Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Ines Vozlič

Vloga vrtčevske svetovalne službe in socialnodelovni pristop pri prepoznavanju zlorabe in zanemarjanja pri predšolskih otrocih

Diplomsko delo

Ljubljana, 2023

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Ines Vozlič

Vloga vrtčevske svetovalne službe in socialnodelovni pristop pri prepoznavanju zlorabe in zanemarjanja pri predšolskih otrocih

Diplomsko delo

Mentorica: doc. dr. Lea Šugman Bohinc
Somentorica: as. Mojca Šeme

Ljubljana, 2023

V tem delu bi se rada zahvalila mentorici doc. dr. Lei Šugman Bohinc in somentorici as. Mojci Šeme za strokovno opremo, tople besede in predvsem čas, ki sta ga posvetili, da je moje delo zacvetelo,

moji družini, še posebej mamici in atiju, ki sta mi omogočila študij in mi z vso ljubeznijo in potrpljenjem stala ob strani,

prijateljem, vi ste moj tao.

Hvala!

"To, kar človek doživlja v mladih letih, kar se kali skozi otroško dušo,
to ostane odločilno pri odraslem, iz tega rastejo nagibi, dejanja.
Če se ti v mladih letih do česar koli vsadi ljubezen ali sovraštvo v srce,
to ostane in se pozneje vedno v taki ali drugi obliki pokaže."
Prežihov Voranc

Vloga vrtčevske svetovalne službe in socialnodelovni pristop pri prepoznavanju zlorabe in zanemarjanja pri predšolskih otrocih
Povzetek diplomskega dela

V svojem diplomskem delu sem se osredotočila na vlogo vrtčevske svetovalne službe pri prepoznavanju zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku. Zanimalo me je, na katera socialnodelovna znanja se svetovalna služba ob tem opira in ali zaposlene v njej poznajo pristop, ki temelji na razumevanju travme. V teoretičnem delu sem najprej pisala o tem, kako zloraba in/ali zanemarjanje vpliva na predšolskega otroka in opisala oblike zlorab in zanemarjanj ter kakšen pečat lahko pustijo na predšolskem otroku. Nadaljevala sem s specifikami stroke socialnega dela v vlogi vrtčevske svetovalne službe na področju prepoznavanja zlorabe in zanemarjanja ter zagotavljanja podpore in pomoči. Teoretični del sem zaključila z na razumevanju travme utemeljenim delom vrtca in vrtčevske svetovalne službe. V empiričnem delu sem predstavila ugotovitve, do katerih sem prišla z intervjuji šestih socialnih delavk, zaposlenih v vrtčevski svetovalni službi. Ugotovila sem, da se za prepoznavanje zlorabe in/ali zanemarjanja intervjuvane socialne delavke v večini zanašajo na vzgojiteljice, ki preživijo z otrokom največ časa. Samo ena od intervjuvanih pozna pristop, ki temelji na razumevanju travme. Ugotavljam, da bi lahko z uvedbo rednega izobraževanja oz. usposabljanja vse svetovalne delavke opremili z znanjem za lažjo prepoznavo zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku ter pripomogli k ozaveščenosti in spoštovanju ničelne tolerance nasilja nad otroki.

Ključne besede: svetovalno delo, vrtec, zloraba in zanemarjanje, otrok, socialno delo, travma

The role of the kindergarten counselling service and a social work approach in the detection of child abuse and neglect
Graduation Thesis Abstract

The thesis addresses the role of the kindergarten counselling service in the detection of child abuse and/or neglect. I will examine what social work knowledge the counselling service draws upon in this context, particularly in relation to trauma-informed approaches. The theoretical section will examine how abuse and/or neglect affects the preschool child and describe the forms of abuse and neglect and the lasting effects they can have. It also outlines the specific role of social workers involved in preschool counselling in identifying and supporting cases of abuse and neglect. The theoretical framework concludes with an examination of trauma practises in preschool settings and counselling services. The empirical section presents findings from interviews with six social workers working in preschool counselling services. They revealed that the interviewed social workers mainly rely on the observations and findings of the preschool teachers, who spend much more time with the children, to identify abuse and neglect. Only one of the respondents is familiar with the trauma-informed approach. Given these findings, it is concluded that conducting regular training or education could equip all counsellors with the skills to better recognise child abuse and neglect, which would ultimately help raise awareness and promote a zero-tolerance attitude toward violence against children.

Keywords: counselling, kindergarten, abuse and neglect, child, social work, trauma

Vsebina

1. Teoretičen uvod 1

Predšolski otrok z izkušnjo zlorabe in/ali zanemarjanja 1

1.1. Vrste zlorab in zanemarjanj pri predšolskemu otroku 2

1.1.1. Predšolski otrok z izkušnjo fizične zlorabe oz. nasilja 3

1.1.2. Predšolski otrok z izkušnjo psihične oz. čustvene zlorabe 4

1.1.3. Predšolski otrok z izkušnjo spolne zlorabe 5

1.1.4. Predšolski otrok z izkušnjo zanemarjanja 6

1.2. Nasilje v družini (otrok kot žrtev nasilja in/ali otrok kot pričevalec nasilju v družini) 7

1.3. Otroška travma oz. razvojna kompleksna travma pri predšolskemu otroku – in njene posledice na področju čustvovanja, vedenja in kognicije 8

2. Vloga vrtčevske svetovalne službe pri prepoznavanju zlorabe in zanemarjanja pri predšolskih otrocih 12

2.1. Zgodnje prepoznavanje zlorab in zanemarjanj pri predšolskem otroku – preprečevanje razvojno kompleksne travme in njenih posledic 13

2.2. Znaki zlorabe in zanemarjanja pri majhnem otroku 14

2.3. Odziv vrtčevske svetovalne delavke na otrokovo razkritje zlorabe in/ali zanemarjanja 15

2.4. Teorije in metode, ki so vrtčevski svetovalni službi v pomoč pri odkrivanju zlorabe in zanemarjanja pri predšolskem otroku 16

2.4.1. Teorija navezanosti 16

2.4.2. Metode socialnega dela 17

2.4.3. Metode pomoči in podpore z umetnostjo (risba, glina, peskovnik ipd.) 18

3. Specifike stroke socialnega dela v vrtčevski svetovalni službi na področju prepoznavanja zlorabe in zanemarjanja ter zagotavljanja podpore in pomoči 21

3.1. Otrokov glas in soustvarjalno sodelovanje z družino 21

3.1.1. Sodelovanje z družino 23

3.2. Pomembna vloga vrtčevskega socialnega dela – pomoč in podpora najbolj ranljivim otrokom in družinam 23

3.3. Zaščita ogroženih otrok – sodelovanje vrtčevskega socialnega dela s CSD in drugimi institucijami 24

3.4. Zakonodaja in njene smernice 24

4. Na razumevanju travme utemeljeno delo vrtca in njegove svetovalne službe 27

5. Formulacija problema 29

5.1. Raziskovalna vprašanja 30

6. Metodologija 31

6.1. Vrsta raziskave 31

6.2. Merski instrument in viri podatkov 31

6.3. Populacija in vzorčenje 31
6.4. Zbiranje podatkov 31
6.5. Obdelava in analiza podatkov 32
7. Rezultati 33
8. Razprava 39
9. Sklepi 45
10. Predlogi 46
11. Viri in literatura 48
12. Priloge 52
12.1. Primer intervjuja in odprtega kodiranja 52
12.2. Primer osnega kodiranja 89

1. Teoretičen uvod

Predšolski otrok z izkušnjo zlorabe in/ali zanemarjanja

Otroštvo je edinstveno življenjsko obdobje, v katerem se otroci ne razvijajo samo telesno, temveč se tudi neverjetno hitro učijo in imajo v primerjavi z odraslimi bolj izostrene kognitivne sposobnosti. Je obdobje navdušenja, svet postane laboratorij poskušanj, v katerem se otroci učijo skozi igro ter hkrati gradijo znanje o svetu, v katerem živijo (Loreman, 2009). V otroštvu bi zato moralo biti za vsakega otroka dovolj prostora in časa za igro, sproščenost, varnost, a temu vedno ni tako. Nekateri otroci ravno v tem najbolj ranljivem obdobju doživljajo različne izkušnje zlorabe in zanemarjanja, pred katerimi se ne morejo zaščititi in ubraniti prav tam in prav sami (Romeo Biedma in Horno, 2020).

Zloraba in/ali zanemarjanje otroka je neustrezno ravnanje z otrokom na podlagi družbenih in pravnih norm. Gre za vse oblike telesne, čustvene, spolne zlorabe in zanemarjanj otrok, ki ogroža ali oškoduje otrokovo zdravje, preživetje, razvoj ali spoštovanje v okviru odnosa, ki zajema moč, zaupanje in odgovornost (Anderluh, Brecelj-Kobe, Cvetežar, Gregorič Kumperščak, Kocmur, Lokovšek, Mihevc Ponikvar, Mlakar, Rus-Makovec in Širaj Mažgon, 2015).

Vsaka izkušnja zlorabe in/ali zanemarjanja negativno vpliva na otrokov kognitivni razvoj, telesno in duševno zdravje, oblikovanje identitete in samopodobe ter na vzpostavljanje in ohranjanje odnosov z drugimi osebami (Aničić, Hrovat Svetičič, Hrovat in Sušnik, 2015).

V predšolskem obdobju otrok, starih od nič do šest let, je izkušnja zlorabe in/ali zanemarjanja še posebej zaznamujoča, obremenjujoča in potencialno travmatična izkušnja. Zloraba in/ali zanemarjanje ter druge boleče izkušnje v tem ranljivem obdobju lahko vplivajo na spremembo v rasti, zgradbi in delovanju možganov in imajo vpliv na vsesplošen razvoj predšolskega otroka (Hodas, 2006).

Predšolski otrok, ki je utrpel eno ali več obremenjujočih izkušenj, ima običajno težave pri uravnavanju svojega vedenja in čustvovanja. Otrokove reakcije so lahko agresivno impulzivne, nove situacije v otroku vzbujajo stres, postanejo plašljivi in težje se jih da potolažiti. Posledice pa se kažejo tudi kot neobvladanje nedavno že pridobljenih razvojnih spretnosti ali nazadovanje v razvoju in delovanju (The National Child Traumatic Stress Network, b. d.).

Otroci, stari do dve leti, ki so doživeli obremenjujočo izkušnjo, svojo stisko kažejo z intenzivnim jokom, zavračanjem hrane in s slabo prebavo. Stiska se lahko kaže tudi kot težave

s spominom in govorom, saj težje spregovorijo (The National Child Traumatic Stress Network, b. d.).

Otroci, stari od tri do šest let, ki so doživeli obremenjujočo izkušnjo, razvijejo motnje spoznavanja in razvoja, težje navezujejo prijateljstva in obremenjujočo izkušnjo ponavljajoče odigravajo skozi igro (The National Child Traumatic Stress Network, b. d.).

Predšolski otroci so žrtve zlorab in zanemarjanj v odnosih, v katerih bi se morali čutiti najbolj varne. Tako postanejo storilci zlorab in zanemarjanj največkrat tiste osebe, ki so otroku najbližje (Aničić, Hrovat Svetičič, Hrovat in Sušnik, 2015). To lahko posledično postane dodaten dejavnik za razvoj travme, saj otrok poleg zlorabe in/ali zanemarjanja doživi še čustveno zmedo, izdajo in izgubo zaupanja, kadar je storilec otroku ljuba oseba (Hodas, 2006).

Sum na zlorabo in/ali zanemarjanje se največkrat pojavi, kadar se otrok začne obnašati občutno drugače, kot se je do sedaj ali pa kot je pričakovano za določeno starostno in razvojno stopnjo. Otrok je lahko izrazito kljubovalen, prestrašen, stiska se lahko kaže tudi kot prekinitev komuniciranja, umik vase ali močenje med počitkom. Predšolski otrok ima lahko tudi obdobja disociacije, takrat je odsoten iz vsakdana, ne more nadzorovati svojih čustvenih izbruhov in se namerno izogiba interakcijam. Prav tako je lahko sum na zlorabo in/ali zanemarjanje otroka, kadar se otrok namerno samo poškoduje (se praska, udarja po koži, si puli lase, obrvi, trepalnice), ima motnje hranjenja, postane žrtev ali storilec vrstniškega nasilja (Frangež, Drobnič Radobuljac in Kodele, 2019).

Kakor so različni otroci in njihove življenjske okoliščine, lahko otroci z izkušnjo travmatičnih dogodkov čutijo posledice na več področjih življenja (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019).

1.1. Vrste zlorab in zanemarjanj pri predšolskemu otroku

Zlorabljanje in zanemarjanje predšolskega otroka vključuje fizično nasilje, psihično nasilje, spolno nasilje, zanemarjanje, neodgovorno ravnanje in izkoriščanje otroka. Vse našteto so obremenjujoče izkušnje v otroštvu, ki so lahko potencialno tudi travmatični dogodki. Otrok lahko doživi več zlorab in zanemarjanj hkrati (Aničić, Hrovat Svetičič, Hrovat in Sušnik, 2015).

Pod obremenjujoče izkušnje predšolskega otroka spadajo prav tako stiske ostalih članov skupnega gospodinjstva; lahko gre za zasvojenost družinskih članov, duševno oviranost ali ukvarjanje staršev s kriminalnimi dejanji. Otrok lahko postane žrtev tudi takrat, ko je priča nasilju med družinskimi člani oz. člani gospodinjstva, ob razvezi staršev ali prekinitvi stika med otrokom in staršem, ki se lahko zgodi zaradi smrti, zapustitve ali odvzema. Pod dodatne

obremenjujoče izkušnje v otroštvu spadajo tudi življenje v revščini, izkušnja diskriminiranosti ter negativne izkušnje z vrstniki in vrtcem (Kuhar, Jeriček-Klanšček, Zager Kocjan, Hočevar, Drglin in Mešl, 2020).

V nadaljevanju bom podrobneje opisala oblike zlorab in zanemarjanja ter kakšen pečat lahko pustijo na predšolskem otroku.

1.1.1. Predšolski otrok z izkušnjo fizične zlorabe oz. nasilja

Fizično zlorabljanje oz. nasilje pomeni vsako uporabo fizične sile, ki povzroči bolečino, strah in ponižanje, ne glede ali so nastale (vidne) poškodbe. Gre lahko za enkratno ali ponavljajoče dejanje zlorabe fizične moči nad otrokom (Anderluh idr., 2015).

Nasilje je namerna uporaba fizične sile ali moči, katero storilec uporabi proti sebi ali drugim osebam, da bi uveljavil svojo volje in dosegel željen cilj, s tem pa bi lahko povzročil ali povzroči fizične poškodbe, psihološko bolečino, pomanjkanje in tudi smrt. Svetovna zdravstvena organizacija je ocenila, da naj bi približno 1 milijarda otrok leta 2018 doživela fizično, psihično ali spolno nasilje in/ali zanemarjanje. Nasilje nad otroki je še vedno razširjeno v vseh državah sveta in se pojavlja ne glede na geografsko poreklo ali družbeni status. Gre za kompleksen družbeni problem in čeprav je ozaveščenost vedno večja, kot je bila, še vedno veliko otrok živi v zanemarjenih pogojih, brez osnovnih zdravstvenih in razvojnih možnostih (Frangež, Drobnič Radobuljac in Kodele, 2019).

Primeri fizične zlorabe so klofutanje, lasanje, brcanje, pljuvanje, tresenje, metanje predmetov v otroka, ponarejanje bolezni in drugo. Pod to obliko zlorab spadajo tudi vsa dejanja, s katerimi skrbnik zavestno ne zavaruje otroka pred poškodbami, čeprav zazna nevarnost, da bi lahko prišlo do njih. Telesne poškodbe so posledica fizičnega nasilja in se lahko kažejo na vseh delih telesa kot podplutbe, zlomi, poškodbe trebuha, poškodbe glave. Določene oblike zlorabe oz. nasilja ne pustijo vidnih znakov, kar pa ne pomeni, da takšne oblike otroka manj prizadenejo (Aničić, Hrovat Svetičič, Hrovat in Sušnik, 2015).

Najpogostejši znak fizične zlorabe predšolskega otroka so različne vrste modric ali podkožnih točkastih krvavitev, ki so bile povzročene z uporabo orodja, palice in roke. Lahko gre za več modric hkrati, enakih velikosti in oblik, še posebej vidnih po predelih telesa, kot so zadnjica, hrbet in obraz. Na fizično zlorabo otroka pa lahko posumimo, kadar ima otrok zlome na različnih mestih (ki so lahko različno stari), človeške ugrize, pomanjkljivo lasišče zaradi lasanja, pohladitve, opekline (oblike cigaretnega ogorka, ostrih robov ipd.), poškodbe notranjih organov, odrgnine. Posebna oblika fizične zlorabe otroka je ponarejena ali indicirana motnja.

Starš ali skrbnik pri tej obliki zlorabe ponareja znake otrokove bolezni, v skrajnih primerih mu jih celo namerno povzroča (NICE, 2017).

Izkušnja fizične zlorabe ima daljnosežen vpliv na življenje predšolskega otroka, še posebej če je storilec v vlogi otrokovega primarnega skrbnika, od katerega je otrok odvisen. Posledica oz. pogost odgovor na fizično zlorabljanje je, da predšolski otroci sami postanejo nasilni in imajo vedenjske težave. Lahko pa lahko postanejo otopeli, izgubijo mehanizme za boj ali beg, ki so vgrajeni za zaščito pred nevarnostjo. Anksioznost in strah sta lahko pogosti posledici, kadar fizična zloraba nima predvidljivega vzorca, kadar otrok (nikoli) ne ve, kdaj bo storilec fizično nasilen. Otroci, ki so bili fizično zlorabljeni, lahko težje razvijajo in ohranjajo prijateljstva, ne zaupajo avtoritetam, sebe vidijo kot nevredne ljubezni. Večkrat sami sebe krivijo za fizično zlorabo oz. nasilje, kar dodatno oteži, da bi o tem spregovorili (The National Child Traumatic Stress Network, b. d.).

1.1.2. Predšolski otrok z izkušnjo psihične oz. čustvene zlorabe

Psihična oz. čustvena zloraba je vsako ravnanje, ki poteka na besedni in/ali nebesedni ravni in povzroči v otroku strah, ponižanje, razvrednotenje, ogroženost in druge duševne stiske (Aničić, Hrovat Svetičič, Hrovat in Sušnik, 2015).

Psihično nasilje se lahko kaže kot: ustrahovanje, preklinjanje, zasmehovanje, povzročanje občutka krivde pri otroku, pretirano nadzorovanje, manipuliranje, nestvarna pričakovanja, rušenje avtoritete drugega starša ali skrbnika, nasilno obnašanje ob navzočnosti otroka in drugo (Frangež, Drobnič Radobuljac in Kodele, 2019).

Sum na psihično zlorabo predšolskega otroka je vztrajno škodljiva interakcija med staršem oz. skrbnikom in otrokom. Starš oz. skrbnik ima negativen in sovražen govor do otroka, ga odklanja, obtožuje, ima do otroka razvojno velika pričakovanja in uporablja neustrezne vzgojne metode, ga izpostavlja nasilju v družini, mu ne uspe zagotoviti ustrezne socializacije (NICE, 2019).

Psihično nasilje je najpogostejša oblika zlorabe predšolskih otrok. Ta oblika nasilja lahko poškoduje otrokov odnos do sebe in onemogoča ustvarjanja medosebnih odnosov in zmožnosti zaupanja drugim. Posledice takšne zlorabe se lahko kažejo v otrokovem vedenju, čustvovanju in na telesni ravni (vzrok za zaostanek v rasti), kažejo se lahko tudi kot nizko samospoštovanje, agresivno vedenje do oseb, ki so šibkejše od otroka, kruto vedenje do živali, socialna plašnost, zaostajanje v doseganju učnih dosežkov (Anderluh idr., 2015).

1.1.3. Predšolski otrok z izkušnjo spolne zlorabe

Spolna zloraba predšolskega otroka pomeni vsako dejanje osebe, ki izkoristi svoj privilegiran položaj zaupnika, starost ali status, s katerim spravi, prisili ali zavede otroka, zaradi njegove stopnje razvoja (nerazumevanje pomena) v dejanja s spolno konotacijo, z namenom zadovoljitve lastnih spolnih potreb ter potreb po kontroli in moči. Do spolne zlorabe otroka lahko pride s telesnim stikom ali brez (Aničić, Hrovat Svetičič, Hrovat in Sušnik, 2015).

Nekaj oblik spolnih zlorab, ki sta jih naštela avtorja Romeo Biedma in Horno (2020):

- voajerizem, načrtno opazovanje otroka pri intimnih opravilih (npr. kopanje, preoblačenje, samozadovoljevanje);
- ekshibicionizem, razkazovanje in dotikanje lastnih genitalij z namenom doseganja lastnega užitka in zadovoljevanja potreb vpričo otroka;
- izpostavljanje otroka pornografiji;
- drgnjenje ob otroka (npr. v gneči, na javnem potniškem prometu), dotikanje njegovih genitalij ali siljenje, da se sam dotika tujih;
- spolni odnos z otrokom (oralen, vaginalen in analen).

Kot ugotavlja Hodas (2006), ima predšolski otrok, ki je utrpel spolno zlorabo, lahko posledice na kognitivnem, telesnem, čustvenem, družbenem in spolnem razvoju. Dolgotrajna spolna zloraba v otroštvu lahko povzroči tudi pomemben odtis na otrokovih možganih. Levine in Kline (2018) pri tem dodajata, da ima otrok s tako izkušnjo težave s kasnejšo intimnostjo v mladostnih in odraslih odnosih, lahko je okoren in tog ter nagnjen k somatskim simptomom. Čezmerno pridobiva ali izgublja telesno maso, kar je posledica zavestnega ali podzavestnega poskusa, da ima sam moč nad svojim telesom. Pogosto tak otrok živi v fantazijskem svetu, ima težave s pozornostjo in je odmaknjen iz vsakdana, ker mu je mučno biti popolnoma prisoten v svojem telesu.

Navadno otroke zlorablja njemu znana oseba, nekdo, s katerim otrok gradi odnos, ga pozna in mu zaupa. Manj kot deset odstotkov spolnih zlorab zagreši otroku tuja oseba, pomembno pa se mi zdi na tem mestu izpostaviti, da večina oseb, ki zlorabi otroka, ni diagnosticirana z duševno motnjo pedofilije. Oseba, ki spolno zlorabi otroka, je označena kot povzročitelj/ica ali storilec/ka spolne zlorabe (Aničić, Hrovat Svetičič, Hrovat in Sušnik, 2015).

Povzročitelj/ica spolne zlorabe lahko otroku sporoča, da je to njuna "majhna skrivnost", zaradi katere bo telesno kaznovan, če bo o njej spregovoril. Otrok v sebi nosi sram in svojo bolečino iz vseh teh razlogov pogosto skriva, saj se boji posledic groženj ali pa se boji dejstva, da mu drugi ne bi verjeli (Levine in Kline, 2018).

The National Child Traumatic Stress Network (b. d.) ugotavlja, da predšolski otroci tega, da so bili spolno zlorabljeni, pogostokrat ne znajo povedati z besedami, ampak svojo izkušnjo in čustva, povezana z njo, sporočajo tako, da izkušnjo odigravajo z različnimi vedenji, pogostokrat preko igre. Po njihovem mnenju lahko skozi vsakdanjo igro otroci ponovno uprizorijo nekatere vidike izkušnje, eden od primerov tega bi bil, da otrok vedno znova beži pred "zlobno osebo" v smislu igre (The National Child Traumatic Stress Network, b. d.). Levine in Kline (2018) pa sta kot pogost simptom opisala tudi seksualizirano vedenje otroka, ki ni primerno njegovi starosti. Kot primere tega vedenja navajata simulacijo spolnega odnosa, francoski poljub ali prijemanje odraslega za prsi in splovila. Spolna zloraba otroka pa se po mnenju omenjenih avtorjev lahko kaže tudi kot poškodovane, razširjene, otečene genitalije in/ali analna odprtina ter druge zdravstvene težave, kot so srbečica v predelu genitalij, vnetje sečil, nenavaden izcedek iz splovila ali anusa itd.

1.1.4. Predšolski otrok z izkušnjo zanemarjanja

Zanemarjanje otroka je oblika nasilja, kjer starši ali skrbniki neskrbno in neustrezno poskrbijo za osnovne potrebe otroka, za njegovo varnost in z otrokom ne ravnajo starosti primerno, čeprav imajo znanje ter sredstva, da bi lahko ravnali drugače. Starša ali skrbnika ne zadovoljita otrokovih kognitivnih, telesnih, čustvenih, izobraževalnih ter socialnih potreb (Frangež, Drobnič Radobuljac in Kodele, 2019).

Ločimo telesno in čustveno zanemarjanje (Aničić, Hrovat Svetičič, Hrovat in Sušnik, 2015). O telesnem zanemarjanju po mnenju omenjenih avtoric govorimo takrat, ko starši ali skrbniki otroka zapustijo, ga spodijo od doma, ga pustijo doma samega; čeprav zaradi starosti otrok še ni zmožen poskrbeti zase, otroka izpostavljajo nevarnostim, ga neprimerno prehranjujejo/ negujejo in drugo. Sem sodi tudi zdravstveno zanemarjanje otroka, ko starši oz. skrbniki sploh ne ali prepozno poiščejo pomoč in potrebno zdravstveno oskrbo za otroka. Čustveno zanemarjanje po mnenju predhodno omenjenih avtoric pa vključuje odrekanje osnovnih potreb po ljubezni, pozornosti, čustveni podpori, ignoriranje otroka, neodzivanje na otrokovo potrebo po navezanosti, nezanimanje za otrokov razvoj, nesodelovanje z vrtcem ali šolo, preprečujejo zdravljenje otroka in drugo.

Na zanemarjanje predšolskega otroka lahko posumimo, če ima otrok ponavljajoče zdravstvene težave, okužbe, kot so uši ali garje, je pogosto lačen, pobira hrano iz smeti, ima preveliko ali premajhno telesno maso, zaudarja, ima umazana oblačila, je neustrezno oblečen glede na vremenske razmere, je pogosto utrujen, prihaja v vrtec ob akutnih boleznih.

Zanemarjanje je tudi, če starš oz. skrbnik ne skrbi za otrokovo zdravstveno oskrbo, torej ga ne pelje na obvezna cepljenja, sistematske preglede, ne poskrbi za jemanje predpisanih zdravil in obiskovanje zdravnika ob rednih terminih (Frangež, Drobnič Radobuljac in Kodele, 2019).

Zanemarjanje lahko privede do motenj v razvoju predšolskega otroka. Motnje se kažejo v slabšem govornem, čustvenem, kognitivnem in celo telesnem razvoju (nižja rast, manjši obseg glave). Zanemarjanje pa je lahko tudi posledica motnje navezanosti, vedenjske motnje, več negativnega čustvovanja otroka. Ugotavlja se, da imajo otroci z izkušnjo izrazitega čustvenega zanemarjanja in ob dolgotrajni institucionalizaciji specifično nesorazmerje možganskih prenašalcev, ki so odgovorni za regulacijo stresa in socialnega vedenja; ti otroci so tako premalo ali pretirano odzivni na stresne dogodke in se slabše znajdejo med vrstniki. Posledica izjemnih oblik zanemarjanja je lahko tudi sindrom, ki je podoben avtizmu (Frangež, Drobnič Radobuljac in Kodele, 2019).

Za ugotavljanje zanemarjenja je potrebno ugotoviti, ali so bila dejanja narejena namerno ali pa starš ali otrokov skrbnik zaradi pomanjkanja dobrin in ustreznega znanja ni zmogel oz. znal ravnati drugače. Še posebej zahtevno je ugotavljanje telesnega zanemarjanja, kadar otrok odrašča v revščini in pomanjkanju (Frangež, Drobnič Radobuljac in Kodele, 2019).

Vse naštete vrste obremenjujočih, potencialno travmatičnih izkušenj pogostokrat puščajo pomemben odtis na razvoju otroških možganov in lahko pomembno vplivajo tudi na psiho-socialno-zdravstvene izide v otrokovem nadaljnjem življenju – tako v mladostništvu kot tudi v odraslosti (Fellitti, 1998; Kuhar idr., 2020).

1.2. Nasilje v družini (otrok kot žrtev nasilja in/ali otrok kot pričevalec nasilju v družini)

Družino bom najprej definirala po avtoricah Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2019), ki poudarjata, da je pomembno izhodišče družine človekova lastna definicija:

> *»Družina je mala skupina, po definiciji malo skupino sestavljata dva ali več posameznikov, ki imajo skupne motive in cilje, pravila in norme in vrednote in razmeroma trajno izoblikovane vloge, ki uravnavajo delitev dela, hierarhijo moči, način komuniciranja in čustvene odnose«* (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019, str.46).

Nasilje v družini se razlikuje od drugih oblik nasilja, saj ga predšolski otroci doživljajo znotraj njihovih najbolj intimnih odnosov in v njihovem najbolj intimnem prostoru, domu.

> *»Nasilje v družini je vsaka uporaba fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana proti drugemu družinskemu članu oziroma zanemarjanje družinskega člana iz 2. člena tega zakona ne glede na starost, spol ali katerokoli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročiteljice oziroma povzročitelja nasilja«* (Zakon o preprečevanju nasilja v družini, 2008, UR.L. 3 člen).

Otroci se v družini učijo odnosov, izražanja čustev, kako reševati težave in poskrbeti za svoje potrebe. Z odraščanjem v nasilju tako prevzemajo mnoga zmotna prepričanja in neustrezne predstave o odnosih, lahko se naučijo, da se konflikti ne rešujejo s pogovorom, ampak z uporabo fizične moči; da lahko močnejši grozijo šibkejšim; da sta ljubezen in nasilje prepletena (Steničnik, 2021).

Otroci vedo več, kot si odrasli želijo misliti. Opazijo in občutijo posledice nasilja tudi takrat, ko se nahajajo v drugem prostoru od tistega, kjer se izvaja nasilje. Otroci so torej žrtve nasilja tudi takrat, ko so priča nasilju v družini. Starš ne more biti nasilen do drugega starša, ne da bi pri tem prizadel otroka. Nasilje v družini lahko v otroku vzpodbudi občutek, da bi ta moral nekaj ukreniti, da ga ustavi ali pa se čuti odgovornega za nasilje ("Če ne bi zamujal, se starša ne bi kregala."). Soočajo se z razdvojenostjo, saj težko razumejo, kako je lahko nekdo, ki ga imajo radi, nasilen do druge osebe, zato je potrebno otroku z izkušnjo nasilja jasno sporočiti, da ni on odgovoren za nasilje in da je nasilje nedopustno (Steničnik, 2021).

1.3. Otroška travma oz. razvojna kompleksna travma pri predšolskemu otroku – in njene posledice na področju čustvovanja, vedenja in kognicije

Travma lahko osebo oropa občutka, da ima moč in odgovornost nad svojim telesom, umom in samim življenjem (Van der Kolk, 2014). Je nelagodje in življenjsko dejstvo, vendar ni življenjska obsodba, sta zapisala Peter A. Levine in Ann Frederick (2015). Za njeno definicijo moramo poznati njen kontekst: travma je odvisna od dogodkov, ki segajo na kontinuumu od skritih do očitnih, od enkratnih do ponavljajočih, lahko so naravnega izvora (npr. poplava) ali pa te dogodke povzročijo ljudje (Mešl, Drglin in Kuhar, 2021).

Travma nastane, ko se energija v telesu ne more sprostiti v celoti, zato zastane in povzroča ponavljajoče, s preteklo travmo povezane simptome. Osnovna značilnost živali in posledično nas ljudi je, da se ob soočanju z grožnjo odzovemo nagonsko, naša glavna naloga v danem trenutku je preživetje; ko možgani zaslutijo nevarnost, samodejno aktivirajo izjemno količino energije, katero porabijo pri stresnih odzivih, boju, begu ali zamrznitvi. Predšolski otroci so zaradi svoje velikosti in starosti pri stresnih odzivih omejeni. Omejena je njihova sposobnost za samoobrambo, zato boj in beg v veliki meri odpadeta. Ostane jim le zamrznitev oz. otopelost; tako postanejo predšolski otroci najbolj ranljivi in dovzetni za travme (Levine in Frederick, 2015).

Kot ugotavljajo avtorji Kenadry, De Young, Le Brocque in March (2011), se možgani v otroštvu razvijajo neverjetno hitro. Razlagajo, da je otrokov um vpojen – možgani nenehno absorbirajo vse, kar je v okolju, tako pozitivne kot negativne izkušnje. In nadaljujejo, da otroci do treh let starosti to počnejo predvsem nezavestno, medtem ko otroci, stari od tri do šest let, že zavestno absorbirajo dogodke iz okolja. Treisman (2017) opisuje, da je otroštvo iz tega razloga zelo občutljivo in ranljivo obdobje, kadar pride do šoka in travme; oboje lahko vpliva na otrokovo počutje ter na nevrološko, socialno, čustveno, fiziološko in moralno razvojno pot. Avtor pravi, da morajo predšolski otroci zaradi odtisov, ki so jih pustile oz. jih puščajo obremenjujoče izkušnje, več energije vlagati v samo preživetje, namesto da bi z učenjem razvijali razmišljujoči del možganov oz. neokorteks (razvijanje procesov, kot so logika in sklepanje) in s tem obvladovali kompetence, primerne svoji starosti. Predšolski otrok lahko z izkušnjo zlorabe in/ali zanemarjanja izgubi občutek za varnost in pridobi strah, ki ga omeji pri spoznavanju in učenju kot tudi pri samem zaupanju v odnosih z ljudmi.

Pomembno se mi zdi poudariti, da so še nerojeni, novorojeni in zelo majhni otroci lahko najbolj izpostavljeni tveganju travme zaradi njihovih še nerazvitih živčnih in mišičnih sistemov ter sistemov zaznavanja. Pregovorni mit, da so otroci premajhni, da bi se spominjali obremenjujočega dogodka, lahko tako zavržemo (Levine in Kline, 2018).

Travme v otroštvu nikoli ne more otrok povzročiti sam, ta je vedno povzročena od zunaj. Obstajajo pa različni dejavniki, kot so genetska prepozicija, otrokov značaj in podpora, ki jo otrok prejme iz okolja, ki lahko veljajo kot varovalni dejavniki ali pa le še povečajo tveganje za razvoj kompleksnejših težav (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019).

Mlajši kot je otrok, manj sposobnosti ima, da se zavaruje sam. Za preprečevanje travme je tako bistveno, da odrasli prepoznajo in zaznajo otrokove potrebe po varnosti, toplini in umirjenosti ter s spoštovanjem otrokovih mej tudi poskrbijo zanje. Odrasli lahko zagotovi otroku tudi plišasto igračko ali celo domišljijski lik, ki lahko deluje kot nadomestni prijatelj,

oboje pa otroku ponudi vir tolažbe in odrešenja, kadar otroku grozi "preplavljenost" (Levine in Kline, 2018).

Avtorica Terr (1991) je oblike izražanja travme pri predšolskih otrocih opisala kot težave s spanjem, pretirano prestrašenost, nazadovanje v razvoju, paniko, razdražljivost in pretirano opreznost. Posebej pa je še poudarila štiri značilnosti, ki se kažejo kot posledica pri predšolskih otrocih z izkušnjo razvojno-kompleksne travme:

- Ponavljajoči se spomin

Otroci se običajno spomnijo svojih travmatičnih preizkušenj v prostem času, ko jim je dolgčas, ponoči, preden zaspijo, ko počivajo, gledajo televizijo, najpogosteje se pojavljajo v obliki vsiljivih slik, t. i »flasback-ov«. Otroci, ki so doživeli travmo kot dojenčki ali malčki, še pred razvojem govora, lahko travmatičen dogodek narišejo ali pokažejo oz. odigrajo skozi igro (Terr, 1991).

- Ponavljajoča se vedenja

Pogosta posledica je preigravanje travmatičnih dogodkov v obliki igre ali v vedenju otroka. Otroci, ki nimajo besednega spomina na svoje travmatične izkušnje, lahko te občutijo kot fizične občutke. Lahko se igrajo ali delujejo na način, ki spominja na to, kar so prvotno občutili v času dogodka. Otroci, ki so v otroštvu preživeli posamezne udarce in strahove, se običajno sploh ne zavedajo svojega vedenja ali da se njihovo vedenje in telesni odzivi ponavljajo iz prvotnega sklopa travmatičnih izkušenj. Ponavljanje vedenj lahko vodi v to, da ta vedenja postanejo izrazite osebnostne lastnosti odraslega, te pa se lahko sčasoma združijo tudi v osebnostne motnje (Terr, 1991).

- S travmo povezani strahovi

Strahovi pri otrocih, ki so preživeli travmo, so lahko pogojeni od samega dogodka, lahko se jih izognemo s selitvijo v drug kraj ali stanovanje ali pa jih manjšamo s postopnim izpostavljanjem. Pri tem pa jih razlikujemo od običajnih do intenzivnih strahov ter specifičnih; slednji so najbolj povezani s travmo (otrok, ki je imel neprijetno izkušnjo s psi, se bo bal vseh psov, v primeru travme pa samo določene pasme). S travmo povezani strahovi lahko tako vztrajajo v odraslosti in morda tudi nikoli ne izginejo (Terr, 1991).

- Spremenjen odnos do ljudi, življenja in prihodnosti

Terr (1991) ugotavlja, da otroci, ki so izkusili travmatične dogodke, prihodnost pogosto doživljajo na močno omejen način. Prihodnost vidijo kot nevarno, ne verjamejo, da jih lahko ob nevarnosti kdo zaščiti, ljudi pa doživljajo kot nevarne in nezanesljive.

Pogosti odzivi na izkušnjo kompleksne obremenjenosti s travmo, na katere je pomembno biti pozoren pri predšolskih otrocih, vključujejo še: podoživljanje travme (nočne more,

večkratno govorjenje o dogodku, otrok postane vidno vznemirjeni ob dogodkih, izkušnjah, ki sprožijo spomin na pretekli dogodek), izogibanje sprožilcem teh spominov ali videz otrplosti (manj zanimanja v igri, omejeno raziskovalno vedenje, zavračanje česar koli v bližini povezave z dogodkom), pretirano vzdraženost in prestrašenost (moten spanec, otrok je zlahka prestrašen zaradi glasnega hrupa, težave s koncentracijo), spremembe vedenja (povečana razdražljivost, skrajni napadi besa), ločitvene tesnobe ali pretirano oklepajoče vedenje do primarnega skrbnika ali vzgojitelja (jokanje ob ločitvi), regresijo (npr. sesanje palca), nastanek novih strahov (npr. strah pred pošastmi), večji obseg različnih zdravstvenih težav in spremembe v apetitu (Kenadry, De Young, Le Brocque in March, 2011)

Pogostokrat je s strani oseb, ki se ukvarjajo z otroki in so del njihove vzgoje, travma spregledana. Posledično se delo z otroki usmeri v njihove vedenjske težave, čeprav lahko delujejo odklonsko prav zaradi prekinjenega razvojnega procesa in kontaminiranih odnosov s strahom (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019).

2. Vloga vrtčevske svetovalne službe pri prepoznavanju zlorabe in zanemarjanja pri predšolskih otrocih

Vrtec otrokom predstavlja prostor spoznavanja in razvijanja novih odnosov, ki pa so lahko občutno drugačni od tistih, kakršnih so vajeni s strani družine. Zaposleni v vrtcu so dolžni zagotoviti občutek varnosti, njihov temeljni cilj pa je optimalen razvoj otroka ne glede na spol, raso, veroizpoved, narodno pripadnost, telesno in duševno konstitucijo. Tako postanejo tesni sodelavci staršev ob vzgoji otroka (Romeo Biedma in Horno, 2020).

Z razvijanjem varnega in spodbudnega okolja ter podpornih odnosov lahko postane vrtec eden izmed ključnih varovalnih dejavnikov v življenju otrok s travmatičnimi izkušnjami. Vendar posledice travme pogosto v vrtcu niso razumljene. Otroci so pogostokrat označeni kot problematični, sovražni in moteči. Deležni so diagnoz (npr. ADHD, čustvena in/ali vedenjska motnja), kar pa posledično zakrije ključen vzrok težav, katere bi moral vrtec nasloviti – to so obremenjujoče izkušnje v otroštvu. Vloga vrtca se tako razteza ne samo na otrokovo življenje, ampak tudi na življenje celotne družine, saj z zgodnjim prepoznavanjem travmatičnih izkušenj in njihove posledic prispeva k čimprejšnji podpori in tudi zaščiti otrok (Mešl, Drglin in Kuhar, 2021).

Svetovalna služba ima posebno mesto v vrtcu, kjer sodeluje z namenom, da se na podlagi svojega strokovnega znanja in preko svetovalnega odnosa na strokoven način vključuje v kompleksno reševanje pedagoških, psiholoških in socialnih vprašanj ter sodeluje pri vzpostavljanju in vzdrževanju pogojev za optimalen razvoj vsakega otroka. Zelo je pomembno, da je razpoložljiva in enako dostopna vsem, pri tem pa najde pot tudi do tistih, ki se ne čutijo nagovorjene (Nagode, 2008).

Vrtčevska svetovalna služba tako povezuje, krepi in razjasnjuje odnose z otroci, vzgojitelji, ostalimi strokovnimi delavci in zaposlenimi, starši in morebitnimi institucijami, ki so del delovanja vzgojno-izobraževalne ustanove. Otroke opazuje pri njihovem delovanju v skupini, sodeluje s tistimi, ki imajo odločbo o dodatni strokovni pomoči in sodeluje pri različnih aktivnostih skupin oz. oddelkov. Vzgojiteljicam, pomočnicam in ostalim strokovnim delavkam nudi pomoč pri delu in s svojim delovanjem koordinira, spodbuja in vpliva na razvijanje strokovnih kompetenc med njimi. Svetovalna delavka vzdržuje stik s starši z govorilnimi urami, lahko pa tudi vodi pogovor med vzgojiteljico in starši. Na kratko, vrtčevska svetovalna delavka je tista oseba, ki drži nevidno nit med otroki, starši in vzgojiteljicami (Mlinarič, 2017).

Delo v svetovalni službi v vrtcu opravljajo strokovno usposobljeni psihologi, pedagogi, socialni pedagogi, defektologi in socialni delavci. Njihovo delo temelji na ugotavljanju in upoštevanju posebnosti telesnega, kognitivnega, čustvenega in socialnega razvoja otrok, pri tem ne izključuje značilnosti ožjega in širšega socialnega okolja, iz katerega prihajajo otroci, ki so vključeni v vrtec, in značilnosti vsakdanjega življenja (interakcije odraslih z otroki, interakcije med otroki) ter podobnih pomembnih vidikov in morebitnih sprememb. Preventivno delo in nanj vezano posredno delo potekata ob sodelovanju med otrokom, vzgojitelji, vodstvom vrtca in starši, kar je ena izmed pomembnejših dejavnosti svetovalne službe (Nagode, 2008).

Vrtčevska svetovalna služba mora otrokom nuditi izkušnjo varnega odnosa, lastne vrednosti in moči, saj lahko prvi pogovor z otrokom pomembno vpliva na nadaljnje soustvarjanje izvirnega delovnega projekta pomoči in podpore (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

2.1. Zgodnje prepoznavanje zlorab in zanemarjanj pri predšolskem otroku – preprečevanje razvojno kompleksne travme in njenih posledic

Zgodnje sodelovanje z otrokom in tudi otrokovo družino lahko kmalu po travmatičnem dogodku zmanjša nekatere simptome posttravmatske stresne motnje pri otroku (Hodas, 2006).

Posttravmatska stresna motnja je reakcija otroka, ki je bil izpostavljen smrti, hudi poškodbi ali spolni zlorabi na način, da sam neposredno doživlja ali da je priča dogodku/om, ki se je zgodil nekomu drugemu/primarnemu skrbniku, ali pa se le seznani s tem, da se je travmatičen dogodek zgodil staršu. Pri tem kaže prisotnost naslednjih simptomov, ki so povezani s travmatičnim dogodkom in se začnejo pojavljati, ko se je dogodek že zgodil. To so lahko ponavljajoči moteči spomin, ponavljajoča uprizoritev igre, ponavljajoče grozeče sanje (vsebina povezana s travmatičnim dogodkom), disociativne reakcije (npr. preblisk, otrok se obnaša ali počuti enako kot ob travmatičnem dogodku), intenzivna in dolgotrajna psihološka stiska in izrazite fiziološke reakcije, kar lahko opominja na travmatičen dogodek (American Psychiatric Association, 2013).

Zagotovitev zgodnje pomoči pri predšolskih otrocih tako prepreči kompleksnost težav. Težave, ki pestijo predšolske otroke, se običajno kažejo in so povezane s spanjem, prehranjevanjem, higieno in igro. Študije na živalih kažejo, da obstaja kritično obdobje, pred katerim se "strah in spomin" iz začasne shrambe v možganih prenese v trajno shrambo, tako da se lahko pri zgodnji intervenciji pri otrocih prekine razvoj poznejših trajnih, malignih spominov. Zgodnje posredovanje, ukrepanje in sploh odkrivanje je lažje doseči po eni sami

nesreči ali dogodku kot pri dolgoročnem slabem ravnanju z otroki. Predšolski otroci so bolj dovzetni za pomoč kot starejši (Hodas, 2006).

Avtorica Marklund in sodelavci (2012) je kot eno od ovir za zgodnje posredovanje vrtčevske svetovalne službe izpostavila, da slednja predolgo časa čaka in opazuje otroka, za katerega sumi, da ima izkušnjo zlorabe in/ali zanemarjanja. Zavedati se mora, da ima lahko zgodnje "etiketiranje" nenamerne negativne učinke in mora pred temi zaščititi otroka. To velja še posebej za otroke, ki iz različnih razlogov dozorijo pozneje kot njihovi vrstniki. Posledično je potrebna toliko večja previdnost pri prepoznavanju otrok, ki so izpostavljeni zlorabam in zanemarjanju. Druga ovira zgodnjega prepoznavanja je tudi ta, da se mnenje staršev o njihovem otroku doma ne ujema z izkušnjami strokovnih delavcev in vzgojiteljev v vrtcu, zaradi česar je težko določiti otrokov razvojni status. Postopek zgodnjega prepoznavanja otrok z izkušnjo zanemarjanja in zlorab bi moral biti po mnenju avtorice standardiziran in temeljiti na raziskavah, pri katerih bi se upoštevala razvojna stopnja otroka. Zgodnje posredovanje bi moralo temeljiti na opazovanju in ocenjevanju otrok v njihovem vsakdanjem okolju in s širokim pristopom k njihovim fizičnim, kognitivnim, socialnim in čustveno funkcionalnim ravnem, težavam in tudi talentom. Pri tem pa ne smemo pozabiti, da gre za neprekinjen proces, med katerim so otroci spremljani, še posebej v situacijah, v katerih so lahko ranljivi, na primer ko prehajajo iz vrtca v šolo (Marklund, Andershed, Andershed, Kalland, Kouvonen, Ogden, Hjort Oldrup, Snudell, Simic in Söderström, 2012).

2.2. Znaki zlorabe in zanemarjanja pri majhnem otroku

Predšolski otroci, ki se znajdejo v stiski, se odzovejo navznoter (internalizacija čustev in vedenj) ali navzven (eksternalizacija čustev in vedenj). Tisti, ki reagirajo navzven, imajo lahko velike težave v medosebnih odnosih, so nasilni do vrstnikov, imajo težave z izražanjem jeze ter kažejo znake hiperaktivnosti in razdražljivosti. Zato s svojim vedenjem postanejo moteči za okolico, kar posledično pomeni, da se jih lažje opazi in prej dobijo pomoč. Pri otrocih, ki svoje občutke potlačijo vase in se odzovejo navznoter, pa se lahko njihove reakcije zdijo kot znak značajskih potez in ne simptomov stiske. Lahko so boječi, zadržani, kažejo znake potrtosti, pogosto jih pestijo občutki krivde ter so večkrat odmaknjeni z mislimi (Steničnik, 2021).

Znaki zlorabe in zanemarjanja otroka se lahko kažejo tako na telesni, vedenjski, čustveni in razvojni ravni, pokazatelj pa je lahko tudi odnos, ki ga imajo otroci s svojimi starši ali skrbniki in drugimi družinskimi člani. Spremembe v vedenju in čustvovanju, ki odstopajo od pričakovanih za določeno razvojno stopnjo in starost, katerih ni moč razložiti v obliki odgovora

na dogodek (npr. ločitev staršev) niti z zdravstvenimi težavami, vodijo do znaka in suma o zlorabi in zanemarjanju. Spremembe so nespecifične in se pojavljajo pri različnih oblikah zlorabe in/ali zanemarjanja. Nekateri od znakov so še: ponavljajoče se nočne more, dnevno ali nočno močenje, prekinitev komuniciranja, izrazito kljubovalno vedenje, umik vase in ponavljajoče se ritmično zibanje, ponavljajoča igra (Frangež, Drobnič Radobuljac in Kodele, 2019).

Najbolj očitni znaki za zlorabo in/ali zanemarjanje so otrokovo razkritje, starostno neustrezna spolna igra in znanje o spolnosti, posamezne poškodbe, odtisi rok na otrokovem telesu, bežanje od doma, zaostanek v razvoju, iskanje bližine in prehitra navezanost na tujce, nenehno iskanje pozornosti. Večino teh znakov je potrebno obravnavati celostno v njihovem socialnem in družinskem kontekstu, potrebno pa je razmišljati tudi o možnosti drugih (netipičnih) vzrokov, ki kažejo telesne in vedenjske znake zlorabe in zanemarjanja. V nekaterih primerih je potrebna za razjasnitev sumov tudi specialistična obravnava; v primeru spolne zlorabe npr. ginekološka obravnava (Anderluh, idr., 2015).

2.3. Odziv vrtčevske svetovalne delavke na otrokovo razkritje zlorabe in/ali zanemarjanja

Zmožnost razkritja izkušnje zlorabe in/ali zanemarjanja otroka je v veliki meri odvisna od osebne pripravljenosti vrtčevske svetovalne delavke. Najprej mora ta sprejeti dejstvo o možnosti zlorabe in zanemarjanja, ne sme si zatiskati oči pred informacijami, mora pa biti informirana in imeti znanje, da jo lahko prepozna. Kadar otrok spregovori o zlorabi in zanemarjanju, ga mora slišati in povedano vzeti zelo resno, ker v večini primerov otroci to skrivajo, saj se bojijo posledic, čutijo sram ali doživetega ne znajo ubesediti. Gre za kompleksen proces, h kateremu so zavezani vsi strokovni delavci, ki sodelujejo in se srečujejo pri svojem delu z otroki, zato so primorani imeti ustrezno znanje, da lažje prepoznajo in ukrepajo v posamezni situaciji. Omenjeno je prav tako zelo pomembno, saj lahko neprepoznana ali neustrezno obravnavana zloraba in zanemarjanje poglablja dano zlorabo in vodi k novim zlorabam, zato ima lahko dolgoročne negativne posledice na otrokovo celostno zdravje (Anderluh, idr., 2015).

2.4. Teorije in metode, ki so vrtčevski svetovalni službi v pomoč pri odkrivanju zlorabe in zanemarjanja pri predšolskem otroku

Vrtčevska svetovalna služba je vključena v kompleksno reševanje psiholoških, sociooloških in pedagoških vprašanj vrtca. Njena temeljna dolžnost je nudenje ustrezne strokovne pomoči in svetovanje otrokom, staršem, vzgojiteljem in vodstvu ter po potrebi tudi sodelovanje z ustreznimi zunanjimi ustanovami. Deluje tako, da zagotavlja pomoč, načrtovanje in evalvacijo ter izvaja preventivno in razvojno delo. Pri tem potrebuje znanja in veščine s področja razvoja otroka, vzgojno-izobraževalnega sistema ter veščine in poglobljena znanja za delo s specifičnimi skupinami otrok (Nagode, 2008).

Spodaj bom opisala teorijo navezanosti, ki se mi zdi pomembno izhodiščno znanje, ki ga za svoje delo potrebuje vrtčevska svetovalna služba, in pa metode socialnega dela s poudarkom na načinih sodelovanja z uporabo umetnosti oziroma umetnostnih izraznih sredstev, ki so prav tako lahko dobra izhodiščna pomoč pri sodelovanju z otrokom in družino. Teorija navezanosti, metode socialnega dela in metode pomoči z umetnostjo lahko predstavljajo ključno pomoč in podporo otroku z izkušnjo zlorabe in/ali zanemarjanja.

2.4.1. Teorija navezanosti

Otrokova prva razvojna naloga je navezovanje, način, na katerega se bo otrok navezal, pa bo močno vplival na to, kako bo skozi življenje razvijal odnos s sabo in z drugimi ljudmi (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019). Otroci, ki do svojega drugega leta nimajo možnosti ustvariti navezanega odnosa, bodo imeli vse življenje težave pri vzpostavljanju čustvenih odnosov z drugimi. Potreba po navezanosti je tako ena izmed osnovnih bioloških potreb otroka. John Bowlby, avtor teorije navezanosti, in njegova učenka ter naslednica, ki je teorijo razvijala naprej, MaryAinsworth, sta ugotovila, da bodo prve izkušnje vzpostavljanja odnosov z odraslimi postale vzorec, katerega bo otrok morda pozneje iskal, primerjal in oblikoval v drugih odnosih (Batistič Zorec, 2013).

Na podlagi teh izkušenj lahko otroci oblikujejo varen ali ne-varen stil navezanosti. V teoriji obstajajo štirje stili navezanosti (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019): eden je varen, preostali so ne-varni stili navezanosti. Za otroke, ki imajo ponotranjen varen stil navezanost, je značilno, da so se v primarnem odnosu s skrbnikom počutili varne in vredne ljubezni. Tako so razvili t. i. notranji delovni model navezanosti "jaz sem v redu, ti si tudi v redu". Ob odhodu staršev

pokažejo stisko, vendar se kmalu potolažijo, saj vedo, da se bodo vrnili. Ob prihodu staršev so jih veseli, iščejo stik, tolažbo, vendar se hkrati tudi hitro vrnejo nazaj k igri. Zunanje okolje zaznavajo kot varen in zanesljiv prostor, zaznavajo svoje potrebe, prav tako so pozorni na potrebe drugih, hitro se vključijo v družbo. Pri ambivalentnem stilu navezanosti je za otroke značilno, da se v primarnem odnosu s skrbnikom ne čutijo kot dovolj dobre in vredne ljubezni. Delujejo po modelu "jaz nisem v redu, ti si v redu". Odhod od staršev povzroča v otroku stisko, zato se le s težavo potolaži, ko pa se starš vrne, se ga otrok oklene. Otrok, ki je ponotranjil tak stil navezanosti, ves čas išče pozornost staršev in odobritev, predvsem si želi ugoditi potrebam staršev, svoje lastne potrebe pa ignorira. V okolici išče nenehne potrditve, da je dovolj dober in da ga imajo ljudje radi. Otroci s ponotranjenim odklonilno, zavračajoče izogibajočim stilom navezanosti se obnašajo, kot da ne potrebujejo nikogar. Njihov notranji delovni model navezanosti je "jaz sem v redu, ti nisi v redu". V znak samoobrambe tako ob odhodu kot prihodu staršev ne pokažejo čustev, vendar čutijo močno fizično vznemirjenje. Pri dezorganiziranem stilu navezanosti otroci delujejo po modelu "jaz nisem v redu, ti nisi v redu", na sebe gledajo kot na nekoga, ki ni vreden ljubezni, obnašanje starša je velikokrat nepredvidljivo, zato otrok čuti, kot da se v stiski ne more na nikogar zanesti, kar starša postavi v vlogo nerazpoložljive osebe. Ob odhodu staršev ne pokažejo veliko čustev. Bojijo se navezati na druge zaradi strahu po zavrnitvi (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

Teorija navezanosti postavlja okvir, ki lahko nudi vrtčevski svetovalni delavki ubeseditev in poimenovanje posameznikove izkušnje. Pomaga tudi pri tem, da lažje razumejo in normalizirajo ekstremna čustva predšolskih otrok, ki so povezana s stiskami v odnosih, kot tudi samo razumevanje odnosnih vlog v družini, ki se zdijo včasih kompleksne in nerazumljive. Teorija navezanosti je teorija o travmi, sta zapisali Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2019).

2.4.2. Metode socialnega dela

Na kratko bom opisala tri metode, ki po mojem mnenju pripomorejo k večji kompetentnosti vrtčevske svetovalne službe pri prepoznavanju predšolskega otroka z izkušnjo zlorabe in/ali zanemarjanja in nadaljnjem zagotavljanju podpore in pomoči njemu in njegovi družini.

Osrednji prostor, v katerem se odvija proces pomoči v socialnem delu, je pogovor. Vzpostavljen delovni odnos pripada otroku in je temelj pogovora. Vrtčevska svetovalna delavka se približa otroku, da bi ga razumela. S pomočjo pogovora in drugih izrazno umetnostih sredstev, ki so opisane pri naslovu Metode pomoči in podpore z umetnostjo, otroku nudi

dragoceno izkušnjo lastne kompetentnosti in moči, da lahko ta spregovori ali pokaže svojo stisko skozi izrazno ustvarjalna sredstva (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

S pozornim opazovanjem otrokovega vedenja se lahko vrtčevska svetovalna delavka postavi v otrokovo kožo in se tako nauči, kako se uglasiti z otrokovimi potrebami. Pri tem je pozorna na otrokov tempo in ritem, mu sledi in ga ne prilagaja sebi (Levine in Kline, 2018).

V socialnodelovnih pogovorih je izjemno koristno, da si svetovalne delavke zapisujejo. V primeru zlorabe in zanemarjanja postane to pomemben vir, da poznajo dan in uro dogodka, kdaj je lahko prišlo do nasilja in zanemarjanja. Zapisujejo dejstva. Več zapisov skupaj lahko tvori izvirni delovni projekt pomoči; izvirni za to, ker se oblikuje za vsakega otroka posebej. V vrtcu se izvirni delovni projekt pomoči imenuje protokol. Sem sodijo tudi zapisi opazovanj in izpolnjenih vprašalnikov, ki so pridobljeni z različnimi tehnikami spraševanja. Protokoli tako postanejo dobro izhodišče za jasnejšo sliko o sumu na zlorabo in zanemarjanje ter posledično za čim prejšnje posredovanje ter zagotovitev podpore in pomoči (Mlinarič, 2017).

2.4.3. Metode pomoči in podpore z umetnostjo (risba, glina, peskovnik ipd.)

Pri sodelovanju z otroki je pomembno, da se odkriva otrokov osebni jezik, njegovo zaznavanje, dojemanje, interpretiranje, ravnanje. Otroci so še posebno pozorni in občutljivi na barve, vonj, svetlobo, zvoke in dotike. S pomočjo ustvarjalnih medijev, kot so ples, igra, glasba, risanje, pravljice, lutke, lahko vzpostavimo osebni stik z otrokom, pri tem pa omogočimo in dovolimo, da lahko razmišlja in se izraža po svoje (Kodele in Mešl, 2013).

Metode pomoči in podpore z umetnostjo predstavljajo dobro izhodišče sodelovanja in medsebojne komunikacije med vrtčevsko svetovalno delavko in otrokom. Predvsem je to pomembno pri otrocih, ki zaradi starostne omejitve še ne znajo, ali pa za tiste, ki zaradi stresnih izkušenj tega ne zmorejo ubesediti. Lahko so dober doprinos k izražanju čustev. Za kakovost pomoči z umetnostjo je potrebno, da se otroci izražajo na način, ki ga na svoji razvojni stopnji razumejo. Izdelkov se ne ocenjuje, ne primerja oz. "rangira" po estetskih merilih. Z izkušnjo umetnostnega ustvarjanja lažje razumemo nekatere vidike obnašanja in odnosov. Pri tem pa smo pozorni tudi na spontano verbalizacijo, predvsem takrat, ko je otrok globoko angažiran v likovnem procesu, saj takrat odkrito izraža njegovo čustvovanje in mišljenje (Turuk, 2020).

Ustvarjalne tehnike in igra so otroku prijaznejši in manj zastrašujoči načini sporočanja o stiski. So posreden način izražanja. Fokus otroka je na izdelku ali igri, kar ustvari naravno distanco od občutkov in spominov, zaradi česar se otrok lahko počuti manj obremenjenega in izpostavljenega. Ustvarjalne tehnike, uporabljene v okviru varnega stabilnega odnosa, lahko

otroku prikažejo drugačno izkušnjo odnosa in priložnost, da se ta počuti slišanega in videnega v odnosu z vrtčevsko svetovalno službo, ki prisluhne in se uglasi na otrokove želje in potrebe. Tako ustvarjalno orodje ni vir podpore in pomoči, če se ob ustvarjanju ne vzpostavi varen, podporen, sprejemajoč in sodelovalen odnos. Ravno slednje, torej kakovost odnosa in varna interakcija, sta tista, ki nudita največ predšolskemu otroku z obremenjujočimi izkušnjami (Treisman, 2017).

Metode pomoči in podpore z umetnostjo pa prav tako spodbujajo kreativnost otroka. Kreativnost vključi otrokove senzorične, motorične, limbične/emocionalne sisteme in tudi sprošča napetost ter uravnava in aktivira otrokove sprostitvene odzive. Ustvarjalni načini lahko delujejo kot prehodni objekt, ki ga lahko otroci vzamejo in prilagodijo njihovemu vsakdanjemu življenju (Treisman, 2017).

Risba predstavlja otrokovo posebno izrazno sredstvo. Je najpogostejša ter najnaravnejša oblika načina izražanja otroka z okolico. V njej ta predstavi svoje potrebe, razmišljanja, čustva, fantazije. Otrok v njej projicira svoje občutke, zaznave in vse, kar ve o svetu (Turuk, 2020).

Risanje pomaga sproščati nakopičeno energijo in pomaga pri iskanju zunanjih in notranjih virov otroka. Vrtčevska svetovalna delavka risbe gleda z odprtostjo in radovednostjo, s tem pa otroku omogoča, da se poveže z notranjim svetom in ga pri tem ne obremeni s svojimi stališči in čustvi. Pomembno se je izogibati dajanju nasvetov otroku in presojanju tistega, kar je narisal. Raje sprašuje, kako se počutijo liki na otrokovi risbi, v kakšni povezanosti so z ljudmi ali pa nagovori otroka, da pove o prizoru, ki ga je narisal (Levine in Kline, 2018)

Posebna podpora pomoči je glina, naraven material, ki je imeniten za otip, mogoče ga je vedno znova pregnesti in oblikovati. Ob oblikovanju in gnetenju se otroku zaradi voljnosti in prilagodljivosti materiala krepi zavest, kako se stvari spreminjajo. Že samo s tem, da naredi kepo in tolče po njej, lahko izkusi svojo moč nad tistim, kar ta kepa predstavlja (Levine in Kline, 2018).

S prosto igro lahko predšolski otroci prav tako izrazijo svoje strahove ali stresne situacije. Kadar se otrok agresivno igra z igračami in vedno znova preigrava enak prizor, si lahko poskuša pomagati zaradi stresnega dogodka, ki ga je doživel ali videl. V tem primeru lahko vstopi v igro vrtčevska svetovalna delavka ter razbremeni otrokovo vznemirjenost tako, da ponavljajočo igro vodi in pripelje do drugačne razrešitve. Vodena igra lahko varno razbremeni nakopičeno energijo v otroku, ki se je v njem mobilizirala v ponesrečenem poskusu, da bi se ubranil stresnega dogodka (Levine in Kline, 2018).

Igra v peskovniku je še posebej primerna za predšolske otroke, saj se v njem lahko igrajo s predmeti različnih velikosti. Ta tip igre omogoča izkušanje zaznav ob dotikanju peska kot tudi

izkušnje gibanja, saj lahko otroci po želji premikajo figurice in druge igrače. S pomočjo postavitve igrač in morebitnih metafor lahko potem prikažejo svoje občutke. Peskovnik je tako lahko eno boljših sredstev za predelavo težav (Levine in Kline, 2018).

Lutke so pogosto dobra tehnika za preigravanje različnih dogodkov. Posebno za tiste otroke, ki so preveč prestrašeni, da bi delali neposredno s tistim, kar se jim je zgodilo. Igra z lutkami spodbuja spontanost in daje otrokom dovolj psihične oddaljenosti od njihovih težav ter ustvarja varno, svobodno okolje, v katerem se lahko izražajo. Otrok lahko lutki zaupa svoje težave. Igra lahko nekaj časa poteka brez vodenja, potem pa jo lahko svetovalna delavka usmeri v dogodek, ki je izvor vznemirjenosti. Preko lutk lahko otrok posreduje svoje strahove, navezanost, žalost in tudi veselje (Levine in Kline, 2018).

3. Specifike stroke socialnega dela v vrtčevski svetovalni službi na področju prepoznavanja zlorabe in zanemarjanja ter zagotavljanja podpore in pomoči

Najzahtevnejši in najodgovornejši del svetovalnega dela v vrtcu je delo z otroki. Sodelovati z otrokom pomeni izhajati iz njegovih potreb, spodbujati njegove dobre lastnosti in sposobnosti ter odločilno ne primerjati otroke med seboj. Ključno je zavedanje, da se vsak otrok razvija na svoj edinstven način (Mlinarič, 2017).

Specifike stroke socialnega dela v vrtčevski svetovalni službi se razvijajo in temeljijo na opazovanju, pogovoru in igri z otrokom. Skozi vse omenjeno se otroku nudijo dobre izkušnje ob razvijanju in spoznavanju samega sebe (Mlinarič, 2017).

Vrtčevska svetovalna delavka se lahko pri sodelovanju z otrokom opira na koncepte delovnega odnosa, sodobne koncepte v socialnem delu in sama metodična načela, s katerimi lahko na ustvarjalen način ustvarja izviren delovni projekt pomoči. Pri tem pa je pomembno, da spoštuje otroštvo. *"Spoštovati otroštvo pomeni spoštovati njegove posebnosti, spoštovati kompleksnost otroških svetov, ki jih premalo poznamo*" (Kodele in Mešl, 2013, str. 13).

Najbolj ranljivo in krhko je spoštovanje otrokovega časa in sedanjosti. Otrok meri in doživlja čas drugače kot odrasli. Šele dovolj časa v varnem prostoru za pogovor prinese tudi otrokov glas. Koncept delovnega odnosa pa poleg časa zajema tudi živo, ustvarjalno delo v sedanjosti. Čas, ko smo z otrokom, je najbolj dragocen čas. Pomembno pa je, da se svetovalna delavka v vrtcu zanima za to, kaj je otroku v veselje in s tem spoštljivo ravna ter nikoli ne pozabi narediti postanek v veselju in radosti. Predšolski otrok pa se mora počutiti varnega v odnosu, pogovoru in/ali igri. Vedno znova v odnosu z vrtčevsko svetovalno delavko potrebuje izkušnjo, da se mu ne bo zgodilo nič hudega (Kodele in Mešl, 2013).

Sodelovanje z otrokom pa ne more biti uspešno in zadovoljivo, če v središče ne postavimo otrokovega glasu (Kodele in Mešl, 2013).

3.1. Otrokov glas in soustvarjalno sodelovanje z družino

Otrok ve, kaj potrebuje, da izpolni želeni cilj. V njem je glas, a včasih za dosego tega, kot tudi vsaka odrasla oseba, potrebuje pomoč, da lahko svoj glas sliši, odkrije in ozavesti. Ta podlaga je zelo pomembna, da slišimo in vključimo otroka v izviren delovni projekt pomoči, ga povabimo k sodelovanju in ga ne izključujemo. Vabilo otroku, da nam sam razloži, kako

vidi dani problem, je povezano s tem, da lahko tudi on sam razmišlja, kaj je lahko njegov prispevek k dani rešitvi in da ima on sam moč in izbiro za spremembo (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

Temeljna psihološka pravica otroka je pravica do svoje resničnosti. Otrok ima pravico, da misli, kar misli, prav tako je njegova pravica, da občuti vsa svoja čustva, kot tudi ta, da se ga vidi in sliši. Pri tem potrebuje dobre izkušnje, da se nauči razumeti in obvladati svojo resničnost, jo ubesediti in da razvije občutek o lastni vrednosti. Otrok potrebuje edinstvenost, avtonomijo, neodvisnost, da bo znal poskrbeti zase, na drugi strani pa tudi povezanost, bližino, prijateljstvo in ljubezen, da bo znal poskrbeti za druge (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

Govoriti otroku ali govoriti o otroku je nekaj, kar po navadi ni težava za strokovnjake, starše ali skrbnike, govoriti z otrokom pa predstavlja tisto dragocenost, ki jo je vedno potrebno utrjevati. Odrasli so večino strokovnega znanja o otrocih (psihologija, pedagogika) zbrali brez njihove udeleženosti in sodelovanja, zato je sedaj čas, da se ustvarja prostor za otrokov glas skupaj z otrokom (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

Pogovor, kjer se pridružujemo otroku, da slišimo njegovo stisko in skupaj z njim raziskujemo v procesu želenih izidov, ne more biti enak jeziku in diskurzu odraslih, saj otroci ustvarjajo drugačne pomene kot odrasli ljudje. Temeljno izhodišče je, da odrasli slišimo otroka tako, da zanj ustvarjamo odprt, spodbujajoč in varen prostor. Za ustvarjanje dialoškega prostora sta pomembna čas in potrpežljivost, da lahko otrok razloži, ne da je vmes popravljan, ne skače se mu v besedo, pri tem se ohranja drža "nevedočega" in radovednega sogovorca, torej, da se otroku najprej prehitro ne vsiljuje svojih odgovorov in dobrih namer, saj ta s svojim čudežnim razmišljanjem pride velikokrat sam do njih. Z radovednostjo pa okrepimo in razširimo prepono otrokovega glasu (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

Ob odkritju zlorab in zanemarjanj se večkrat odgovornost prenese na žrtve z vprašanjem: Zakaj nisi nikomur povedal? A resnica je ta, da otrok pove ali pa to pokaže, vendar oseba, ki jo je otrok izbral za zaupnika, tega mogoče ne sliši, ne vidi, ne zna oz. noče razumeti. Razumeti otroka, ki spregovori in bi rad bil slišan, pomeni najprej razumeti njegov svet. Otrokov svet je majhen, z leti pa se postopoma razširi, s tem pa razširi tudi število ljudi in dogodkov; na samem začetku pa je razumevanje otrokovega sveta omejeno na družino. Tako zlorabljanje in/ali zanemarjanje otrok razume, kot da drugi otroci doživljajo enake stiske. Za otroke je edina resnica ta, ki so jo doživeli, potem pa stežka razumejo, da tako ravnanje ni sprejemljivo (Zaviršek in Čačinovič Vogrinčič, 2008).

3.1.1. Sodelovanje z družino

Družina postane prva socialna mreža otroka, je prva udeleženka v otrokovih problemih in potencialno tudi v grajenju rešitev. Otrok potrebuje v družini odrasle, ki mu omogočijo dovolj dobre izkušnje, da razvije temeljni občutek o lastni vrednosti. Odrasli ljudje in starši se lahko učijo, kako ustvariti pogoje, da lahko otrok dobi dovolj dobrih izkušenj o sebi (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

Družina kot njegova prva socialna mreža otroku omogoča učenje in razvoj sposobnosti za ljubezen, konflikt in pogajanje. Vsak član družine ima v izvirnem delovnem projektu pomoči možnost, da pove, kdo je in kaj želi. Pri pogovorih z družino in otroki je pomembno, da svetovalna delavka razvija odprtost različnim možnostim in odgovorom, pri tem pa je skupna naloga vseh – strokovnjakov, staršev in samih otrok – da slišijo ter upoštevajo tudi otrokov glas (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

3.2. Pomembna vloga vrtčevskega socialnega dela – pomoč in podpora najbolj ranljivim otrokom in družinam

Vrtčevsko socialno delo ima še posebej pomembno vlogo v življenju otrok kot tudi družin, saj lahko zgodaj prepozna (morebitne) travmatične izkušnje in prispeva k čimprejšnji podpori ali tudi zaščiti predšolskih otrok (Mešl, Drglin in Kuhar, 2021).

Družine s številnimi izzivi se vsakodnevno srečujejo s stresorji, ki so povezani s težavnimi življenjskimi razmerami, katere preobremenijo in destabilizirajo njihovo delovanje. Izzivi, ki pestijo družine, so nizki dohodki za preživetje, majhne možnosti zaposlitve, nezmožnost poskrbeti za otroka, različne oblike zasvojenosti družinskih članov, zdravstvene težave. To so nekateri od izzivov, a v večini je vsem družinam s številnimi izzivi skupno, da se srečujejo s problemom revščine. Ravno kompleksnost problemov postane razlog za preobremenjenost družinskih članov, šibkejšo socialno mrežo in slabe medsebojne odnose v družini (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

Izviren delovni projekt pomoči družinam je oblika pomoči in podpore, kjer socialni delavci delajo na spremembah družine ter krepijo raziskane in želene spremembe neodvisno od strokovnih služb. Pri tem ne varujejo družine, temveč skupaj z njimi ustvarjajo boljše razmere za življenje in dinamiko celotne družine kot tudi za življenje posameznika v družini in zunaj nje. Pri tem pa je pomembno sodelovati in povezati tudi preostale sisteme, ki vplivajo na

družino. To so lahko: vrtci, šole, prijatelji, sorodniki, centri za socialno delo, sodišča zdravniki ipd. Poznavanje virov v družbi oz. v skupnosti je pomemben vir tega, kako podpreti in okrepiti družino (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

3.3. Zaščita ogroženih otrok – sodelovanje vrtčevskega socialnega dela s CSD in drugimi institucijami

Vsakdo, ki sumi, da se izvaja zloraba in/ali zanemarjanje otroka, je dolžan to prijaviti policiji ali o tem obvestiti center za socialno delo. Posebno obvezo imajo pri tem strokovni delavci, zdravstveni delavci, delavci v vzgojno-varstvenih in vzgojno-izobraževalnih zavodih, ne glede na odločbe, ki jih zavezujejo k poklicni skrivnosti. Vsi ti organi so dolžni v roku štiriindvajsetih ur od zaznave okoliščin, v katerih je žrtev otrok, obvestiti policijo, državno tožilstvo ali center za socialno delo (Leskošek, Miklič in Sitar Surić, 2019).

Dobra praksa najboljšega delovanja v interesu zaščite ogroženih otrok je medinstitucionalno sodelovanje. Pravilnik o sodelovanju določa postopke medsebojnega obveščanja državnih ter drugih organov in s tem zagotavlja vzpostavitev multidisciplinarnega tima za obravnavanje zlorabe in/ali zanemarjanja. Multidisciplinaren tim vodi center za socialno delo, ki je krajevno pristojen za obravnavo primera. Tim se oblikuje, ko strokovni delavec, ki je nosilec primera, presodi, da je za izdelavo načrta nujno sodelovanje drugih organov. Sodelujejo različni sektorji za socialno delo, policijo, izobraževanje in zdravstvo. Vsi organi, ki so pozvani, so se dolžni odzvati in določiti predstavnika. Na podlagi ocene ogroženosti, kjer je naprej potrebno poskrbeti za otrokovo varnost, se skupaj z njim pripravi načrt pomoči. Na sejo tima pride tudi otrok, skupaj z roditeljem oz. spremljevalcem, ki ne ogroža otroka, njegova udeležba pa je v dobrobit otroka. V načrtu pomoči je potrebno določiti, kako trajno zaščititi otroka, oblike pomoči, način spremljanja in trajanje ter cilje obravnave. Načrt se lahko spremeni, če je to potrebno zaradi spremenjenih okoliščin. Delo tima se konča, ko je otroku zagotovljeno varno okolje (Domiter Protner, Leskošek in Frangež, 2019).

3.4. Zakonodaja in njene smernice

Vrtčevska svetovalna delavka se lahko opolnomoči s pravnimi akti, ki določajo o varstvu in zaščiti otrok. Vsem slednjim je vodilo, da se odločajo v korist otroka. Določanje v korist otroka je ena od najzahtevnejših nalog socialnih delavcev, saj je treba presoditi z vidika

trenutnih in dolgoročnih koristi ter posledic na otrokovo življenje tako v bližnji kot daljni prihodnosti (Čižman, 2019).

Konvencija o otrokovih pravicah je prvi mednarodni instrument, v katerem je varovanje otrokovih koristi eno temeljnih načel, saj priznava otroke za družbene akterje in imetnike pravic. S štirimi splošnimi načeli, ki se uporabljajo pri vseh ukrepih, povezanih z otroki, določa nediskriminacijo do otrok, delovanje v korist otroka, pravico do preživetja in razvoja ter spoštovanje otrokovega mnenja. Otrokova korist je pravni pojem, ki ga je potrebno ubesediti, individualizirati in prilagoditi otroku, pri tem pa upoštevati vse okoliščine. Te okoliščine so otrokova starost, stopnja zrelosti in otrokove življenjske razmere. V družbi pa smo lahko še velikokrat priča tradicionalnemu pogledu na otroka kot na osebo, ki potrebuje zaščito in ne kot na nekoga, ki je lahko aktiven pri uresničevanju svojih pravic. Vsaka pravica otroka pa zahteva dolžnost odraslih, da to pravico zagotovi (Čižman, 2019).

Zakonodaja skupaj z zavezujočimi organi je podlaga različnim ukrepom v primeru zlorabe in/ali zanemarjanja otroka. Največja pozornost je usmerjena v družinsko pravne ukrepe, s katerimi poseže v pravice staršev, če s svojim ravnanjem in delovanjem ogrožajo otrokov razvoj (Čižman, 2019)

> *"Družinski zakonik ureja zakonsko zvezo, zunajzakonsko skupnost, razmerja med starši in otroki, oblike pomoči države pri težavah partnerskega in družinskega življenja, ukrepe za varstvo koristi otroka ter preživljanje, posvojitev, podelitev starševske skrbi sorodniku, rejništvo in skrbništvo za otroke in odrasle osebe, ki potrebujejo posebno varstvo"* (Družinski zakonik, 2017)

Prijavitvena dolžnost v primeru zlorabe in/ali zanemarjanja otrok je v Sloveniji določena v številnih predpisih. Temeljni predpis, ki določa prijavitveno dolžnost, je *Zakon o socialnem varstvu (*2007). Prijavitvena dolžnost k prijavi zavezuje vse, ki izvedo za nasilje, še posebej pa strokovne delavce, ki se v okviru svojega poklica srečajo z otrokom, ki je žrtev zlorabe in/ali zanemarjanja. Pomembno je, da zakonodaja daje prednost zaščiti otroka pred varovanjem poklicne skrivnosti in zavezuje strokovne delavce k prijavi zlorabe in/ali zanemarjanja (Filipčič, 2019).

Zakon o preprečevanju nasilja v *družini* (5. člen):

> *"Organi in organizacije so dolžni izvesti vse postopke in ukrepe, ki so potrebni za zaščito žrtve glede na stopnjo njene ogroženosti in zaščito njenih koristi in pri tem zagotoviti*

spoštovanje integritete žrtve. Če je žrtev nasilja otrok, imajo koristi in pravice otroka prednost pred koristmi in pravicami drugih udeleženk oziroma udeležencev postopka" (Zakon o preprečevanju nasilja v družini, 2008).

Zakon o preprečevanju nasilja opredeli in prepoveduje vse oblike nasilja v družini in telesnega kaznovanja otrok. Posebne skrbi so deležni otroci, žrtve nasilja. Imajo pravico, da si izberejo spremljevalca in zagovornika, pravico varstva njihove identitete ter do vseh ukrepov za zagotovitev optimalne varnosti (Filipčič, 2019).

4. Na razumevanju travme utemeljeno delo vrtca in njegove svetovalne službe

Pristop, utemeljen na razumevanju travme, prepozna navzočnost simptomov travme in priznava njihovo vlogo v življenju otrok. Temeljno izhodišče takšnega pristopa je izogibanje retravmatizaciji oz. povzročanju dodatne škode v procesih sodelovanja in pomoči. Svetovalna delavka v vrtcu lahko škodo povzroči, če ne upošteva otrokove travmatiziranosti, individualnosti ali pa s sklepanjem, da pozna otrokovo izkušnjo bolje kot otrok sam. Vodilna misel sodelovanja in soustvarjanja je, da če ne misliš, kar otrok misli, če ne čutiš, kar otrok čuti, če ne doživljaš, kar otrok doživlja, če ne vidiš, kar otrok vidi, ko pogleda sebe, druge in svet okoli sebe? – Kako lahko sploh veš, kaj je najboljše za otroka? Otrok je strokovnjak na podlagi lastnih izkušenj, zato ga je potrebno vključiti v sam proces pomoči (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019).

Delo, utemeljeno na predhodnem razumevanju travme, socialnim delavcem omogoča, da prepoznajo razširjenost zgodnjih težav in na te gledajo kot na simptome neprilagojenega spoprijemanja in razumejo, kako lahko zgodnja travma oblikuje posameznika in njegov pogled na svet. Ta način dela je mogoče integrirati v vse vrste modelov sodelovanja z različnimi uporabniki (Levenson, 2020).

Vrtec, ki deluje na pristopu, utemeljenem na razumevanju travme, upošteva šest načel, ki jih bom povzela po SAMSHA (2014). Prvo načelo je varnost: Vrtec mora zagotoviti varno okolje in varno atmosfero, kar morajo občutiti vsi prisotni v ustanovi – otroci, zaposleni in starši. Drugo načelo govori o zaupnosti in transparentnosti. Vrtec mora graditi in ohranjati zaupen odnos s vsemi, ki so vključeni vanj, hkrati pa k temu prispeva sprejemanje transparentnih odločitev. V tretjem načelu, ki govori o podpori vrstnikov, otrokom vrstnike predstavljajo družinski člani, s katerimi se vrtec poveže in sodeluje skupaj z družino. Sodelovanje in vzajemnost sta dve temeljni izhodišči četrtega načela, ki postavljata vse zaposlene v vrtcu v enak položaj moči; vsakdo ima pomembno vlogo tako v otrokovem življenju kot tudi pri samem pristopu, ki temelji na razumevanju travme. S petim načelom – opolnomočenje, glas in izbira – se otroka vključi v sodelovalne procese pomoči, se ga posluša in sliši ter se mu ponudi možnost izbire, če je ta na voljo. Še zadnje načelo pa pravi, da je potrebno za delovanje po tem pristopu odpraviti stereotipe in diskriminacijo glede rase, spolne usmerjenosti, starosti in religije.

Vrtec, ki deluje po zgoraj opisanih načelih pristopa, utemeljenega na razumevanju travme, vključi v izobraževanje o travmi vse, ki so v njem zaposleni. Vsi pripadniki vrtca morajo vedeti, kaj je travma in razumeti, kako travma vpliva na otroke in družine. Pri tem se ne izključuje zaposlenih, ki niso v neposrednem stiku z otroki; npr. hišnik bo prav tako prejel osnovno razlago o travmi, s tem bo tudi sam lahko bolj pozoren na to, kako deluje v okolju z otroci. Prav tako se bo lahko z znanjem lažje zavedal, kaj pomenijo morebitne odklonske reakcije otroka, jih prepoznal in se nanje ustrezno odzval (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019).

Svetovalna delavka v vrtcu, ki deluje po omenjenem pristopu, tako ve, da travma ni posamičen katastrofičen dogodek, temveč da so to vsa kronična zanemarjanja, zloraba, ločitev ali izguba staršev, ki so lahko travmatični dogodki za otroka. Razume, da je lahko odklonsko vedenje "porednega otroka" posledica travme. Usmerjena je v izboljšanje otrokove socialne in tudi čustvene blaginje, njen cilj pa sta varno in stabilno okolje za otroka. Za dobrobit otroka je zelo pomembno, da svetovalna delavka vzpostavi in poveča sodelovanje različnih strok, kar posledično vključuje več komunikacije, skupnega načrtovanja, izmenjavo informacij in prepletanje različnih virov financiranja. Osredotočena je na zgodnjo odkrivanje travme in programe zgodnjih intervencij, kar prepreči dolgotrajen vpliv travme. Pristopi k družinam in naredi meje med prostovoljnim sodelovanjem ali neprostovoljnim sodelovanjem vidne, saj s tem pospeši okrevanje po travmi. Zaveda se, da imajo tudi družinski člani oz. storilci zlorabe in/ali zanemarjanja lahko izkušnje travme in da so njihovi neustrezni odzivi lahko odgovor na doživeto travmo (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019).

Vpeljevanje pristopa, ki temelji na razumevanju travme, v vrtec, pomeni, da se vrtec odziva na potrebe otrok s travmatskimi izkušnjami. Pri tem gre za paradigmatski premik na ravni zaposlenih in organizacijski ravni. Z integracijo učinkovitih praks, programov in postopkov v vrtec pa se ustvari kultura, v kateri se otroci počutijo varne, dobrodošle in podprte. Omogočeno jim je, da razvijajo podporne odnose z odraslimi in vrstniki. Vsi zaposleni so, kot sem že omenila, seznanjeni z osnovnim znanjem o travmi in razumevanjem vpliva, ki ga lahko ta pusti na otrokovem vedenju, ob tem pa so tudi seznanjeni z možnimi znaki nasilja in zlorab ter z ustreznim odnosom do domnevne žrtve. Seznanjeni pa so tudi z vsemi formalnimi predpisanimi ukrepi in postopki ravnanja (Mešl, Drglin in Kuhar, 2021).

Vsak korak v smeri prepoznavanja travmatskih izkušenj in blaženja njihovih posledic podpre razvoj posameznikovih zmožnosti, prispeva h kakovosti življenja otrok kratkoročno in dolgoročno in ne nazadnje prispeva k poklicnemu zadovoljstvu vrtčevske svetovalne službe (Mešl, Drglin in Kuhar, 2021, str. 967).

5. Formulacija problema

Praktično usposabljanje na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani me je vedno znova pripeljalo do soustvarjanja delovnega odnosa z otroki. Moj entuziazem za sodelovanje z njimi se je s študentskim delom v vrtcu le še poglobil. Zelo rada sodelujem z otroki, zame so najbolj srčna bitja na svetu, a se hkrati zavedam tudi njihove ranljivosti.

Dogodek v vrtcu me je spodbudil k raziskovanju pomembnosti, ki jo nosimo odrasli v življenju otrok. Pomembnosti, katere se večkrat ne zavedamo ali pa se je zavedamo preveč in s tem dušimo otrokov razvoj. Otrok potrebuje skozi otroštvo dovolj dobrih izkušenj, da lahko uresniči svoj najboljši potencial v skladu s svojimi zmožnostmi. Odrasli, ki sodelujemo v delovnem procesu z otroki, smo zadolženi, da varujemo integriteto otroštva.

Svetovna zdravstvena organizacija ocenjuje, da naj bi leta 2018 okoli milijarda otrok doživela fizično, psihično in spolno nasilje in/ali zanemarjanje. Posledice zlorab in zanemarjanja otrok so različne, kakor so različni otroci in njihove življenjske okoliščine. Otroci z izkušnjo travmatičnih dogodkov lahko posledice čutijo na več področjih življenja (Leskošek, Mešl in Kodele, 2019). Omenjene avtorice poudarjajo pomen zgodnjega odkrivanje zlorab in/ali zanemarjanja pri otroku – to je pogoj za čim bolj zgodnjo pomoč otroku in družini.

Avtorji (npr. Lumsden, 2018) poudarjajo, da je pomemben partner socialnih služb pri zgodnjem odkrivanju in zgodnji pomoči otroku vrtec in v njem zlasti vrtčevska svetovalna služba. Ta mora zagotavljati varnosti in pogoje, ki spodbujajo otrokov duševni, telesni in socialni razvoj ter ga zaščititi pred vsemi oblikami nasilja, zlorabe in zanemarjanja (Anderluh, idr., 2015).

Ključno je, da vrtčevska svetovalna služba otrokom nudi izkušnjo varnega odnosa, občutek lastne vrednosti in moči, saj lahko že prvi pogovor z otrokom pomembno vpliva na nadaljnje soustvarjanje izvirnega delovnega projekta pomoči in podpore (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

V svojem diplomskem delu želim predstaviti pomembnost vloge, ki jo igra vrtčevska svetovalna služba v življenju otrok s stisko, želim pa tudi preveriti, kakšne preventivne ukrepe in pristope ta služba uporablja ob potrditvi suma na zlorabo in zanemarjanje. Hkrati me zanima, v kolikšni meri se (lahko) pri prepoznavanju opira na socialnodelovna znanja in pristope.

Na podlagi povedanega menim, da je raziskovanje te teme zelo relevantno za stroko socialnega dela v vrtcu, kjer se odvija sekundarna socializacija otroka. Hkrati je pomembno tudi za strokovno delo na področju varstva otrok in družine, vključno z zaščito otrok.

5.1. Raziskovalna vprašanja

RV 1: Katera splošna in katera specifična socialnodelovna znanja uporabljajo vrtčevske socialne delavke za prepoznavanje otroka z izkušnjo zlorabe in/ali zanemarjanja in se jim zdijo najbolj relevantna in v pomoč?

RV 2: Kako kompetentne se socialne delavke, zaposlene v vrtčevski svetovalni službi, počutijo za prepoznavanje morebitne zlorabe in/ali zanemarjenosti pri predšolskem otroku, še posebej pri tistih otrocih, ki zaradi razvojnih razlogov (prvo starostno obdobje) še ne znajo ubesediti stisk?

RV 3: Kje so socialne delavke pridobile zanje najbolj uporabna znanja za prepoznavanje zlorabe in zanemarjanja pri otroku? Za katera pomembna znanja, ki jih niso pridobile na Fakulteti za socialno delo, menijo, da bi jih bilo primerno vključiti v sam študij socialnega dela?

RV 4: Kako dobro (če sploh) poznajo socialne delavke, zaposlene v vrtčevski svetovalni službi, pristop, ki temelji na razumevanju otroške travme?

RV 5: Kako omenjene socialne delavke, ki se v praksi srečajo z otrokom z izkušnjo zlorabe in zanemarjanja, potem sodelujejo s centrom za socialno delo in drugimi organizacijami, ki so vključene v pomoč in podporo otroku in družini in kako sodelujejo s starši otroka? Ali imajo možnost izvajati preventivno svetovalno delo ali v večini le kurativno, torej ko se sam problem že pojavi?

6. Metodologija

6.1. Vrsta raziskave

Moja raziskava je kvalitativna, saj gradivo, zbrano v raziskovalnem procesu, sestavljajo besedni opisi ali pripovedi. Prav tako sem pridobljeno gradivo obdelala in analizirala na beseden način. Raziskava je hkrati empirična oz. izkustvena, saj sem zbrala novo, neposredno izkustveno gradivo, ki je sestavljeno iz besednih opisov, in sicer odgovorov socialnih delavk, zaposlenih v vrtčevski svetovalni službi, na moja vprašanja (Mesec, 2009).

6.2. Merski instrument in viri podatkov

Za metodo zbiranja podatkov sem uporabila polstrukturiran intervju (Mesec, 2009). Smernice za pogovor sem si pripravila vnaprej v obliki šestih vodil za intervju, ki so bila odprtega tipa in anonimne narave. Socialnim delavkam v vrtčevski svetovalni službi sem s tem omogočila prosto pripoved na dana vprašanja.

6.3. Populacija in vzorčenje

Moja populacija zajema vse socialne delavke, zaposlene v slovenskih vrtcih na delovnem mestu svetovalne delavke v šolskem letu 2021/2022. Pri svoji raziskavi sem se omejila na vzorec šestih socialnih delavk, ki pa so bile izbrane neslučajnostno in priročno, saj sem izvedla pogovor le s tistimi sogovornicami, katere sem kontaktirala in so pripravljenost potrdile. V stik s sogovornicami sem prišla preko elektronske pošte, e-naslove sem predhodno poiskala na internetnih straneh vrtcev, ter s pomočjo mentorice in profesorice.

6.4. Zbiranje podatkov

Podatke sem zbirala v maju in juniju 2022, po predhodnem kontaktu preko elektronske pošte. Z vsemi šestimi socialnimi delavkami sem se srečala preko videoklica na spletni platformi Zoom. Intervjuji so trajali različno dolgo, odvisno od pripravljenost in časa socialnih delavk, od 20 do 60 minut. S predhodnim privoljenjem vseh sogovornic sem pogovore zvočno posnela in jih po zaključenem srečanju prepisala. Pri tem sem izpustila vsebine, ki niso bile

relevantne za mojo raziskavo ali pa so predstavljale zaupen podatek, za katerega so sogovornice izrazile željo, naj ga ne vključim v samo raziskavo.

6.5. Obdelava in analiza podatkov

Pridobljene podatke sem analizirala s pomočjo kvalitativne analize (Mesec, 2009). Zvočne posnetke sem transkribirala v Word dokument. Intervjuje sem označila s črkami od A do F in pri vsakem oštevilčila enote kodiranja. S pomočjo šifriranih izjav šestih intervjujev sem naredila odprto kodiranje, kjer sem vsaki izjavi dodala pojem in ga uvrstila v določeno kategorijo, nato še v širšo kategorijo oz. temo, ki sem jo oblikovala po lastni presoji, ter s pomočjo raziskovalnih vprašanj oblikovala teme. Propozicija zajema tri raziskovalne teme. Pri osnem kodiranju sem vsaki temi pripisala vse kategorije in pojme, ki ji pripadajo. Prikaz primera odprtega in osnega kodiranja je podan v poglavju Priloga.

7. Rezultati

Z raziskavo pridobljene rezultate bom predstavila skozi tri teme, katere sem določila na podlagi raziskovalnih vprašanj.

Vloga vrtčevske svetovalne službe

Prepoznavanje zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku

Prva tema se nanaša na vlogo vrtčevske svetovalne službe pri prepoznavanju zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku. Pri tej temi me je zanimalo predvsem s kakšnimi metodami, znanji ali postopki je vrtčevska svetovalna delavka opolnomočena za samo prepoznavo, s kom pri tem sodeluje, kako ukrepa in kako kompetentno se ob tem počuti, pa tudi ali ima možnost izvajati preventivno svetovalno delo.

Socialne delavke so za metodo prepoznavanja največkrat omenile metodo opazovanja *»Na podlagi tega postopno naredimo opazovanje v skupini.«/B20* Med metodami prepoznavanja pa so še opisovale raziskovanje, zapisovanje opazovanega, poslušanje in preverjanje. Metoda prepoznavanja pa je po mnenju sogovornice tudi, da verjamemo otroku na besedo *»Pomembna metoda je, da če se ti otrok zaupa, mu je potrebno verjeti,«/A7* Strokovne delavke največkrat prepoznajo znake zlorabe in/ali zanemarjanja v spremembi vedenja pri otroku: *»otrok je deloval zelo v stresu, krču, grize se, lahko je agresiven,«/B14 »Ali otrok, ki se kar naenkrat zapre. Kar naenkrat se oddaljuje od vrstnikov, se igra v kotu.«/E25* in kot vidne fizične poškodbe, *»deček iz Kosova, imel praske oziroma modrice po riti«/A14.* Omenile pa so tudi, da je lahko kot alarm za morebitno zlorabo in/ali zanemarjanje uhajanje blata in urina otroku, ki ne potrebuje več plenic *»Potem na primer pri učencih, ki jim uhaja blato in urin, ko so že ven iz plenic. To moramo gledat kot nek alarm« /E24* ali pa, da ima starš telesne znake nasilja »*V tem primeru je mamica prišla z modrim očesom,«/B13.* Pod usvojena znanja, ki pomagajo pri sami prepoznavi, so skoraj vse opisovale sprotna izobraževanja in branje literature na to temo. Socialna delavka pa je tudi naslovila risbo kot izrazno sredstvo prepoznave zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku, *»Potem zbirajo kakšne izdelke otrok, predvsem risbe, risbe zelo veliko odkrijejo, kakšne spolne zlorabe, kakšne barve uporabljajo otroci.«/ E3* Ena od intervjuvank je povedala, da ima na svojem delovnem mestu malo neposrednega stika z otroci: *»Stvar je v temu, da jaz na mojem delovnem mestu imam predvsem malo stika dejansko z otroci«./D2* Omenila pa je tudi, da se ne dela nič, da bi se morebitne zlorabe in/ali zanemarjanja prepoznala.

Prepoznavanje zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku v sodelovanju z vzgojiteljico

Pri prepoznavi zlorabe in/ali zanemarjanja pri vrtčevskih otrocih se svetovalne delavke zanašajo na vzgojiteljice in menijo, da je prvi korak k sami prepoznavi, da vzgojiteljica spregovori o sumu na možnost zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku. *»V bistvu je pa prvi korak k prepoznavi, da nas strokovni delavec pokliče.«/B3 »Kar se tiče znanja se tudi zanašamo, da nam vzgojiteljice sporočijo.«/A25* Vzgojiteljica zanje tako predstavlja ključni člen pri prepoznavi, saj preživi z otrokom največ časa, ga previja, preoblači in vsakodnevno opazuje. Posledično lahko hitreje opazi spremembo vedenja pri otroku. *»Pri prepoznavanju zlorabe in zanemarjanja pa imajo v prvi vrsti ključno nalogo vzgojiteljice, saj so 8 ur z njimi, najbolj jih poznajo.«/A1* Kakovostno sodelovanje med svetovalno delavko in vzgojiteljico postane zato pomemben vidik prepoznave zlorabe in/ali zanemarjanja. *»Zelo se mi zdi pomembno tudi to, kako jaz sodelujem z vzgojiteljicami, kako si prenašamo informacije.«/E13*

Prepoznavanje zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami

Kot najpogostejšo obliko sodelovanja z zunanjimi institucijami, pri sumu na zlorabo in/ali zanemarjanje pri otroku, so intervjuvanke izpostavile sodelovanje s centrom za socialno delo. S sodelovanjem imajo različne izkušnje *»Zdaj s centrom za socialno delo največ sodelujemo, največ izvemo.«/A56, »Izkušnje so čisto v redu s centrom.«/F32, »Kar se CSD-ja tiče, sem zelo razočarana in sem vesela, da nisem v CSD-ju, ta njihova neodzivnost, prevelika zaščitenost socialnih delavcev do nekaterih staršev, do otrok pa ne.«/B41.* Pri prepoznavi pa so govorile tudi, da sodelujejo tudi z varno hišo, sodiščem, materinskim domom, razvojno ambulanto ter centrom za zgodnjo obravnavo. K sodelovanju se obrnejo tudi na policijo oz. obratno – policija obvesti vrtčevsko svetovalno službo o podani prijavi in o prepovedi približevanja. »*Ravno pred kratkim smo odkrili eno spolno zlorabo v domačem ožjem okolju. Tukaj v tem primeru smo z ravnateljico takoj kontaktirale policijo«/E41, »Js sodelujem tudi s policijo, ta nas obvešča, samo če ima kakšno prijavo, pač tega nasilja, in potem nas obvestijo koliko časa imajo in kdo ima prepoved približevanja.«/A55.* Multidisciplinarni timi so oblika sodelovanja, ki je bila omenjena v intervjujih. V tim se povezujejo skupaj z drugimi strokami, kot so center za socialno delo, šola, vrtec policija in kriminalisti *»Vsako leto imamo tukaj tak razširjen tim, kjer je CSD, šole, vrtci, policija, kriminalisti.«/F27*

Ukrepanje v primeru zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku

Delovati v korist otroka in ga tako zaščititi v primeru morebitne zlorabe in/ali zanemarjanja je bil eden izmed ukrepov, ki ga je navedla intervjuvanka: *»Ker če ti delaš v korist otroka, da veš, da ga moraš na nek način zaščitit.«*/A59 Pri ukrepanju pa se obrnejo k sodelovanju s starši, katerim se predstavi opaženo: *»Starše vključimo in jih na lep način vprašamo, če so kaj posebnega opazili; s pogovori tako predstavimo, kaj smo opazile in kaj to za nas pomeni.«/ A17* Pri tem pa se jih seznani o protokolu procesa: *»Se pa v primeri nasilja, zlorabe ali zanemarjanja sestane tudi s starši, katere se seznani o protokolu procesa.«/A6* V primeru zlorabe in/ali zanemarjanja otroka so izpostavile tudi oteženo sodelovanje s starši. Ena izmed socialnih delavk pa ima izkušnjo grožnje s strani očeta zaradi domnevne prijave, kar opisuje kot eno izmed problematik prijave. »*Razen to, da je enkrat en ata prišel v šolo pred 30 leti pa mi je rekel, da me bo kar ustrelil, pa je celo šolo preiskal, ker je mislil, da sem ga kao jaz osebno prijavila za trpinčenje otroka. Zna biti to kar problem s prijavo.«/F33* Ob prijavi pa nastane po mnenju socialnih delavk zadržek pri vzgojiteljicah, saj te mislijo, da si bodo s prijavo nakopale težave: *»Mislijo, da si bodo s tem nakopale slabo voljo staršev, ostalih staršev in pa tudi posledično celotne okolice in da bomo imeli samo težave. In to je še ta miselnost pri njih še vedno prisotna.«/D13* Ob prijavi se po mnenju svetovalne delavke vzgojiteljice umikajo in si želijo anonimnost, čeprav nimajo pravice do nje. *»Pravijo, da je treba prijavit, ampak strokovna delavka se umika, ne ne, jaz hočem anonimnost. Pravice nima, da je anonimna, ampak se mora izpostavit, ker je pač strokovni delavec. Težko je, je strokovna delavka rekla, da ne bo nikoli več povedala, če boste povedali naprej.«/B15* Socialna delavka pa je spregovorila o tem, da sama nima prostih rok za ukrepanje in prijavo nasilja, saj je omejena s strani vodje*: »če mi kot socialni delavci nimamo sploh odprtih rok«/D29, »tudi, če bi jaz želela dati prijavo naprej, mi je ravnateljica ne bo pustila podati«/D30.*

Preventivno delo

V večini so socialne delavke mnenja, da bi bila primerna preventiva nudenje opore strokovnim delavcem s tem njihovo opolnomočenje: »*in da jim jaz nudim potem strokovno oporo«/E14, »Zdi se mi, da bi bilo bolje izvajati neke preventivne zadeve, opolnomočiti vzgojitelje in vse ostale strokovne sodelavce, da znajo prepoznati«/C6*, ter z rednim obiskovanjem izobraževanj svetovalnih delavcev. Pridobivanje novega znanja, ki bi opremilo vzgojiteljice, je eden izmed virov preventivnega dela. *»Mislim da se, definitivno se da. Če bi jaz s sodelavko, da bi imele midve več izobraževanj za vzgojiteljice in bi tudi midve opremile njih, kako ravnati z otroci./D50* Oblika preventivnega dela je delo z družino, kjer je svetovalna

delavka omenila različne projekte, s katerimi podprejo družine, ter delavnice za starše, kjer jih seznanijo o proaktivnem vedenju: *»Ogromno imamo teh delavnic, kako delovati do otroka. Imamo pa vsak mesec delavnice, kjer se tudi starši preizkušajo v svojih vlogah v kuhanju in pečenju in pa se hkrati pogovarjamo tudi o tem, zakaj ne tepst otroka, če otrok joka, kaj takrat narediti.«/A66* Socialne delavke so omenile pomembnost razvite mreže različnih strok, saj lahko s tem nudijo čim hitrejšo pomoč otroku ali družini. *»Zelo je pomembno, da je ta mreža razvita, da čim prej pride do teh ustreznih interakcij, da lahko otroku čim prej pomagam oz. tudi družini.«/E18*

Kompetentnost

Dve socialni delavki sta odgovorili, da se čutita dovolj kompetentni za prepoznavo zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku: *»se čutim dovolj kompetentna, da spoznam otrokove stiske«/E20, »Jaz mislim da smo dokaj kompetentni na tem področju, da prepoznavamo te stvari.«/F5* Medtem ko se ena izmed njih ne čuti kompetentna za prepoznavo: *»Zelo nekompetentno se počutim«/D25*, medtem ko druga ne zna oceniti svoje kompetence: *»Iskreno ne vem, koliko kompetentno se počuti,«/(C4)*, ostali dve pa na to vprašanje nista odgovorili.

Socialno delo

Socialno delo je naslednja tema, s katero sem se dotaknila predvsem znanj, ki jim pomagajo pri prepoznavi, kje so ta znanja usvojila in katera znanja bi bilo smiselno vključiti v sam študij. Pogovor pa je tudi nanesel na metode socialnega dela.

Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju zlorabe in/ali zanemarjanja, pridobljeno na študiju

Skozi intervjuje so bile socialne delavke mnenja, da je celosten študij tisti, ki pomaga pri prepoznavanju zlorabe in/ali zanemarjanja ter da je dobra osnova za naprej: »*Se mi zdi, da sem na tej ustanovi dobila ogromno znanja, ki sem ga lahko celo življenje uporabljala.«/F9 »Seveda, zdaj ne uporabljam več istih kot pred štiridesetimi leti, ampak je bil neki temelj, na katerem sem lahko pol gradila.«/F11* Skozi študij pa pridobiš občutek za lažje prepoznavanje zlorabe in/ali zanemarjanja: *»Da pridobiš in ti osebnostno tako zgradiš, da si bolj senzibilen za zaznavo takih stvari. Tudi če prej nisi bil, če si dober socialni delavec, si senzibilen za tovrstno problematiko in jo zato prej zaznavaš.«/D32* Omenjeni pa so bili predmeti, kot so psihologija, kibernetika, metodologija, pravni predmeti, zasvojenost in socialno delo z družino, pri katerih

so pridobile znanje, ki jim pomaga za lažjo prepoznavo. Po mnenju ene izmed intervjuvanih pa socialnodelovna znanja ne pomagajo pri prepoznavi.

Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju zlorabe in/ali zanemarjanja, pridobljeno izven študiju

Izkušnje so tiste, ki so (bile) pridobljene izven študija in po mnenju intervjuvank pomagajo pri prepoznavi zlorabe in/ali zanemarjanja *»Jaz imam izkušnje, delam že 25 let v vrtcu ... Izkušnje so tiste, ki ti dajo.«/B23* Izpostavljeno pa je bilo izobraževanje Kiko in roka, katerega sta se udeležili dve intervjuvanki. Med znanji, pridobljenimi izven študija, pa je bila izpostavljena teorija navezanosti: *»Js sem hodila na različna ta izobraževanja, da je lažje razumet to teorijo navezanosti, kaj je ta teorija navezanosti.«/A47*

Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij

V sam študij bi bilo potrebno po mnenju intervjuvank vključiti razvojno *psihologijo: »Samo razvojno, neki malega smo imeli, ampak malo več bi pa mogli imeti. Prav to razumevanje otroka, skozi različna ta starostna obdobja.«/A42*, psihoterapevtsko znanje ter znanje o otrocih s posebnimi potrebami: *»kaj ve socialni delavec o Aspergerjevem sindromu, ADHD-ju, ali je opremljen za to, ne ni. Literature na to temo je ogromno. S področja tega moraš biti opremljen, ker veliko se da.«/D40* Omenjena pa je bila psihologija, katero so intervjuvanke omenile že kot znanje, ki so ga pridobile na študiju. Prav tako bi v študij vključile znanje iz statistike, saj so po njihovem mnenju druge stroke bolje opremljene s tega vidika: *»Res vidim, kako je zelo pomembna statistika ... kar se tega tiče, so bolj opremljeni in mi rabimo tega veliko več.«/D36*

Socialnodelovni pristop pri prepoznavanju zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku

Socialnodelovni pristop je bil omenjen kot pristop, ki je usmerjen v sedanjost: *»Da izhajamo iz tega tukaj in zdaj, da smo tam, ko smo in ne tam, kjer bi mogli biti.«/D35*. Ko smo sogovorniki v procesu pomoči in ko socialni delavec odstopi od vloge eksperta, delujemo iz perspektive moči in iščemo ter opredeljujemo minimalne rešitve in cilje, zato je pomembno, da nas ob vsem tem spremlja empatija. *»Socialno delo je nam socialnim delavkam dalo to širino, da znamo pogledat in se znamo vživet tudi v druge.«/E30*

Travma

V okviru zadnje teme me je zanimalo predvsem poznavanje pristopa, ki temelji na razumevanju travme.

Pristop, ki temelji na razumevanju travme

Samo ena od intervjuvank pozna pristop, ki temelji na razumevanju travme *»Poznam ta pristop.«/D41*

8. Razprava

V tem delu mojega raziskovanja sem preko tem, ki sem si jih zadala v sklopu raziskovalnih vprašanj, pridobljene rezultate podprla s teorijo.

Vloga vrtčevske svetovalne službe

Pomembno vlogo pri razkritju zlorabe in zanemarjanja imajo vzgojno-izobraževalne institucije, saj otroci preživijo v njih večino svojega časa (Frangež, Drobnič Radobuljac in Kodele, 2019). Vrtčevska svetovalna služba lahko tako postane tisti člen življenjskega kolesja, ki ima možnost in pristojnost, da odkrije zgodnje oblike travme in prepreči nadaljnje otrokove stiske, ki lahko nastanejo, če zloraba in zanemarjanje ostaneta prikriti (Nagode, 2008). Zmožnost razkritja izkušnje zlorabe in/ali zanemarjanja otroka pa je v veliki meri odvisna od osebne pripravljenosti vrtčevske svetovalne delavke: najprej od tega, da sprejme dejstvo o možnosti zlorabe in zanemarjanja, si ne zatiska oči pred danim; ter informiranosti in znanja, da jo sploh lahko prepozna (Anderluh idr., 2015).

»In sama sem v stiku z otroki, v kolikor nam vzgojiteljica sporoči, da opaža neko zanemarjanje ali pa karkoli takšnega.«/D3

Splošna znanja za prepoznavanje zlorabe in/ali zanemarjanja so bila prva točka mojega raziskovanja. Socialne delavke, ki so sodelovale v raziskavi, so kot metodo prepoznavanja izpostavile opazovanje: »Opazovanje mora biti vedno prisotno.«/B20 Z opazovanjem otrokovega vedenja se lahko vrtčevska svetovalna služba uglasi na otrokove potrebe (Levine in Kline, 2018).

Ena izmed intervjuvank v moji raziskavi je povedala, da je zanjo ključna naravnost, s pomočjo katere prepoznavajo zlorabo in/ali zanemarjanje pri predšolskem otroku, tudi ta, da otroku verjamejo na besedo. Aničić, Hrovat Svetičič in Hrovat Sušnik (2015) ravno pišejo o pomembnosti odziva, ko otrok prvič spregovori o zlorabi in zanemarjanju, ter v eni izmed točk nagovarjajo, da je otrokovi izpovedi treba vedno verjeti in ob tem ne postavljati vprašanj, ki izražajo dvom. V socialnem delu je prav tako ključnega pomena, da se soustvarja prostor za otrokov glas in da se ta glas tudi upošteva (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

Socialne delavke največkrat sumijo na zlorabo in zanemarjanje, kadar se otrok začne obnašati občutno drugače, kot se je pred tem ali kot je pričakovano za določeno starostno in razvojno stopnjo. Otrok je lahko izrazito kljubovalen, prestrašen, stiska se lahko kaže tudi kot prekinitev komuniciranja, umik vase ali močenje postelje med počitkom (Frangež, Drobnič

Radobuljac in Kodele, 2019). Sprememba otrokovega vedena in čustvovanja, ki je moramo pojasniti drugače (npr. kot žalovanje ob izgubi svojca), je lahko eden izmed prvih znakov zlorabe in/ali zanemarjanja (NICE, 2017).

»Zdaj mislim, da se vsaka stiska pri otroku pokaže, ne glede na to, če jo zna ali je ne zna ubesedit, pokaže se v nekem vedenju.«/F4

Nezaželeno oz. izstopajoče vedenje je največkrat tisto, ki vzbudi pozornost, da se pri otroku nekaj dogaja. Pogosto gre za dva ekstrema: ali otrok z vedenjem išče pozornost, se postavlja v ospredje, ali pa se umika iz stikov z drugimi. Intenzivno izražanje čustev je lahko tudi eden izmed znakov. Poudarjam pa, da so lahko otroci z neopaznim, prilagojenim vedenjem spregledani in je pri njih prepoznava zlorabe in/ali zanemarjanja v primerjavi z bolj izstopajočim vedenjem težja (Mešl, Drglin in Kuhar, 2021).

Socialne delavke poleg vedenjskih sprememb pri otroku prepoznajo zlorabo in/ali zanemarjanje preko vidnih telesnih znakov (npr. modric). Modrice so najpogostejši znak fizične zlorabe predšolskega otroka; lahko so povzročene v obliki orodja, palice in roke. Lahko gre za več modric hkrati, enakih velikosti in oblik, še posebej vidnih po predelih telesa, kot so zadnjica, hrbet in obraz (NICE, 2017).

Ena izmed intervjuvank pa je govorila tudi o telesnih znakih nasilja pri staršu: *»V tem primeru je mamica prišla z modrim očesom.«*/B13. Številni avtorji, kot npr. Steničnik (2021), opozarjajo, da so otroci žrtve nasilja tudi takrat, ko so priča nasilju v družini. Tudi po študijah o vplivu obremenjujočih izkušenj v otroštvu na izide v odraslosti je pričevanje otroka nasilju nad družinskim članom (mamo, sorojencem) pomembna obremenjujoča izkušnja (Felliti idr.,1998; Kuhar idr., 2020). Starš ne more biti nasilen do drugega starša, ne da bi pri tem prizadel otroka (Kuhar idr., 2020).

Socialne delavke znanja o prepoznavanju zlorabe in zanemarjanja pri majhnem otroku pogostokrat pridobijo v svojem zasebnem času – preko prebiranja knjig, člankov in preko obiskovanja najrazličnejših izobraževanj. V intervjujih je ena od socialnih delavk kot temeljni pripomoček za prepoznavanje zlorabe in zanemarjanja pri predšolskih otrocih omenila otroško risbo. Slatinšek-Mlakar (2009) opisuje, da otrok s pomočjo risanja izraža svoja zavedna in nezavedna vedenja, stiske, želje in potrebe, zlasti pa nerešene čustvene konflikte.

Ena intervjuvanka je tudi povedala, da na svojem delovnem mestu nima neposrednega stika z otroki. Slednje opisuje tudi Nagode (2008), ki pravi, da je praviloma svetovalna služba v manjši meri neposredno usmerjena na otroke in bolj kot otroke neposredno nagovarja njihove starše in vzgojitelje. Po mojem mnenju se ravno zaradi opisanega socialne delavke zanašajo na

vzgojiteljice, da jih te seznanijo o spremembi pri otroku, kar sta opisali dve izmed strokovnih delavk.

»Pri prepoznavanju zlorabe in zanemarjanja pa imajo v prvi vrsti ključno nalogo vzgojiteljice, saj so 8 ur z njimi, najbolj jih poznajo.«/A11.

»V bistvu je pa prvi korak k prepoznavi, da nas strokovni delavec pokliče.«/B3

Kot ugotavlja Resman (1999), sta vzgojiteljica in pomočnica vzgojiteljice tisti, ki z otrokom preživita največ časa – zato je potrebno svetovalno delo v vrtcu prenesti čim bližje skupini, kjer so otroci in obe vzgojiteljici. Po intervjujih sodeč je svetovalna služba prisotna v skupini le v tolikšni meri, kot za to zaprosita vzgojiteljici.

Resman in Gregorčič Mrvar (2013) svetovalno službo opisujeta kot nekaj, kar dopolnjuje delo vzgojiteljice in ji pomaga na področjih, kjer vzgojiteljica morda čuti, da ni dovolj usposobljena. Svetovalna delavka je nemočna brez podpore in sodelovanja z vzgojiteljico, prav tako pa je vzgojiteljica nemočna brez podpore svetovalne delavke; kadar oba strokovna kadra stopita skupaj, lahko naredita več, kot bi lahko naredil posamezni. Vzgojitelj in svetovalni delavec poznata otroka vsak s svojega vidika in sta mu lahko vsak po svoje v pomoč, zato je pomembno, da se pri prepoznavanju morebitne zlorabe in/ali zanemarjanja povežeta in sodelujeta (Nagode, 2008).

Vlogo vrtčevske svetovalne službe pri prepoznavanju zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku pa so intervjuvanke poleg navedbe sodelovanja z vzgojiteljicami opisale tudi kot sodelovanje z različnimi strokami in institucijami. Z vidika svetovalnih služb je pomembno tudi sodelovanje s strokovnimi sodelavci iz ustreznih zunanjih ustanov, predvsem da se v projektih pomoči in/ali sodelovanja, kadar je treba, znajo in zmorejo obrniti nanje (Nagode, 2008).

Intervjuvanke v večini sodelujejo s centrom za socialno delo, nekatere tudi s policijo. Povezujejo se v multidisciplinarne time. Multidisciplinarno sodelovanje v primerih zaščite otrok je praksa delovanja v najboljšem interesu otroka. Z aktivnim sodelovanjem lahko vrtčevska svetovalna služba zagotavlja celovito in učinkovito zaščito žrtve (Domiter Protner, Leskošek in Frangež 2019).

Poleg same prepoznave zlorabe in/ali zanemarjanja ter ob tem tudi sodelovanja z vzgojiteljicami in ostalo stroko pa so intervjuji odprli tudi vlogo vrtčevske svetovalne službe pri ukrepanju v primeru zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku.

Ugotavljam, da je pogostokrat vzgojiteljica tista, ki ima možnost prepoznati zlorabo in/ali zanemarjanje, obenem pa je tudi oseba, kateri otroci najprej zaupajo zlorabo. *Pravilnik izobraževanja* (2009) določa, da vsak vzgojitelj, ki je zaznal nasilje oz. mu je otrok povedal, da je žrtev nasilja ali pa je dobil informacijo od tretje osebe, da se izvaja nasilje, je dolžan takoj o

tem obvestiti svetovalno delavko v vzgojno-izobraževalnem zavodu ali v njeni odsotnosti vodstvo ustanove. O dogodku vzgojitelj sam ali pa s svetovalno delavko naredi zapis dogodka, pridobljenih informacij in pogovora z otrokom. Vrtčevska svetovalna delavka mora še isti dan ali najpozneje v 24 urah pri fizičnem ali spolnem nasilju ali hudi psihični stiski zaradi nasilja v družini, obvestiti pristojni center za socialno delo.

»Pravijo, da je treba prijavit, ampak strokovna delavka se umika »ne, ne, jaz hočem anonimnost«. Pravice nima, da je anonimna, ampak se mora izpostavit, ker je pač strokovni delavec. Težko je, je strokovna delavka rekla, da ne bo nikoli več povedala, če boste povedali naprej.«/B15.

Vzgojiteljice si po mnenju ene izmed intervjuvank še vedno pogosto postavljajo vprašanja o morebitni škodi, ki bi jo povzročile domnevnemu povzročitelju nasilja s podano prijavo. Lahko dvomijo o izjavi otroka ali pa se nočejo vpletati. Lahko tudi verjamejo, da je nasilje stvar zasebnosti. Takšna prepričanja so velika ovira pri učinkoviti zaščiti otrok. Strokovne delavke, ki ne prijavijo kaznivih dejanj, sprejemajo odgovornost za nadaljnjo izpostavljenost otrok zlorabi in/ali zanemarjanju (Leskošek, Miklič in Sitar Surić, 2019).

Prepoznavanje je kompleksen proces, k kateremu so zavezani vsi strokovni delavci, ki sodelujejo in se srečujejo pri svojem delu z otroki, zato so primorani imeti ustrezno znanje, da lažje prepoznajo in ukrepajo v posamezni situaciji in da hkrati delujejo v korist otroka (Anderluh, idr., 2015).

Vloga vrtčevske svetovalne službe pri prepoznavanju zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku tako postane v veliki meri odvisna od vzgojiteljice same in osebne pripravljenosti svetovalne delavke. Vzgojiteljica mora imeti ustrezno znanje, da zlorabo in/ali zanemarjanje sploh opazi, in pogum, da o danem spregovori. Le na ta način lahko vrtčevska svetovalna služba začne s postopkom prepoznave in delovanja v korist otroka.

Svetovalne delavka pri ukrepanju v primeru zlorabe in/ali zanemarjanja vstopijo v stik tudi s starši. Skozi pogovor jim predstavijo, kaj so opazile pri otroku in jih seznanijo tudi s protokolom procesa v primeru zlorabe in/ali zanemarjanja. *Pravilnik izobraževanja* (2009) v drugem odstavku 5. člena pri tem poudarja, da svetovalna delavka obvesti starše o opravljeni prijavi nasilja, kadar presodi, da je to v korist otroka.

Frangež, Drobnič Radobuljac in Kodele (2019) opisujejo, da so odzivi staršev po razkritju različni. Nekateri otroka zaščitijo, se želijo maščevati domnevnemu storilcu oz. storilki, nekateri pa otroka ne zaščitijo in se hočejo maščevati osebi, ki je zlorabo razkrila in prijavila. Po mnenju intervjuvanih ostane sodelovanje s starši oteženo, kadar so ti povzročitelji zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku. Izkušnjo nesodelovanja in grožnje pa je v intervjuju omenila tudi

ena izmed strokovnih delavk. V raziskavi Strokovne delavke in delavci o razkritju nasilja nad otroki in zanemarjanja otrok (2019) zgoraj omenjene avtorice podobno ugotavljajo, da so strokovne delavke pri svojem delu v primeru razkritja nasilja pogosto deležne groženj, kar svetovalne delavke ponovno postavi pred skrb za lastno varnost ali varnost svojih najbližjih. Pomembno bi bilo z ustreznim preventivnim ravnanjem strokovnim delavcem omogočiti varno delovno okolje in jim posledično s tem omogočiti odločanje v največjo korist otroka brez lastnih skrbi (Frangež, Drobnič Radobuljac in Kodele, 2019).

Kompleksnost prepoznavanja in hkrati ukrepanja vrtčevske svetovalne službe pri prepoznavanju zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku temelji predvsem na sodelovanju z vzgojiteljico, v določeni meri tudi s starši in nenazadnje z vodstvom, ki po mnenju intervjuvanke omejuje ukrepanje vrtčevske svetovalne službe: *»Tudi, če bi jaz želela dati prijavo naprej, mi je ravnateljica ne bo pustila podati.«*/D29 Nagode (2008) opisuje, da je sodelovanje med vodstvom in svetovalno službo, ki pristopa k svojemu delu celostno in kompleksno ter razvojno in preventivno, zelo pomembno. A kaj, ko sodelovanje v danem primeru omeji ukrepanje delovanja v korist otroka. Z integracijo z vodstvom ali ukrepanjem na lastno pest se ponovno vračamo na osebno pripravljenost, ki je po mojem mnenju ključna lastnost vrtčevske svetovalne službe za prepoznavo zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku, slednjo opisujejo tudi Anderluh idr. (2015).

Ponovno pa v razpravi izpostavljam, da je dolžnost vseh strokovnih delavk in delavcev prijaviti nasilje nad otrokom, kot to določa *Zakon o preprečevanju nasilja v družini*. Če strokovna delavka ali delavec, ki ima status uradne osebe (npr. ravnatelj vrtca), opusti prijavo suma kaznivega dejanja nad otrokom, je lahko kazensko ovaden-a (Leskošek, Miklič in Sitar Surić, 2019).

Osebna pripravljenost pa odpira vrata preventivnemu delu. Po mnenju socialnih delavk bi lahko z rednim obiskovanjem izobraževanj pridobile in obnavljale znanje za boljšo prepoznavo problematike. Pridobljeno znanje pa bi lahko prav tako prenesle na vzgojiteljice in opolnomočile tudi njih. Redno usposabljanje poleg znanja daje strokovnim delavkam občutek varnosti pri obravnavi zlorab in/ali zanemarjanja otrok (Frangež, Drobnič Radobuljac in Kodele, 2019). V enem izmed vrtcev, kjer deluje intervjuvana, izvajajo preventivno delo v obliki projekta »Podprimo družine«. Skozi delavnice ozaveščajo starše o proaktivnem vedenju in alternativah kaznovanja otroka. O nujnosti vzpostavitve takšnih programov pišejo tudi Mešl, Drglin in Kuhar (2019), ki pravijo, da bi bilo potrebno dati več poudarka razvoju preventivnih programov zgodnje podpore starševstvu, s tem pa bi lahko preprečili neustrezna ravnanja staršev in dosegli prekinitev generacijskih vzorcev (npr. telesno kaznovanje).

Nazadnje me je pri vlogi vrtčevske svetovalne delavke zanimalo, kako kompetentne se socialne delavke počutijo za prepoznavo zlorabe in/ali zanemarjanja otroka. Dve izmed socialnih delavk sta na to vprašanje odgovorili, da sta dovolj kompetentni za prepoznavo otrokove stiske. Ena socialna delavka se za to ne čuti kompetentna, četrta pa je odgovorila, da ne zna oceniti svoje kompetentnosti. Ostali dve intervjuvani na to vprašanje nista odgovorili.

Socialno delo

Kot študentko socialnega dela me je zanimalo, katera znanja, pridobljena v okviru študija socialnega dela, so svetovalnim delavkam v pomoč pri prepoznavanju zlorabe in/ali zanemarjanja otroka. Po mnenju intervjuvanih je celoten študij tisti, ki pomaga prepoznati zlorabo in/ali zanemarjanje. Menijo, da so skozi študij pridobile senzibilnost in temelj za nadgradnjo znanja za lažjo prepoznavo zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku. Pod znanja, katera so pridobile na študiju in jim pomagajo pri prepoznavanju, so naštele psihologijo, kibernetiko, metodologijo, socialno delo z družino in zasvojenost.

Svetovalne delavke pa so skozi izobraževanja pridobile znanje izven študija. Dve izmed intervjuvank sta se udeležili izobraževanja o preprečevanju spolne zlorabe otrok pod okriljem Sveta Evrope, Kiko in roka. Izkušnje, ki jih dobijo skozi delo po študiju, pa so po mnenju svetovalne delavke tiste, ki jim dajo najbolj ustrezno znanje za prepoznavo zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku.

Vse socialne delavke so bile mnenja, da bi bilo potrebno v sam študij socialnega dela vključiti razvojno psihologijo. Menijo, da je premalo poudarka na psihoterapevtskem znanju in znanju o otrocih s posebnimi potrebami.

V tem delu pa bi rada dodala, da intervjuvank nisem vprašala, kdaj so študirale socialno delo. Le ena izmed socialnih delavk je sama omenila, da ga je obiskovala pred 40. leti. Verjamem, da bi bil to pomemben podatek za rezultate in nadaljnje sklepe tega dela raziskovanja, saj se je študij skozi čas razvijal.

Travma

Ugotovila sem, da le ena izmed šestih svetovalnih delavk pozna pristop, ki temelji na razumevanju travme. Mešl in Drobnić Radobuljac (2019) menita, da je nujen premik k pristopu, ki je utemeljen na razumevanju travme. Ključen je začetek sistemskega izobraževanja strokovnih delavcev. Z uveljavitvijo pristopa bi lahko strokovne delavke z občutljivostjo celostno pomagale in ob tem povzročale čim manj dodatnih travm.

9. Sklepi

- Vse svetovalne delavke navajajo kot najpogostejšo metodo za prepoznavanje zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku metodo opazovanja.
- Svetovalne delavke sumijo na zlorabo in/ali zanemarjanje pri otroku, kadar se ta začne občutno drugače obnašati, kot se je do sedaj ali pa kot je pričakovano za določeno starostno in razvojno stopnjo.
- Svetovalne delavke prepoznajo zlorabo in/ali zanemarjanje pri otroku preko vidnih telesnih znakov (npr. modric).
- Nekatere izmed svetovalnih delavk znanje o prepoznavanju zlorabe in zanemarjanja pri majhnem otroku pogostokrat pridobijo v svojem zasebnem času – preko prebiranja knjig, člankov in preko obiskovanja najrazličnejših izobraževanj.
- Svetovalne delavke so mnenja, da ima ključno vlogo pri prepoznavanju zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku vzgojiteljica, saj je ona oseba, ki preživi z otrokom največ časa.
- Svetovalne delavke se zanašajo na vzgojiteljice, da jih bodo seznanile s sumom na zlorabo in/ali zanemarjanje pri otroku.
- Svetovalna delavka in vzgojiteljica poznata otroka vsaka s svojega vidika in sta mu lahko vsaka po svoje v pomoč, zato je pomembno, da se pri prepoznavanju morebitne zlorabe in/ali zanemarjanja povežeta in sodelujeta.
- Svetovalne delavke večinoma ob zlorabi in/ali zanemarjanju otroka sodelujejo s centrom za socialno delo.
- Svetovalne delavke so mnenja, da bi z rednim obiskovanjem izobraževanj lahko pridobile in obnavljale znanje za boljšo prepoznavo zlorabe in/ali zanemarjanja pri predšolskem otroku.
- Le dve svetovalni delavki se čutita kompetentni za prepoznavanje zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku.
- Svetovalne delavke menijo, da je celosten študij socialnega dela tisti, ki pomaga prepoznati zlorabo in/ali zanemarjanje.
- Vse svetovalne delavke so soglasne, da bi bilo potrebno v sam študij socialnega dela vključiti razvojno psihologijo, saj bi jim to znanje pomagalo k boljši prepoznavi zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku.
- Le ena izmed šestih svetovalnih delavk pozna pristop, ki temelji na razumevanju travme.

10. Predlogi

- Strokovne delavke bi morale biti deležne obveznega, s sodobnimi trendi usklajenega izobraževanja in strokovnega usposabljanja na področju zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku.
- Svetovalna delavka bi morala več časa preživeti v skupini otrok in vzgojiteljice ter pomočnice vzgojiteljice, da bi vzpostavila odnos z otrokom, preko katerega bi lažje sodelovala oz. sama prepoznala morebitno zlorabo in/ali zanemarjanje pri otroku.
- Predlagam več sodelovanja med svetovalno službo, vzgojiteljicami in starši preko mesečnih srečanj v obliki čajank, kjer bi bili prisotni vsi, vključno z otroki.
- Ozaveščati vse zaposlene v vzgojno-izobraževalnih ustanovah o travmi in njenih vplivih ter da lahko strokovni delavci s svojimi dejanji in odzivi (nenamerno) retravmatizirajo otroka.
- Ozavestiti svetovalne delavke o razvojni travmi otrok, saj morajo razumeti, da so zaradi nje prekinjeni razvojni procesi in da se delo ne sme usmeriti v vedenjske težave otrok.
- Svetovalna delavka naj opominja vzgojiteljice in pomočnice vzgojiteljic o pomembnosti prijave zlorabe in/ali zanemarjanja pri otroku ter jim hkrati nudi varen prostor za pogovor.
- Svetovalna delavka preko delavnic ozavešča starše o ničelni toleranci do nasilja nad otroki.
- Svetovalna delavka preko delavnic otroka uči, kako reči ne, če mu dotik odraslega ni všeč.
- Preventivno delovanje na področju ozaveščanja otrok o primernih dotikih. Svetovalna delavka naj otrokom predstavi knjižico "Kiko in roka".
- Vrtec mora vsem strokovnim delavcem, ki delajo z otroki, zagotoviti potrebno znanje, zamisli in spretnosti, da bodo lahko prepoznali in ukrepali v primeru zlorabe in/ali zanemarjanja otroka.
- Študij socialnega dela mora usposobiti strokovne delavce, da se bodo počutili kompetentne za ustrezno podporo otrokom in družinam z izkušnjo travme.
- Svetovalne delavke bi morale po mojem mnenju bolj usmerjeno informirati vzgojiteljice in pomočnice vzgojiteljic o pomenu prijave zlorabe in/ali zanemarjanja otrok ter jim hkrati nuditi varen prostor za pogovor.

- Predlagam obvezen "team building" vseh zaposlenih v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, saj lahko izboljšanje komunikacije in odnosov pripomore k boljšemu sodelovanju med svetovalno delavko in vzgojiteljico v primerih, ko gre za prepoznavanje nasilja nad otrokom.
- Dodiplomski študij socialnega dela na Fakulteti za socialno delo potrebuje več pedagoških vsebin, katere bi lahko vključili v sklopu modula "Socialno delo z otroki".
- Študiju socialnega dela bi moral uvesti več sodobnih vsebin, vezanih na teorijo o travmi.
- Predlagam sistemsko uvajanje pristopa, ki temelji na razumevanju travme na državni ravni v vse vzgojno-izobraževalne ustanove.
- Vrtec bi moral strokovnim delavkam zagotoviti možnost supervizije in intervizije, s čimer bi jih razbremenili in jim zagotovili varen prostor, znotraj katerega bi lahko spregovorile tudi o sumu na zlorabo in/ali zanemarjanje pri otroku.

11. Viri in literatura

American Psychiatric Association (2013). Trauma and stressor-related disorders. V *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Fifth Edition. Arlington.* (str. (*DD*VA: American Psychiatric Publishing.

Anderluh, M., Brecelj-Kobe, M., Cvetežar, I. Š., Gregorič Kumperščak, H., Kocmur, M., Lokovšek, N., Mihevc Ponikvar, B., Mlakar, J., Rus-Makovec, M., & Širaj Mažgon, K. (2015). *Strokovne smernice za obravnavo nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti.* Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.

Aničić, K., Hrovat Svetičič, T., Hrovat, T., & Sušnik, A. (2015). *Nasilje nad otroki: strokovne smernice za delo z otroki, ki doživljajo zanemarjanje in/ali nasilje.* Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.

Batistič Zorec, M. (2013). *Teorije v razvojni psihologiji.* Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Čačinovič Vogrinčič, G., & Mešl, N. (2019). *Socialno delo z družino.* Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2008). *Soustvarjanje pomoči v jeziku socialnega dela.* Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Čižman, G. (2019). Določanje koristi otroka v postopkih zaščite na centru za socialno delo. V V. Leskošek, T. Kodele, & N. Mešl (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji.* (str. 60-82). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Domiter Protner, K., Leskošek, V., & Frangež, D. (2019). Medinstitucionalno sodelovanje: problemi, izzivi in dobre prakse. V V. Leskošek, T. Kodele, & N. Mešl (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji.*(str. 236-266). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Družinski zakonik (2017). Ur. l. RS, 15/2017.

Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., Koss, M. P., & Marks, J. S. (1998). Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to many of the Leading Causes of Death in Adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine,* 56(6), P774-786. Pridobljeno 25. 5. 2022 s https://doi.org/10.1016/j.amepre.2019.04.001

Filipčič, K. (2019). Ogroženost otrok v labirintu pravnih pravil. V V. Leskošek, T. Kodele, & N. Mešl (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji.* (str. 37-59). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Frangež, D., Drobnič Radobuljac, M., & Kodele, T. (2019). Razkritje nasilja nad otroki in zanemarjanja otrok. V V. Leskošek, T. Kodele, & N. Mešl (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji.* (str. 124-163). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Hodas, G. R. (2006). *Responding to Childhood Trauma: The Promise and Practice of Trauma Informed Care*. Pennsylvania [pdf]. Pridobljeno 12. 6. 2022 s https://mentalhealthce.com/courses/contentTG-2/TG-Responding-Childhood-Trauma.pdf

Kenadry, J., De Young, A., Le Brocque, R., & March, S. (2011). *Childhood Trauma Reactions: A Guide for the Teachers from Preschool to year 12* [pdf]. Pridobljeno 6. 6. 2022 s *https://smbeaumaris.catholic.edu.au/wp-content/uploads/2018/06/child-trauma-handbook.pdf*

Kodele, T., & Mešl, N. (ur). (2013). *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči: priročnik za vrtce, šole in starše.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Kuhar, M., & Zager Kocjan, G. (2020). Konglomerat travme: obremenjujoče izkušnje v otroštvu in njihovo socialnodemografsko ozadje. *Teorija in praksa*, 57(2), 509–526. Pridobljeno 11. 6. 2022 s https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/tip/konglomerat-travme-obremenjujo%C4%8De-izku%C5%A1nje-v-otro%C5%A1tvu-in-njihovo-socialno-demografsko-ozadje.pdf?sfvrsn=0

Kuhar, M., Jeriček Klanšček, H., Zager Kocjan, G., Hočevar, A., Drglin, Z., & Mešl, N. (2020). *Obremenjujoče izkušnje v otroštvu in posledice v odraslosti.* Ljubljana: Univerza v Ljubljani in Nacionalni inštitut za javno zdravje.

Leskošek, V., Miklič, N., & Sitar Surić, S. (2019). Postopki ravnanja po prijavi zanemarjanja ali nasilja nad otrokom. V V. Leskošek, T. Kodele, & N. Mešl (ur.). *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji.* (str. 164-201). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Levenson, J. (2020). Translating Trauma-Informed Principles into Social Work Practice. *Social Work*, 65(3), 288–298. Pridobljeno 10.6.2023 s 10.1093/sw/swaa020

Levine, A. P., & Frederick, A. (2015). *Kako prebuditi tigra: zdravljenje travm.* Ljubljana: V. B. Z.

Levine, A. P., & Kline, M. (2018). *Skupaj premagujemo travme in stres: kako pri otrocih krepimo samozavest in psihično odpornost.* Ljubljana: Mladinska knjiga.

Loreman, T. (2009). *Respecting Childhood* [pdf]. Pridobljeno 10. 6. 2022 s https://books.google.si/books?hl=sl&lr=&id=BTYSBwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR7&dq=Respecting+Childhood.+Continuum+International&ots=lmgJq-5CjI&sig=cDYUUByPlfenEysfwebcNwbs_H8&redir_esc=y#v=onepage&q=Respecting%20Childhood.%20Continuum%20International&f=false

Lumsden, E. (2018). *Child Protection in the Early Years*: A Practical Guide. London: JessicaKingsley Publishers.

Marklund, K., Andershed, AK., Andershed, H., Kalland, M., Kouvonen, P., Ogden, T., Hjort Oldrup, H., Sundell, K., Simic, N., & Söderström, E. (2012). *Nordic children. Early intervention for children and families* [pdf]. Pridobljeno 11. 6. 2022 s http://nordicwelfare.org/wp-content/uploads/2018/02/5ENG_LR.pdf

Mesec, B. (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 2: kvalitativne raziskave.* Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mešl, N., & Drobnič Radobuljac, M. (2019). Otrok z izkušnjo travme v postopkih zaščite. V V. Leskošek, T. Kodele, & N. Mešl (ur.) *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji.* Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mešl, N., Drglin, Z., & Kuhar, M. (2021). Posledice travmatičnih izkušenj otrok: prepoznavanje in odzivanje v slovenskih vrtcih in šolah. *Teorija in praksa*, 58(4), 947–970. Pridobljeno 11. 6. 2022 s https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-V4E1CBYI/1d43b530-189a-4fd0-b8e1-f8225191f8e9/PDF

Mlinarič, M. (2017). Svetovalno delo v vrtcu: (ne)vidna povezava med otroki, starši in strokovnimi delavci. *Socialno delo,* 56(1), 41–50. Pridobljeno 5. 5. 2022 s https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Svetovalno_URN_NBN_SI_DOC-Q5KYKGYJ.pdf/2018112611360455/

Nagode, A. (ur.) (2008). *Programske smernice: svetovalna služba v vrtcu.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

NICE (2019). *National Institute for Health and Care Excellence, Child Abuse and Neglect: Quality Standard* (QS179). Pridobljeno 5. 5. 2022 s https://www.nice.org.uk/guidance/qs179/chapter/Quality-statement-1-Noticing-changes

Pravilnik izobraževanja (2009). *Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode*. Ur. L. RS, 104/2009.

Resman, M. (1999). Pojem in karakteristike šolskega svetovanja. V M. Resman, J. Bečaj, T. Bezić, G. Čačinovič Vogrinčič, & J. Musek. *Svetovalno delo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Resman, M., & Gregorič Mrvar, P. (2013). Svetovalni delavec in učitelj. *Šolsko svetovalno delo, 17(3/4)*. Pridobljeno 10. 6. 2023 s http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-89LQKC5Z/8a4d6909-e9fb-4f1d-bc11-22c65edeb28c/PDF

Romeo-Biedma, J. F., & Horno, P. (2020). *Kiko in roka – priročnik za strokovne delavke in delavce.* Strasbourg: Svet Evrope.

SAMSHA (Substance Abuse & Mental Health Services Administration) (2014). *SAMHSA's concept of trauma and guidance for trauma-informed approach*. HHS Publication No. (SMA) 14–4884. Pridobljeno 4. 6. 2022 s https://store.samhsa.gov/sites/default/files/d7/priv/sma14-4884.pdf

Slatinšek Mlakar, A. (2009). Novejša spoznanja o razvoju otrokove risbe. *Revija za elementarno izobraževanje,* (2)*IV*. Pridobljeno 16. 6. 2023 s http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-BE4BL7TI/3586c647-b7c5-4a1d-80bc-c113841c2abc/PDF

Steničnik, P. (2021). *Izzivi in perspektiva zagovorništva otrok v Sloveniji.* Ljubljana: Varuh človekovih pravic Republike Slovenije.

Terr, L. C. (1991). Childhood Traumas: an Outline and Overview. *American Journal of Psychiatry*, 148 (1)

The National Child Traumatic Stress Network (b. d.). Pridobljeno 4. 6. 2022 s https://www.nctsn.org/

Treisman, K. (2017). *A Therapeutic Treasure Box for Working with Children and Adolescents with Developmental Trauma:Creative Techniques and Activities*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Turuk, V. (2020). *Metode pomoči z umetnostjo kot podpora govornemu izražanju predšolskih otrok* (Magistrsko delo). Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana. Pridobljeno 5. 6. 2022 s http://pefprints.pef.uni-lj.si/6175/1/Vanda_Turuk_MD.pdf

Van der Kolk, B. (2014). *The Body Keeps the Score: Brain, Mind and Body in the Healing of Trauma*. New York: Penguin Group.

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) (2008). Ur. l. RS 487/2008.

Zakon o socialnem varstvu (2007). Ur. l. RS, 3/2007.

Zaviršek, D., & Čačinovič Vogrinčič, G. (2008). Zagovorništvo za otroke: zagovornik - glas otroka: pilotski projekt Varuha človekovih pravic: študijsko gradivo. Univerza v Ljubljani: Fakulteta za socialno delo.

12. Priloge

12.1. Primer intervjuja in odprtega kodiranja

A

1. **Katera splošna znanja (npr. razvojne teorije, metode opazovanja, presejalne postopke ipd.) uporabljate za prepoznavanje otroka z izkušnjo zlorabe in/ali zanemarjanja?**

/Pri prvem starostnem obdobju v vrtcu, so vzgojiteljice pri previjanju pozorne na zanemarjanja in zlorabe/ (A1) / V drugem starostnem obdobju, ko so starejši otroci, pa lahko sami povedo, o zlorabi ali zanemarjanju./(A2) /Oziroma lahko vzgojiteljica opazi zaradi spremembe vedenja./ (A3) /Torej klasične metode opazovanja./ (A4) Smo pa letos imeli primer, /ko smo s strani kriminalistične ustanove, bili opozorjeni na podan sum spolne nedotakljivosti, ampak se potem ni nič izkazalo naprej./ (A5)

2. **Katere od teh znanj se vam zdijo najbolj relevantna?**

Odvisno je od starosti otroka. /Se pa v primeri nasilja, zlorabe ali zanemarjanja sestane tudi s starši, katere se seznani o protokolu procesa./ (A6) /Pomembna metoda je, da če se ti otrok zaupa, mu je potrebno verjeti,/ (A7) /saj gre za korist otroka tudi po družinskem zakoniku./ (A8) Sodelovali smo v multidisciplinarnem timu na centru za socialno delo./ (A9) Tako da se mi nismo nikamor opredelili, /vzgojiteljica je opazovala otroka, načeloma opazujejo otroke ves čas na igrišču, v kopalnici, v igralnici./ (A10) Vendar ta deklica ni kazala nobenih znakov, da bi bila spolno zlorabljena. /Pri prepoznavanju zlorabe in zanemarjanja, pa imajo v prvi vrsti ključno nalogo vzgojiteljice, saj so 8 uri z njimi, najbolj jih poznajo/ (A11) /in lahko tako najhitreje prepoznajo spremembo pri vedenju, odzivanju/ (A12) /in one se nato obrnejo name./ (A13) Na primer prejšnji teden je bilo v razvojnem oddelku, da je /deček iz Kosova, imel praske oziroma modrice po riti,/ (A14) /vzgojiteljica se je najprej povezala z mano./ (A15) Ustvarili smo strokovno skupino in se nato zmenili kako bomo postopali. / (A16) /Starše vključimo in jih na lep način vprašamo , če so kaj posebnega opazili, s pogovori tako predstavimo, kaj smo opazile in kaj to za nas pomeni./ (A17) /Enako je bilo pri primeru, ko so vzgojiteljice, zaznale vonj po alkoholu pri enem očetu in smo nato imeli govorilno uro, na kateri sem bila prisotna tudi sama. In smo omenile, da je bila podana pritožba o vonju alkohola in če nam lahko več o tem pove. /On nam je nato razložil kako je bilo in da ima kontrolo tudi v službi. In res od takrat naprej ni bilo zaznano kaj podobnega. Torej najprej skozi pogovor in sklenemo dogovor./ (A18) Drugače pa se obrnemo na center za socialno delo./ (A19)

3. **Kako kompetentno se počutite za prepoznavanje morebitne zlorab in/ali zanemarjenosti pri predšolskemu otroku, še posebej pri tistih otrocih, ki zaradi razvojnih razlogov(prvo starostno obdobje) še ne znajo ubesediti stisk?**

/Pri tem se zanesemo, da nam o tem sporočijo strokovne delavke./ (A20) / Saj so z njimi največ, jih preoblačijo, so z njimi na straniščih. / (A21) / Če se opazi zanemarjenje s strani oblačil ali slabe higiene, smo v sprotni komunikaciji. /(A22) /In na prijeten način stopimo v kontakt s starši in preko pogovora rešit in opaziti kje so./ (A23) Mogoče nimajo oblačil,/smo že naredili akcijo zbiranja oblačil. Mi imamo projekt podprimo družine/ (A24) in preko tega speljemo anonimno akcijo. / Kar se tiče znanja, se tudi zanašamo, da nam vzgojiteljice sporočijo. /A25) /Včasih bi pa morali imeti več psihoterapevtskega znanja, tudi na faksu, da ga res lahko opolnomočiš, na socialno čustvenem področju./ (A26)

4. **Katera socialnodelovna znanja vam najbolj pomagajo pri prepoznavanju zlorabe in zanemarjanja pri otroku?**

/Meni je najbolj pomagalo, to kar sem dobila pri profesorici Gabi- socialno delo z družino/ (A27) in kibernetika, saj mi tako nikoli ni problem stopiti v komunikacijo s starši. / (A28) /Ker imam toliko znanja za ravnanja, da lahko izvedem pogovor z otrokom,/ (A29) ki je sploh pomemben pri razvojnem oddelku, saj so malo težji primeri. /Pomagajo mi tudi znanja, ki sem jih pridobila pri pravu, za stran zakonodaje./ (A30) /Pomagala mi je tudi psihologija. /(A31)

5. **Kje ste ta znanja pridobili (v okviru študija FSD ali kje drugje)?**

Ta znanja, ki sem jih omenila sem jih pridobila v sklopu študija. Vsa ostala znanja, so razpisana prav za naše področje. Na primer; /Senzorna integracija, preko pedagoškega inštituta,/ (A32) kar smo bili vključeni v vse te mednarodne projekte za romske otroke. /Hodila sem tudi na psihoterapijo otrok in mladostnikov, na Sigmunda Freuda na neka izobraževanja./ (A33) Potem pa koliko ti ustanova plača in omogoči in si lahko sam širiš. Sama si tudi veliko plačam. Osnovne šole imajo tega še več, kolikor imamo mi. /Moramo delati tako, da smo vsi sogovorniki, / (A34) /da izhajamo iz tega tukaj in zdaj, da smo tam ko smo in ne tam kjer bi mogli biti./ (A35) /In da od te vloge eksperta odstopiš./ (A36) Sicer si potem pomagaš razmišljat, vedno razmišljam zdej z vami ne. /Vedno iščeš pozitivne vidike, ki jih probaš vpeljati./ (A37) Imamo zdej en primer, družine, ki se je priselila v naš kraj, kjer so nižje sposobnosti mame, gre pa malo težje iskanje rešitev. /Skozi pogovor, vidiš tole bi lahko probali, slediš uporabniku./ (A38) Da pa ima starše z nizkimi sposobnosti ali kot ADHD, ko ima res motnje pozornosti in plus še manipulacije, tle pa je zlo težko, glih danes zjutraj smo imele en tak sestanek. In smo potem po eni uri res /nekako opredelili, neko minimalno rešitev./ (A39) Ves čas so neki izhodi, iščejo se luknje./(A40) /Probamo pa razumet starše, jih pohvalit in it tam naprej./ (A41)

6. **Za katera pomembna znanja, ki jih niste pridobili na FSD, menite, da bi jih bilo primerno vključiti v študij socialnega dela?**

/Js mislim, da bi mogli meti pri psihologiji malo več razvojne psihologije otroka in mladostnika./ (A42) Mi smo meli ogromno psihologije, pri Leji sem js imela. Men je bilo super, /ampak prav to razvojno psihologijo, mal več bi pa mogli imeti./ (A43) /Ker js imam srednjo zdravstveno šolo narejeno in sem potem tudi na višjo zdravstveno hodila, da imam od tam ta dodatna znanja./ (A44) /Samo razvojno, neki malega smo imeli ampak malo več bi pa mogli imeti. Prav to razumevanje otroka, skozi različna ta starostna obdobja./ (A45) Razvoj otroških možganov, ko je zdej prav nevroznanost, propagiran, tega pa je premalo./ (A46)

7. **Kako dobro (če sploh) poznate pristop, ki temelji na razumevanju otroške travme?**

Kolikor sem se dodatno izobraževala, /js sem hodila na različna ta izobraževanja, da je lažje razumet to teorijo navezanosti, kaj je ta teorija navezanosti./ (A47) Kaj je pomenila, kakšne so lahko posledice, kasneje v življenju ne./Mi smo mel na faksu ne vem js sem že precej nazaj končala, pri Stritihu, je bilo omenjena travma./ (A48) /Zdaj neki znanja mam, neki bi ga pa še lahko tudi mela več./ (A49) Zadnja desetletja se pa sploh o temu ogromno govori. Tudi ogromno je filmčkov, če je neodzivna mama, s čim je ta uglasitev povezana. Imam tudi sama najstniško hči staro 14 let, je /potrebno se oglasit, da je slišana videna,/ (A50) lahko je odklonilnega vedenja lahko ogromno. /Lahko bi še pri tem kakšna izobraževanja obiskovala, da bi imela še več znanja./ (A51) Za potrebe vrtca imam dovolj,/ (A52) ampak za sebe, ker me to zelo zanima, bi lahko tudi na faksu še imeli kaj bolj poglobljenega. /O travmah je bilo omenjenega, je Stritih omenjal, vsi so omenjal, da bi šli pa konkretne travme, tudi alkoholizem

je za otroka lahko neka travma. Pri Ramovšu vem da smo imeli, da bi pa lahko konkretno še delal naprej s takim otrokom tega pa nismo imeli./(A53)

8. **Kako v praksi, če se srečate z otrokom z izkušnjo zlorabe in zanemarjanja, potem sodelujete s CSD in drugimi organizacijami, ki so vključene v pomoč in podporo otroku in družini (policija, otroška psihiatrija, varne hiše za otroke – Palčica, sodišča) in kako sodelujete s staršem otroka?**

Zna biti zelo zelo zanimivo. /Drugače pa s centrom za socialno delo, js nimam težav js sodelujem z njimi./ (A54) Z romsko populacijo, pač so določene težave na katere ne smemo spregledat. Kar se pa tiče ne romske populacije, pa sploh ne samo te zlorabe in zanemarjanja, ampak tudi ločitve imamo včasih, kakšne take ki so lahko zelo neprijetne, /Js sodelujem tudi s policijo, ta nas obvešča, samo če ima kakšno prijavo, pač tega nasilja in potem nas obvestijo koliko časa imajo in kdo ima prepoved približevanja./ (A55) Zdej s centrom za socialno delo največ sodelujemo, največ izvemo./ (A56) Je pa res da tudi z zdravnico iz razvojne ambulante,/ (A57) se kr tako preko zooma povežemo in naredimo kot multidisciplinarni tim. / (A58) Ker če ti delaš v korist otroka, da veš da ga moraš na nek način zaščitit,/ (A59) ali da starš ima prevelike cilje do tega otroka. V strokovni skupini, ki jo imamo s starši pač to povemo. /Težko je pri prepoznani spolni zlorabi ali travmi sodelovati s starši, saj starš najprej mu je težko, zanika,/ (A60) potem rečemo to smo vidl, to smo zaznal nam je otrok to povedal. /Poiščemo rešitve kaj je potrebno naredit da do tega nebi prišlo./ (A61) Zdej če pa to ne gre , pač potem je potrebno center za socialno delo vključit, jih povabimo na sestanek, pač tuki imamo tako prakso, so zelo odzivne punce in pridejo na sestanek./ (A62)

9. **Imate možnosti izvajati preventivno svetovalno delo ali v večini le kurativno, torej ko se sam problem že pojavi?**

/Zdej mi imamo ta projekt podpiramo družine, okviru tega projekta krepimo moč tem družinam,/ (A63) da jih, če vemo, na primer zdej imamo 70 letnico vrtca, pa da vemo, da kakšna družina ni tako, da ma stisko jih pač povabimo, da sodelujejo pri tem da kakšno, kmečke žene so pripravile kruh, da pripravijo kaj za jest. /Drugače pa vse te otroke in starše, ki jih zaznamo, ali zaradi bolezni ali zaradi pomanjkanja, zanemarjanja jih pač povabimo na enodnevni izlet, ki ga organiziramo/ (64) konec junija na slovensko obalo. Vrtec plača avtobus, hrano in pijačo pa si pač straši prinesejo sabo. Zdej gremo 18. junija, gremo okoli 40 oseb, bistvo to je cirka 15 družin, jih bomo peljali na morje v Fieso. Iz kakršnega koli, na primer razvojnega oddelka , grejo družine ko so že tko , ti starši so posebno obravnavani pri nas, pač imaš otroka, z hudo duševno motnjo, hudo obliko avtizma, hudo obliko cerebralne paralize, jih lahko na tak način malo pocrkljamo in razbremenimo, da tisti dan grejo z nami. Gre tudi njihova specialna pedagoginja iz oddelka tudi js grem. /Smo potem tam malo na razpolago, da se malo med sabo povežejo kot oddelek kot družina s specialno pedagoginjo./ (A65) To je en del, vemo pa katere so tiste kritične družine, mislim družine na katerih se kakšne težave posebnosti nakazujejo in tiste najprej povabimo. Potem pa gremo 10% po plačnem razredu. 5% naprej če ti odklonijo. V glavnem 20 %, do zdej so cirka 40 ljudi se nam je nabralo. Projekt krepimo družine je pa od Mateja. To smo se pa prav izobraževali, pri Mateju, ki dela prav na tem področju zlorab in zanemarjanja, prav na preventivi dela. Da potem lahko preko različnih delavnic promovirajo in širijo naprej to znanje na šolah. /Ogromno imamo teh delavnic, kako delovati do otroka./ (A66) Bistvu na splošno kakršne koli delavnice. /Imamo pa vsak mesec delavnice, kjer se tudi starši preizkušajo v svojih vlogah v kuhanju in pečenju in pa se hkrati pogovarjamo tudi o tem zakaj ne tepst otroka, če otrok joka, kaj takrat narediti/ (A67) Se vključujejo romski starši in jim je tudi všeč. Letos smo prvič imeli delavnico za romske družine, za mame posebej in delavnico za očete posebej in pač imamo eno ki nam to v romščino prevede.

Št. izjave in intervjuva	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
A1	*Pri prvem starostnem obdobju v vrtcu , so vzgojiteljice pri previjanju pozorne na zanemarjanja in zlorabe*	Strokovna delavka pozorna pri previjanju na ZZ pri otroku	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju s vzgojiteljico	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A2	*V drugem starostnem obdobju, ko so starejši otroci, pa lahko sami povedo, o zlorabi ali zanemarjanju*	Otrok sam pove o ZZ	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A3	*Oziroma lahko vzgojiteljica opazi zaradi spremembe vedenja.*	Strokovna delavka opazi spremembo vedenja pri otroku	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju s vzgojiteljico	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A4	*Torej klasične metode opazovanja.*	Opazovanje	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A5	*ko smo s strani kriminalistične ustanove, bili opozorjeni na podan sum spolne nedotakljivosti, ampak se potem ni nič izkazalo naprej.*	Kriminalisti	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A6	*Se pa v primeri nasilja, zlorabe ali zanemarjanja sestane tudi s starši, katere se seznani o protokolu procesa.*	Seznaniti starše o protokolu procesa	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A7	*Pomembna metoda je, da če se ti otrok zaupa, mu je potrebno verjeti,*	Verjeti otroku na besedo	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A8	*saj gre za korist otroka tudi po družinskem zakoniku.*	Delovati v korist otroka	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A9	*sodelovali v multidisciplinarnem timu na centru za socialno delo.*	Multidisciplinarni tim	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A10	*vzgojiteljica je opazovala otroka, načeloma opazujejo otroke ves čas na igrišču, v kopalnici, v igralnici.*	Strokovna delavka opazuje otroka v vrtcu	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z vzgojiteljico	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A11	*Pri prepoznavanju zlorabe in zanemarjanja, pa imajo v prvi vrsti ključno nalogo vzgojiteljice, saj so 8 ur z njimi, najbolj jih pozna.*	Strokovna delavka je ključen člen pri prepoznavanju ZZ, saj preživi z otrokom največ časa	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z vzgojiteljico	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A12	*in lahko tako najhitreje prepoznajo spremembo pri vedenju, odzivanju*	Strokovna delavka opazi spremembo vedenja pri otroku	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z vzgojiteljico	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A13	*in one se nato obrnejo name*	Strokovna delavka seznani svetovalno delavko o	Prepoznavanje ZZ pri otroku v	Vloga vrtčevske svetovalne službe

		spremembi pri otroku	sodelovanju z vzgojiteljico	
A14	*deček iz Kosova, imel praske oziroma modrice po riti*	Otrok ima vidne znake ZZ	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A15	*vzgojiteljica se je najprej povezala z mano.*	Strokovna delavka seznani svetovalno delavko o spremembi pri otroku	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z vzgojiteljico	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A16	*Ustvarili smo strokovno skuino in se nato zmenili kako bomo postopali.*	Ustvariti strokovno skupino za nadaljnje postopanje	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A17	*Starše vključimo in jih na lep način vprašamo , če so kaj posebnega opazili s pogovori tako predstavimo, kaj smo opazile in kaj to za nas pomeni.*	Staršem skozi pogovor predstavi opaženo	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A18	*In smo omenile, da je bila podana pritožba o vonju alkohola in če nam lahko več o tem pove. On nam je nato razložil kako je bilo in da ima kontrolo tudi v službi. In res od takrat naprej ni bilo zaznano kaj podobnega. Torej najprej skozi pogovor in sklenemo dogovor.*	Staršem skozi pogovor predstavi opaženo	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A19	*Drugače pa se obrnemo na center za socialno delo.*	Center za socialno delo	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A20	*Pri tem se zanesemo, da nam o tem sporočijo strokovne delavke.*	Strokovna delavka seznani svetovalno delavko o spremembi pri otroku	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z vzgojiteljico	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A21	*Saj so z njimi največ, jih preoblačijo, so z njimi na straniščih.*	Strokovna delavka je ključen člen pri prepoznavanju ZZ, saj preživi z otrokom največ časa	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z vzgojiteljico	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A22	*Če se opazi zanemarjenje s strani oblačil ali slabe higiene, smo v sprotni komunikaciji.*	Strokovna delavka seznani svetovalno delavko o spremembi pri otroku	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z vzgojiteljico	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A23	*In na prijeten način stopimo v kontakt s starši in preko pogovora rešit in opaziti kje so*	Staršem skozi pogovor predstavi opaženo	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe

A24	*smo že naredili akcijo zbiranja oblačil. Mi imamo projekt podprimo družine*	Projekt podprimo družine	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A25	*Kar se tiče znanja, se tudi zanašamo, da nam vzgojiteljice sporočijo*	Strokovna delavka seznani svetovalno delavko o spremembi pri otroku	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A26	*Včasih bi pa morali imeti več psihoterapevtskega znanja, tudi na faksu, da ga res lahko opolnomočiš, na socialno čustvenem področju.*	Psihoterapevtsko znanje	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
A27	*Meni je najbolj pomagalo, to kar sem dobila pri profesorici Gabi- socialno delo z družino*	Socialno delo z družino	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
A28	*in kibernetika, saj mi tako nikoli ni problem stopiti v komunikacijo s starši.*	Kibernetika	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
A29	*Ker imam toliko znanja za ravnanja, da lahko izvedem pogovor z otrokom,*	Koncept delovnega odnosa	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
A30	*Pomagajo mi tudi znanja, ki sem jih pridobila pri pravu, za stran zakonodaje.*	Pravo	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
A31	*Pomagala mi je tudi psihologija.*	Psihologija	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
A32	*Senzorna integracija, preko pedagoškega inštituta,*	Senzorna integracija	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno izven študija	Socialno delo
A33	*Hodila sem tudi na psihoterapijo otrok in mladostnikov, na Sigmunda Freuda na neka izobraževanja*	Psihoterapija otrok in mladostnikov	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno izven študija	Socialno delo
A34	*Moramo delati tako, da smo vsi sogovorniki,*	Sogovorniki v procesu pomoči	Socialno delovni pristop pri prepoznavanju ZZ pri otroku	Socialno delo
A35	*da izhajamo iz tega tukaj in zdaj, , da smo tam ko smo in ne tam kjer bi mogli biti.*	Usmerjenost v sedanjost	Socialno delovni pristop pri prepoznavanju ZZ pri otroku	Socialno delo
A36	*In da od te vloge eksperta odstopiš.*	Odstopanje od vloge eksperta	Socialno delovni pristop pri prepoznavanju ZZ pri otroku	Socialno delo

A37	*Vedno iščeš pozitivne vidike, ki jih probaš vpeljati.*	Perspektiva moči	Socialno delovni pristop pri prepoznavanju ZZ pri otroku	Socialno delo
A38	*Skozi pogovor, vidiš tole bi lahko probali, slediš uporabniku.*	Uglašenost z uporabnikom	Socialno delovni pristop pri prepoznavanju ZZ pri otroku	Socialno delo
A39	*nekako opredelili, neko minimalno rešitev.*	Opredelitev minimalnega cilja	Socialno delovni pristop pri prepoznavanju ZZ pri otroku	Socialno delo
A40	*Ves čas so neki izhodi, iščejo se luknje.*	Iskanje izjem	Socialno delovni pristop pri prepoznavanju ZZ pri otroku	Socialno delo
A41	*Probamo pa razumet starše, jih pohvalit in it tam naprej*	Perspektiva moči	Socialno delovni pristop pri prepoznavanju ZZ pri otroku	Socialno delo
A42	*Js mislim, da bi mogli meti pri psihologiji malo več razvojne psihologije otroka in mladostnika.*	Razvojna psihologija	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
A43	*ampak prav to razvojno psihologijo, mal več bi pa mogli imeti.*	Razvojna psihologija	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
A44	*Ker js imam srednjo zdravstveno šolo narejeno in sem potem tudi na višjo zdravstveno hodila, da imam od tam ta dodatna znanja.*	Znanje iz področja zdravstva	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
A45	*Samo razvojno, neki malega smo imeli ampak malo več bi pa mogli imeti. Prav to razumevanje otroka, skozi različna ta starostna obdobja.*	Razvojna psihologija	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
A46	*Razvoj otroških možganov, ko je zdej prav nevroznanost, propragiran, tega pa je premalo.*	Razvoj otroških možganov z vidika nevroznanosti	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
A47	*js sem hodila na različna ta izobraževanja, da je lažje razumet to teorijo navezanosti, kaj je ta teorija navezanosti.*	Teorija navezanosti	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno izven študija	Socialno delo
A48	*Mi smo mel na faksu nevem js sem že precej nazaj končala, pri Stritihu, je bilo omenjena travma.*	Travma bila omenjena na študiju	Znanje o travmi	Travma
A49	*Zdaj neki znanja mam, neki bi ga pa še lahko tudi mela več.*	Lahko bi imela več znanja	Znanje o travmi	Travma

A50	*potrebno se oglasit, da je slišana videna, ker drugače gre za neprimerne oblike vedenja*	Ozavestiti travmo	Znanje o travmi	Travma
A51	*In je odklonilnega vedenja lahko ogromno. Lahko bi še pri tem kakšna izobraževanja obiskovala, da bi mela še več znanja*	Znanja o odklonilnih vedenjih	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
A52	*Za potrebe vrtca imam dovolj*	Dovolj znanja za potrebe vrtca	Znanje o travmi	Travma
A53	*O travmah je bilo omenjenega, je Stritih omenjal, vsi so omenjal, da bi šli pa konkretne travme, tudi alkoholizem je za otroka lahko neka travma. Pri Ramovšu vem da smo imeli. Da bi pa lahko konkretno še delal naprej s takim otrokom tega pa nismo imeli.*	Travma bila omenjena na študiju	Znanje o travmi	Travma
A54	*Drugače pa s centrom za socialno delo, js nimam težav js sodelujem z njim.*	Center za socialno delo	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A55	*Js sodelujem tudi s policijo, ta nas obvešča, samo če ima kakšno prijavo, pač tega nasilja in potem nas obvestijo koliko časa imajo in kdo ima prepoved približevanja.*	Policija	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A56	*Zdej s centrom za socialno delo največ sodelujemo, največ izvemo.*	Center za socialno delo	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A57	*Je pa res da tudi z zdravnico iz razvojne ambulante,*	Razvojna ambulanta	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A58	*Se kr, tako preko zooma povežemo naredimo kot multidisiplinarni tim,*	Multidisciplinarni tim	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A59	*Ker če ti delaš v korist otroka, da veš da ga moraš na nek način zaščitit.*	Delovati v korist otroka	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A60	*Težko je pri prepoznani spolni zlorabi ali travmi sodelovati s starši, saj starš najprej mu je težko, zanika.*	Ob ZZ oteženo sodelovanje s starši	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A61	*Poiščemo rešitve kaj je potrebno naredit da do tega nebi prišlo.*	Iskanje minimalnih rešitev	Socialno delovni pristop pri prepoznavanju ZZ pri otroku	Socialno delo

A62	*Zdej če pa to ne gre, pač potem je potrebno center za socialno delo vključit, jih povabimo na sestanek, pač tuki imamo tako prakso, so zelo odzivne punce in pridejo na sestanek*	Center za socialno delo	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A63	*Zdej mi imamo ta projekt krepimo družine, okviru tega projekta krepimo moč tem družinam*	Projekt krepimo družine	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A64	*Drugače a vse te otroke in starše, ki jih zaznamo, ali zaradi bolezni ali zaradi pomanjkanja, zanemarjanja jih pač povabimo na enodnevni izlet, ki ga organiziramo*	Enodneven izlet za družine s številnimi izzivi	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A65	*Smo potem tam malo na razpolago, da se malo med sabo povežejo kot oddelek kot družina s specialno pedagoginjo.*	Projekt podprimo družine	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A66	*Ogromno imamo teh delavnic, kako delovati do otroka.*	Delavnice za starše	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
A67	*Imamo pa vsak mesec delavnice, kjer se tudi starši preizkušajo v svojih vlogah v kuhinju in pečenju In pa se hkrati pogovarjamo tudi o tem zakaj ne tepst otroka, če otrok joka, kaj takrat narediti.*	Delavnice za starše	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe

B

1. **Katera splošna znanja (npr. razvojne teorije, metode, opazovanja, presejalne postopke ipd.) uporabljate za prepoznavanje otroka z izkušnjo zlorabe in/ali zanemarjanja?**

/V bistvu je tako, da v teoriji tisto vse, kar si se na faksu naučil,/ (B1) smernice imamo za ukrepanje proti nasilju,/ (B2) ampak si pomagam še z drugimi stvarmi to pomeni, da imamo različna izobraževanja. Na podlagi zapisanih korakov začnemo ozaveščat strokovne delavce ustanove../V bistvu je pa prvi korak k prepoznavi, da nas strokovni delavec, pokliče /(B3) A vas zanima postopek?

Lahko mi poveste postopek.

/Vzgojiteljica je recimo je opazila, da z enim otrokom nekaj ni v redu, čudno se je obnašal in se je z njim pogovarjala/ (B4) /in dobi vedno navodilo, da mora narediti anekdotni zapis/ (B5) /in pa zapis glede na opazovano situacijo./ (B6) Na podlagi tega postopno naredimo opazovanje v skupini./ (B7) Kasneje smo naredili pogovor z mamo,/ (B8) čeprav zdaj še ne vemo kje smo, ali nasilje doživlja otrok ali mama, ker je to zelo taka stvar. /Pravijo, da moraš vedno sporočit nasilje naprej. To je lahko zelo krhko, ker lahko dobiš oz. narediš večji odriv nazaj na

starša. Moraš biti zelo previden./ (B9) Pomagamo si lahko s številnimi orodji od izobraževanj,/ (B10) pobrskamo, se posvetujemo z drugimi svetovalnimi delavkami. /(B11) Imela sem tudi starša v skupini, ona je bila državna tožilka, ona je zelo veliko stvari povedala, /torej ne držiš se samo tistega, kar ti je nekdo povedal, ampak raziskuješ, da ne pride do napake./ (B12) Je zelo težko biti prepričan. /V tem primeru je mamica prišla z modrim očesom, / (B13) otrok je deloval zelo v stresu, krču, grize se, lahko je agresiven,/ (B14) empatičen. Vprašamo se ali nasilje doživlja od mame, ne, moramo prav raziskati. /Pravijo, da je treba prijavit, ampak strokovna delavka se umika ne ne, jaz hočem anonimnost. Težko je, je strokovna delavka rekla da ne bo nikoli več povedala, če boste povedali naprej./ (B15) /Potem smo že razmišljali, da bi dali anonimno prijavo./ (B16) /Potreben je čas, če smo prehitri lahko hitro poslabšamo zadevo./ (B17)

2. **Katera od teh znanj se vam zdijo najbolj relevantna?**

/Ja, to raziskovanje,/ (B18) /poslušanje,/ (B19) / opazovanje, mora biti vedno prisotno./ (B20) /Zapisovanje./ (B21) in seveda nato ukrepanje

3. **Kako kompetentni se počutite za spoznavanje teh zlorab pri predšolskem otroku, še posebej pri tistih otrocih, ki zaradi razvojnih razlogov(prvo starostno obdobje) še ne znajo ubesediti stisk?**

/Preko čustvovanja, vedenja in tako naprej, stisko vidiš./ (B22) /Jaz imam izkušnje, delam že 25 let v vrtcu…Izkušnje so tiste, ki ti dajo./ (B23)

4. **Katera socialnodelovna znanja vam najbolj pomagajo pri prepoznavanju zlorabe in zanemarjanja pri otroku?**

Gabi Čačinovič, /refleksije/ (B24), psihologija./ (B25) Teorijo zelo hitro povežemo. /Gabi mi je najbolj ostala v spominu sploh s temi njenimi izkustvenimi primeri. S primeri dobre prakse, potem znaš primerjat, podobne primere povežeš skupaj,/ (B26) /še metodologija,/ (B27) ki je sicer nisem marala mi je prišla zelo prav. /Opazovanje brez udeležbe./ (B28) /Veliko širine mi je dala tudi Flakerjeva Zasvojenost, zakaj otrok pade v zasvojenost, da gre v droge, zakaj se vrže v agresijo./ (B29) /Jaz sporočila, za boljše reševanje konfliktov./ (B30)

5. **Kje ste ta znanja pridobili (v okviru študija FSD ali kje drugje)? Za katera pomembna znanja, ki jih niste pridobili na FSD, menite, da bi jih bilo primerno vključiti v študij socialnega dela?**

/Od pomočnice do vzgojiteljice. Se pravi jaz sem šla od tal navzgor, glede na svoje izkušnje/ (B31) se marsikdaj vprašam, da sploh ne vem kaj vem. /Prebirala sem razne članke/ (B32) in povezovala svoje znanje s tem in na podlagi tega sem določene stvari ustrezno reševala. /Zase morem reči, da se učim s prakse./ (B33) Ko sem prišla na socialni faks, se mi je pogled na družine in otroke nekoliko spremenil, zato pravim, da bi moral vsak, ki je na vzgojiteljskem faksu izkusiti še nekaj vsebin iz socialnega dela, ker gledajo preveč površinsko. Imajo zelo veliko sodb.

6. **Kako dobro (če sploh) poznate pristop, ki temelji na razumevanju otroške travme?**

/Ne, dobro ga ne poznam,/ (B34) ker to bolj povezano s psihoterapijo, pri kateri smo na faksu to delali samo mimobežno. Da bi poznala ne, /niti se ne poglabljam, ker če narediš narobe lahko večji problem narediš kot pa da bi se poglabljal v otroka, ker to ni naša naloga./ (B35) S tem se ukvarjajo drugi strokovnjaki. Ker če travme ne znaš razrešit je boljše, da je ne odpiraš./ (A36) Strinjala bi se tudi s tem, da če ti nimaš časa razreševat, da narediš pogovor zaradi travme potem te pa ni več. /Prepusti strokovnjakom./ (B37) Ti si kot svetovalni delavec napelješ, kam naj grejo, potem to morejo biti redni obiski ter kot pravijo možgani, rabijo 1000 ponovitev (to je vsaj 3 leta), zato da začneš živeti, kar želiš živeti. Vsako travmo se zdravi na različne načine. Nekateri rabijo travmo poglabljat za nazaj, nekateri pa se sploh ne smejo dotikat za nazaj. Nekateri pa gradijo od tukaj naprej. Ni vsak psiholog,

psihiater dober za vsega človeka, ampak more najprej uporabnik soustvarjat. To pomeni, da more začutit, da je oseba na kožo pisana, šele takrat se začne učenje, motivacija, dobi željo. Če pa hodi samo zato, da hodi pa ne bo nikoli uspešen.

7. **Imate možnosti izvajati preventivno svetovalno delo ali v večini le kurativno, torej ko se sam problem že pojavi?**

Od marca naprej, ko imam vpis in še oblikovanje oddelkov je preventivno svetovanje zelo šibko. Svetovalni delavci so ko so začeli delat so imeli res včasih čisto druge naloge, moja sodelavka, ki je šla v pokoj. Oni so bili takrat pionirji na tem mestu. Nekatere svetovalne delavke res upravljajo samo svetovalno delo v vrtcih. /Mi smo pa še eden izmed tistih vrtec, ki delamo vso delo. To pomeni preventiva kurativa. Potem so poročila o izobraževanjih, oblikovanje oddelkov, vpisi in izpisi./ (B38)

8. **Kako v praksi, če se srečate z otrokom z izkušnjo zlorabe in zanemarjanja, potem sodelujete s CSD in drugimi organizacijami, ki so vključene v pomoč in podporo otroku in družini (policija, otroška psihiatrija, varne hiše za otroke – Palčica, sodišča) in kako sodelujete s staršem otroka?**

/Varnostno hišo ves čas sodelujemo,/ (B39) ravno sedaj imam en primer, da je mama dala vlogo za otroka že aprila, potem je dala umik vloge, pa spet dala vlogo, potem je rekla da ne bi, da bi prestavili vlogo na maja. V petek sem jo klicala, če je že izpisala otroke iz vrtca tistega iz Celja in ga še ni izpisala, materinski dom je nato rekel da si izmišljuje. /Mi smo ves čas na vezi z materinskih domom./ (B40) V glavnem danes sem dobila klic , da je otroke na koncu izpisala, ker sta se z možem tako odločila. Pa naj bi bila v materinskem domu. /Kaj se CSD-ja tiče sem zelo razočarana in sem vesela, da nisem v CSD-ju ta njihova neodzivnost, prevelika zaščitenost socialnih delavcev do nekaterih staršev otrok pa ne/ (B41). … Supervizija, manjka v vrtcu, sploh naši strokovni delavci. Pri nas vrtci, šole supervizije nimajo, zato, da bi se pogovarjali, kako se starši pogovarjamo. V ključnih situacijah se moramo predvsem umiriti in da smo mi tisti, ki vodimo pogovor.

Št. izjave in intervjuja	**IZJAVA**	**POJEM**	**KATEGORIJA**	**TEMA**
B1	*V bistvu je tako, da v teoriji tisto vse, kar si se na faksu naučil,*	Celosten študij socialnega dela	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
B2	*smernice imamo za ukrepanje proti nasilju,*	Smernice za ukrepanje proti nasilju	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B3	*V bistvu je pa prvi korak k prepoznavi, da nas strokovni delavec, pokliče*	Strokovna delavka seznani svetovalno delavko o spremembi pri otroku	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju s strokovno delavko	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B4	*Vzgojiteljica je recimo opazila, da z enim otrokom nekaj ni v redu, čudno se je obnašal in se je z njim pogovarjala.*	Strokovna delavka opazi spremembo vedenja pri otroku	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju s strokovno delavko	Vloga vrtčevske svetovalne službe

B5	*in dobi vedno navodilo, da mora narediti anekdotni zapis*	Anekdotni zapis pogovora z otrokom	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B6	*in pa zapis glede na opazovano situacijo.*	Zapisovanje opazovanega	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B7	*Na podlagi tega postopno naredimo opazovanje v skupini.*	Opazovanje	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B8	*Kasneje smo naredili pogovor z mamo,*	Staršem skozi pogovor predstavi opaženo	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B9	*Pravijo, da moraš vedno sporočit nasilje naprej. To je lahko zelo krhko, ker lahko dobiš oz. narediš večji odriv nazaj na starša. Moraš biti zelo previden*	Previdnost pri poročanju o nasilju	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B10	*Pomagamo si lahko s številnimi orodji iz izobraževanj,*	Orodja z izobraževanj	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Socialno delo
B11	*se posvetujemo z drugimi svetovalnimi delavkami.*	Posvet z drugimi svetovalnimi delavkami	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B12	*torej ne držiš se samo tistega, kar ti je nekdo povedal, ampak raziskuješ, da ne pride do napake.*	Raziskovanje	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B13	*V tem primeru je mamica prišla z modrim očesom,*	Starš ima telesne znake nasilja	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B14	*otrok je deloval zelo v stresu, krču, grize se, lahko je agresiven,*	Otrok ima vidne znake ZZ	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B15	*Pravijo, da je treba prijavit, ampak strokovna delavka se umika ne ne, jaz hočem anonimnost. Pravice nima, da je anonimna, ampak se more izpostavit, ker je pač strokovni delavec. Težko je, je strokovna delavka rekla da ne bo nikoli več povedala, če boste povedali naprej.*	Strokovna delavka ima zadržke pri prijavi ZZ	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B16	*Potem smo že razmišljali, da bi dali anonimno prijavo.*	Anonimnost ob prijavi	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B17	*Potreben je čas, če smo prehitri lahko hitro poslabšamo zadevo.*	Potreben je čas, hitro ukrepanje poslabša zadevo	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B18	*Ja to, raziskovanje,*	Raziskovanje	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B19	*poslušanje,*	Poslušanje	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe

B20	*opazovanje, mora biti vedno prisotno.*	Opazovanje	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B21	*Zapisovanje.*	Zapisovanje opazovanega	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B22	*Preko čustvovanja, vedenja in tako naprej, stisko vidiš.*	Otrok ima vidne znake ZZ	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B23	*Jaz imam izkušnje, delam že 25 let v vrtcu... Izkušnje so tiste, ki ti dajo.*	Izkušnje	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno izven študija	Socialno delo
B24	*refleksije,*	Refleksija dela	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
B25	*psihologija,*	Psihologija	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
B26	*Gabi mi je najbolj ostala v spominu sploh s temi njenimi izkustvenimi primeri. S primeri dobre prakse. Potem znaš primerjat, podobne primere poveš skupaj,*	Primeri dobre prakse	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
B27	*še metodologija,*	Metodologija	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
B28	*Opazovanje brez udeležbe.*	Opazovanje brez udeležbe	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
B29	*Veliko širine mi je dala tudi Flakerjeva zasvojenost, zakaj otrok pade v zasvojenost, da gre v droge, zakaj se vrže v agresijo.*	Zasvojenost	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
B30	*Jaz sporočila. za boljše reševanje konfliktov.*	Koncept delovnega odnosa	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
B31	*Od pomočnice do vzgojiteljice. Se pravi jaz sem šla od tal navzgor, glede na svoje izkušnje*	Izkušnje	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno izven študija	Socialno delo
B32	*Prebirala sem razne članke*	Branje literature	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B33	*Zase morem reči, da se učim s prakse*	Izkušnje	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno izven študija	Socialno delo

B34	*Ne, dobro ga ne poznam*	Ne poznam pristopa	Pristop, ki temelji na razumevanju travme	Travma
B35	*niti se ne poglabljam, ker če narediš narobe lahko večji problem narediš kot pa da bi se poglabljal v otroka, ker to ni naša naloga.*	Ne poglabljam se o tej temi, ker to ni naša naloga	Znanje o travmi	Travma
B36	*Ker če travme ne znaš razrešit je boljše, da je ne odpiraš*	Ne posegaj v travmo, če je ne znaš razreševati	Znanje o travmi	Travma
B37	*Prepusti strokovnjakom.*	Travmo prepusti strokovnjakom	Znanje o travmi	Travma
B38	*Mi smo pa še eden izmed tistih vrtec, ki delamo vso delo. To pomeni preventiva kurativa. Potem so poročila o izobraževanjih, oblikovanje oddelkov, vpisi in izpisi.*	Ni časa za preventivno delo	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B39	*Varnostno hišo ves čas sodelujemo*	Varna hiša	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B40	*Mi smo ves čas na vezi z materinskim domom*	Materinski dom	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
B41	*Kaj se CSD-ja tiče sem zelo razočarana in sem vesela, da nisem v CSD-ju ta njihova neodzivnost, prevelika zaščitenost socialnih delavcev do nekaterih staršev otrok pa ne*	Svetovalna delavka ima slabe izkušnje s centrom za socialno delo	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe

C

1. **Katera splošna znanja (npr. razvojne teorije, metode opazovanja, presejalne postopke ipd.) uporabljate za prepoznavanje otroka z izkušnjo zlorabe in/ali zanemarjanja? Katera od teh znanj se vam zdijo najbolj relevantna?**

Srečo sem imela, da sem se v letošnjem koledarskem letu /udeležila treninga za zaščitniške učitelje oziroma v sklopu evropskega projekta »Kiko and the hand«, kjer smo prejeli veliko znanja in tudi strokovne skripte, kjer so opisani dejanski primeri in vsi dejavniki, ki lahko kažejo na določene znake enega ali drugega./ (C1) Zagotovo pa prav pride znanje iz razvojne teorije, saj na ta način lahko vidiš določena odstopanja pri specifični starostni skupini otrok./ (C2) /Kar se tiče metod opazovanja, je tudi to dobro področje, da ga poznaš, saj se tako zaveš, da lahko način opazovanja vpliva tudi na to, kako se bo otrok odzval v tvoji prisotnosti in koliko ti bo nezavedno pustil, da z opazovanjem ugotoviš oziroma opaziš./ (C3)

2. **Kako kompetentno se počutite za prepoznavanje morebitne zlorab in/ali zanemarjenosti pri predšolskem otroku, še posebej pri tistih otrocih, ki zaradi razvojnih razlogov (prvo starostno obdobje) še ne znajo ubesediti stisk?**

/Iskreno ne vem, koliko kompetentno se počutim,/ (C4) zagotovo je to pereča problematika in hkrati zelo delikatna, ki za sabo potegne veliko stvari. Zdi se mi,/ da najlažje se vidijo fizične posledice omenjene problematike,/ (C5) pri razvojnih stvareh pa je zagotovo težje./ Zdi se mi, da bi bilo bolje izvajati neke preventivne zadeve, opolnomočiti vzgojitelje in vse ostale strokovne sodelavce, da znajo prepoznati/ (C6) in pa najprej naučiti otroka kaj je dovoljen in prepovedan dotik, kako se obraniti, koga prositi za pomoč,/ (C7)…

3. **Katera socialnodelovna znanja vam najbolj pomagajo pri prepoznavanju zlorabe in zanemarjanj otroka?**

/Zdi se mi, da socialno delovna znanja ne,/ (C8) temveč sprotni individualni študij, prekvalifikacija na predšolski vzgoji,/ (C9) dodatni tečaji in izobraževanja na točno določeno problematiko v času dela,…/ (C10)

4. **Kje ste ta znanja pridobili (v okviru študija na FSD ali kje drugje)? Za katera pomembna znanja, ki jih niste dobili na FSD, menite, da bi jih bilo primerno vključiti v sam študij socialnega dela?**

Zagotovo o psihologiji/ (C11) in razvojni psihologiji predšolskih otrok,/ (C12) o otrocih s posebnimi potrebami,…./ (C13)

5. **Kako dobro (če sploh) poznate pristop, ki temelji na razumevanju otroške travme?**

Žal…ne poznam./ (C14)

6. **Kako v praksi, če se srečate z otrokom z izkušnjo zlorabe in zanemarjanja, potem sodelujete s CSD in drugimi organizacijami, ki so vključene v pomoč in podporo otroku in družini (policija, (otroška) psihiatrija, varne hiše za otroke – Palčica, sodišča) in kako sodelujete s staršem otroka? Ali imate možnost izvajati preventivno svetovalno delo ali v večini le kurativno, torej ko se sam problem že pojavi?**

Moram sicer priznati, da v mojih treh letnih delovnih izkušnjah v vrtcu še ni prišlo do situacije, ko bi v vrtcu ugotovili ali zaznali primer zlorabe nad otrokom, /sem pa bila pozvana s strani centra za socialno delo, za prisotnost na timu/ (C15) in zaprosilo za poročilo o otroku in sodelovanju s starši. Ali pa so iz varne hiše klicali, ker so potrebovali izpisati otroka, da so ga lahko vključili drugje. Druge podobne izkušnje sama nisem imela, edino težavo vidim, da ko CSD dobi določene informacije in podatke, ne obvešča in ne sodeluje več z vrtcem. Zagotovo je veliko birokracije, vendar /pa je možnost izvedbe na način, da sem znanje, ki sem ga prejela na prej omenjenem tečaju, predala v sklopu aktiva vzgojiteljev, z njimi izvedla približne delavnice, ki jih lahko oni izvajajo potem z otroki, in se naredi prenos preventivnega delovanja/ (C16) in tudi kurativnega ter prenos ostalih znanj za zaznavo iz svetovalne službe na vzgojitelje na otroke in starše.

Št. izjave in intervjuja	**IZJAVA**	**POJEM**	**KATEGORIJA**	**TEMA**
C1	*udeležila treninga za zaščitniške učitelje oziroma v sklopu evropskega projekta »Kiko and the hand« kjer smo prejeli veliko znanja in tudi strokovne skripte, kjer so opisani dejanski primeri in vsi dejavniki, ki lahko kažejo*	Izobraževanje Kiko in roka	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno izven študija	Socialno delo

	na določene znake enega ali drugega			
C2	*Zagotovo pa prav pride znanje iz razvojne teorije, saj na ta način lahko vidiš določena odstopanja pri specifični starostni skupini otrok.*	Razvojna teorija	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
C3	*Kar se tiče metod opazovanja, je tudi to dobro področje, da ga poznaš, saj se tako zaveš, da lahko način opazovanja vpliva tudi na to, kako se bo otrok odzval v tvoji prisotnosti in koliko ti bo nezavedno pustil, da z opazovanjem ugotoviš oziroma opaziš.*	Opazovanje	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
C4	*Iskreno ne vem, koliko kompetentno se počutim,*	Ne znam oceniti svoje kompetence	Kompetentnost	Vloga vrtčevske svetovalne službe
C5	*da najlažje se vidijo fizične posledice omenjene problematike,*	Otrok ima vidne znake ZZ	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
C6	*Zdi se mi, da bi bilo bolje izvajati neke preventivne zadeve opolnomočiti vzgojitelje in vse ostale strokovne sodelavce, da znajo prepoznati*	Nudenje opore strokovnim delavkam	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
C7	*in pa najprej naučiti otroka kaj je dovoljen in prepovedan dotik, kako se obraniti, koga prositi za pomoč,*	Strokovna delavka seznani otroka o proaktivnem delovanju	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
C8	*Zdi se mi, da socialno delovna znanja ne*	Socialno delovna znanja ne pomagajo	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
C9	*prekvalifikacija na predšolski vzgoji*	Študij predšolske vzgoje	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno izven študija	Socialno delo
C10	*dodatni tečaji in izobraževanja na točno določeno problematiko v času dela*	Obiskovanje izobraževanj	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Socialno delo
C11	*Zagotovo o psihologiji*	Psihologija	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
C12	*in razvojni psihologiji predšolskih otrok,*	Razvojna psihologija	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo

C13	*o otrocih s posebnimi potrebami*	Znanje o otrocih s posebnimi potrebami	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
C14	*Žal…ne poznam*	Ne poznam pristopa	Pristop, ki temelji na razumevanju travme	Travma
C15	*sem pa bila pozvana s strani centra za socialno delo, za prisotnost na timu*	Multidisciplinarni tim	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
C16	*pa je možnost izvedbe na način, da sem znanje, ki sem ga prejela na prej omenjenem tečaju, predala v sklopu aktiva vzgojiteljev, z njimi izvedla približne delavnice, ki jih lahko oni izvajajo potem z otroki, in se naredi prenos preventivnega delovanja*	Nudenje opore strokovnim delavkam	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe

D

1. **Katera splošna znanja (npr. razvojne teorije, metode opazovanja, presejalne postopke ipd.) uporabljate za prepoznavanje otroka z izkušnjo zlorabe in/ali zanemarjanja? Katera od teh znanj se vam zdijo najbolj relevantna?**

Stvar je v temu, da jaz na mojem delovnem mestu imam predvsem malo stika dejansko z otroci./ (D1) Stika pri nas imajo punce, ki izvajajo dodatno strokovno pomoč to so logopedinja, specialna pedagoginja. /Stika samo jaz nimam, ker se naša uprava nahaja dislocirano od enot vrtca/ (D2) /in samo sem v stiku z otroki v kolikor nam vzgojiteljice sporoči, da opaža neko zanemarjanje ali pa karkoli takšnega./ (D3) /V takšnem primeru, prideva midve s kolegico v skupino in otroka opazujeva/ (D4), /ampak pred tem moramo pa vedno pridobiti soglasje staršev,/ (D5) /kar zna biti pa precej zoprno in kočljivo v takih situacijah, ker mi potem na tak način probamo, če bi prišlo do tega./ (D6) /Potem se napiše poročilo in se ga, da naprej na CSD/ (D7) /ali pa na policijo./ (D8) /Ni pa bilo v temle času ko jaz tu delam, nobene take problematike še zaznat, razen ena, ki se je potem pokazala za nekaj čisto drugega. Ni toliko, da bi potrebovali kar neki. Je pa vse pogojeno s tem, da se starši strinjajo, kot tudi vsako dodatno strokovno pomoč, ki želiš otroku namenit, starši po navadi kar ustavljajo. Ni veliko staršev, ki bi to odprtih rok pozdravljalo. Tako da tukaj prav pri sumi na spolne zlorabe in /ker sem jaz prej delala na centru, sem jaz precej stroga in želim da se poda poročilo takoj naprej./ (D9) /Nagovarjam vzgojiteljice,/ (D10), ki pa so navajene drugega načina dela. /One so navajene, da se te stvari ne dajejo naprej,/ (D11) /imajo slabe izkušnje s centrom in zaradi tega enostavno ne verjamejo, da bi center kakorkoli pomagal ali karkoli spremenil./ (D12) /In mislijo , da si bodo s tem nakopale slabo voljo staršev, ostalih staršev in pa tudi posledično celotne okolice in da bomo imeli samo težave./ (D13) In to je še ta miselnost pri njih še vedno prisotna, /prav tako pri vodilnem kadru ni neke podpore in nam kot strokovnim delavcem ne daje te možnosti,/ (D14) /sploh pa nimamo prostih rok. Mene je ravnateljica pol

leta po mojem prihodu, ko sem želela neko malenkost, se pravi poklicat na CSD, preverit, ko je CSD želel poročilo o določenemu otroku, zaradi razveze staršev, se pravi ni bilo nič kočljivega, nič. Samo treba se je bilo z njimi povezat. Sem rekla jaz, da sem takoj za medinstucionalne time, da se je treba povezovat, več informacij. Ona je rekla ne, brez mojega dovoljenja ne smeš, nobenega klica na CSD opravit./ (D15) Sem rekla halo? Zakaj pa ne? Če je to v korist otroka. Seveda, da ja, ne bom jaz čakala da boš ti tukaj, da te jaz lahko vprašam ali lahko pokličem na CSD, oddelek družine in vprašam pristojno osebo v zvezi s to stvarjo. Jaz tega ne razumem in jaz sem rekla da se ne strinjam, naša stroka je premalo spoštovana v tej smeri, da bi želela da imamo samostojno držo pri tem samoodločanju, vendar ne, ne želijo. Zelo se držijo, vem kako pri nas fakulteta funkcionira, vendar v šolstvu je temu daleč od tega, da je tako. Kot noč in dan.

Mislim, škoda je tako. Težko je potem delovati.

Sej tako a ne, če ti želiš spiti kavo, bit prijateljica, pa najboljša kolegica pa sodelavka potem delaš tako kakor rečejo šolniki. Če pa ti želiš biti na strani otrok, pa boš delal pri šolnikih avtonomijo, a ne. Šolski kader, ki se odločajo za tak poklic so drugače naravnani kot smo mi, popolnoma drugačno in vidijo otroka v drugi luči kot ga vidimo mi. Oni nimajo ta specifična predznanja in jaz mislim, da so že osebnostno tako nastrojeni, da bi znali prepoznati in da bi dali priložnosti. Jaz jih ne razumem, ampak tako je, še manj pa vzgojiteljev, ker vidim kako je. Jaz sem prej vrtec precej idealizirala, zdaj pa vidim kako ta kurikulum dejansko poteka, ni ravnan za otroke, ki imajo kakšne posebne potrebe, niti za otroke s čustveno vedenjskimi, ne za otroke, ki imajo kakršnakoli odstopanja, kakršnakoli. Že malenkostno odstopanje za njih predstavljajo problem. Zelo težko pri tako številčnem kadru, nas je več kot štiriinsedemdeset, jaz sem tukaj dosti na novo, še le dobri dve leti, kaj pomeni, da si bom še morala zgraditi to, kako bom funkcionirala. Tudi ravnateljica ne pusti prostih rok, ko sem jaz želela individualno delati, s posamezno vzgojiteljico, bolj na njej sami in njo podpret z določenimi znanji. Sicer rečeno je bilo, ja, seveda dajte, ampak takoj zabremza. Vedno se boža pa gladi, v redu je, in se daje pod preprogo. Pa jaz rečem da ne, da tak kader recimo, če se nekaj takega pojavi v vrtcu, jaz želim, da pride na upravo in da pove, ali pa bom jaz tja prišla, želim se pogovoriti. In če nima znanja in veščin, meni je težko pametovati, razumete iz pisarne biti pametna, knjigo, teorijo lahko vsakdo pride in prebere. Kako bo pa ona to izvajala, bi jaz želela biti zraven, kot suport, ji pomagat iskat načine za pomoč. Samo pri čustveno vedenjskem problemu otroka, ki ne želi umit rok, ki ne želi pridit za mizo se usest pa pojest zajtrk. Deviantno odstopanje, ampak to za njih predstavlja grozo, kaj takšnega. In ta otrok je porinjen čisto na stran in je stigmatiziran zaradi tega, ne. One se raje dve ure pogovarja s svojo pomočnico, recimo kakšen je ta otrok, išče krivca v starših in tako naprej. Kakor, da bi se dejansko poiskala pomoč, da bi ona znala, shendlala, tega otroka obvladovat, pa najti načine. To so malenkosti. Vedno grejo v push, nikoli ne bi tega prilagodili. Če tukaj velja pravilo za vse otroke postavite se v kolono pejte si umit roke. In ker pač ta ne gre v kolono in si ne gre umit roke, je to že problem. Do tega, da ga fizično zgrabijo, zvlečejo v kolono postavijo, insistirajo, da si more. Tako, da to meni ni, jaz gledam na to drugače, one pravijo, da sem preobčutljiva. Vendar zagotovo ko vidim tistega otročka, kako se drži za roko, njega to boli. Če ne drugače je njega to čustveno močno prizadelo. Jaz rečem, da ne rabite na tak način, tudi če to vi ne vidite kot nasilje, jaz ga vidim. Pa lahko je biti pameten, pa bodi ti tu v skupini devet ur, pa ga ti imej vsak dan. Res je, sej se strinjam, je, ampak za to pa se vi morate zavedat, da rabite pomoč, da bomo pomagale, da bom jaz pomagala. Tudi želim, da bi ravnateljica to videla, sredstev za ta zvrstna izobraževanja ni.

2. **Katere od teh znanj se vam zdijo najbolj relevantna?**

Meni osebno, čisto vsaka literatura nanizana./ (D16) Jaz velikokrat pogledam brošure, kjer so nanizane točno in Lunina nekaj takega./ (D17) In pogledam kaj bi bilo /in tudi vzgojiteljicam dam in rečem bodite na to pozorne, / (D18) ni treba delati panike, če se kaj koli od tega opazi, /ampak še vseeno pa je fino da nas obvestijo, če bi kaj koli./ (D19) Potem še greva s kolegico pogledat, pregledava brošure izobraževanj, tematika ki pa bi bila namenjena prav svetovalnim delavcem pa je ni veliko, mogoče par. Če je v terminu, ko vrtec ima povečan obseg dela, maj in junija, ne moraš iti tudi če bi želel, ker se časovno ne izide. Občutljiva tematika, kako temu prestopat potem sploh ravnati, kar ste videl, doživel in enostavno. Ne samo za socialne delavce, bolj je pomembno, da se zavedajo vzgojiteljice pa njihove pomočnice. /Te prepoznave je zagotovo premalo, /(D20) če se otrok samozadovoljuje, ni nujno spolna zloraba. Ampak ima povišan libido od 3 do 6 leta in je to nekaj čisto normalnega, nimajo ustreznega znanja o spolnem razvoju otrok. Nimamo nobene tehnike prepoznavanja, da bi risali in kaj bi to pomenilo. /Povežemo se s kliničnimi psihologi v takem primeru. / (D21) /Konkretno imamo otroka, ki se je v zadnjih treh mesecih drastično spremenil./ (D22) Vzgojiteljica prej ni nič napisala, ni rekla, razen na sestanku, katero skupino si želi imeti naslednje leto, je prvič spregovorila, da njega si pa ne želi imeti v skupini. Ja zakaj pa?, se ti mogoče ne zdi, da bi to nama povedala, /kateri je to razlog, zakaj nama nisi povedala. Vsi uporabljamo e-asistenta se pokliče, se napiše, ampak noben ne želi biti nikjer podpisan,/ (D23) ker tudi poročilo, ko je dano meni iz strani vzgojiteljice, je potem preoblikovano, dodano in šele potem podpisa ravnateljice, šele takrat gre potem naprej na CSD. /Starši imajo potem možnost vpogleda v spis, kdo je to napisal in kdo je to rekel, potrebno je na vsaki stavek pazit, kako je napisan in zakaj. Vsi se potem ustrašijo kaj pa kako. / (D24)

3. **Kako kompetentno se počutite za prepoznavanje morebitne zlorab in/ali zanemarjenosti pri predšolskemu otroku, še posebej pri tistih otrocih, ki zaradi razvojnih razlogov (prvo starostno obdobje) še ne znajo ubesediti stisk?**

Zelo nekompetentno se počutim,/ (D25) /zaradi tega ker ta izobraževanja tudi če si jih že bil udeležen, bi morala biti na vsake dve leti obvezna,/ (D26) ker takih otrok ni veliko, ne prepoznava se jih veliko, o tem se ne govori veliko in se ne povezuje. /Takrat nastane splošna panika in takrat kar naenkrat, jaz se rečem ne samo da cel vrtec zašumi, cela uprava zašumi in pride večkrat do kratkega stika. (D27) Tudi, /če mi kot socialni delavci nimamo sploh odprtih rok,/ (D28) /tudi če bi jaz želela dati prijavo naprej, mi je ravnateljica ne bo pustila podati/ (D29). /Jaz mislim, da nihče ne dela nič na temu, da bi se to prepoznalo,/ (D30) ker jaz vidim ker dobivam na splošni mail, razna vabila na izobraževanja, vendar se nihče ne prijavlja.

4. **Katera socialnodelovna znanja vam najbolj pomagajo pri prepoznavanju zlorabe in zanemarjanja pri otroku?**

Sam študij kot celota, zato ker je tako široko usmerjen,/ (D31) še vseeno je študij usmerjen tako široko proti ostalim študijem. /Da pridobiš in ti osebnostno tako zgradiš, da si bolj senzibilen, za zaznavo takih stvari. Tudi če prej nisi bil, če si dober socialni delavec si senzibilen za to vrstno problematiko in jo za to prej zaznavaš./ (D32) Fakulteta sama ti, da veliko na temu da na sebi narediš, na osebnostni rasti nekaj. Jaz zdajle ko gledam za leta nazaj, je to največ. Če bi šla še enkrat bi se vpisala na drugačen študij, tega pa bi dala zraven kot za osebnostno rast, da dobiš širino in globino… vsi ki delajo z otroci mislim, da je to minimum. /Pomembna je teorija navezanosti. / (D33)

5. **Za katera pomembna znanja, ki jih niste pridobili na FSD, menite, da bi jih bilo primerno vključiti v študij socialnega dela?**

Mogoče kako delati z odraslimi osebami, enake stroke, torej ta znanja za ravnanja kako se uveljavljati/ (D34) in /imeti dobro samopodobo. Torej se ne pustit podredit, drugim strokovnim kadrom. Ker svetovalni delavec, sploh socialni delavec ne bo enako cenjen kot ostali, oni imajo večjo pravico, večjo možnost, bolj se jih vidi, bolj se jih sliši in to je tudi kader, ki ima veliko boljšo samopodobo, oni že imajo sam pristop tak, tako da mislim, da bi mi morali biti veliko bolj samozavestni. /(D35) Res vidim, kako je zelo pomembna statistka … kar se tega tiče so bolj opremljeni in mi rabimo tega veliko več./ (D36) Imamo pa več pristnosti in domačnosti, oni pa so bolj naravnani na citiranje strokovnjakov. Pri nas pa ponotranjimo in iz tega strokovnega jezika, ki nas učijo se ne uporablja več. Edino če se pogovarjaš s strokovnjaki…/premalo je razvojne psihologije,/ (D37) /pa še metode dela z otroci in mladostniki, tega je premalo./ (D38) /Tudi pri nas kako se pogovarjat z mladostniki in otroci, s čustveno vedenjskimi motnjami,/ (D39) /kaj ve socialni delavec o Aspergerjevem sindromu, ADHDju ali je opremljen za to, ne ni. Literature na to temo je ogromno. S področja tega moraš biti opremljen, ker veliko se da./ (D40)

6. **Kako dobro (če sploh) poznate pristop, ki temelji na razumevanju otroške travme?**

Poznam ta pristop./ (D41) Ampak ko sem jaz hodila na fakulteto mi tega nismo imeli. O travmi se je govorilo, bolj o postravmatičnih sindromih ki so taki in drugačni. Takrat se je več govorilo o vojni, ali o žrtvah spolnih zlorab, ampak na to temo ni bilo veliko. Ampak je na to temo danes zelo veliko literature prevedene in tujih predavateljev. In tudi veliko društev in zavodov je, ki se zelo na veliko s tem ukvarja, koliko pa je dejansko obiskan pa ne vem. /Je pa nujno pridobit ta znanja, zagotovo, kako ravnati s tem./ (D42) /Jaz se še vedno držim tega pravila, da ne posegaš tja, če ti s tistimi čustvi ne boš mogel v danem trenutku, ne moreš ti vrtat in dovolit, da neka oseba se tebi preda, kaj se mu dogaja, potem pa ti ne boš znal z njegovimi čustvi pa z vsem ravnat./ (D43) /Ti moraš biti opremljen za to, kaj boš naredil, ne moreš te osebe spustiti domov ne opremljenega, znati mirit, odgovorit, znat sprejet, znat odreagirat, tega je premalo./ (D44)

Vi ste prvi, ki pozna ta pristop.

Res? One se sploh ne interesirajo, da bi bile opremljene kako ravnat. To je to kaj vam jaz govorim. Ni strokovnosti nič. Na izobraževanja se ne gre za to, ker misliš da ga rabiš, ampak za to ker rabiš točke, da boš naprej deloval in imel višjo plačo, tako je. To se pa tudi iz strani vodstva podpira. To je grozno. Na to področje, če nisi ti usposobljen, pa lahko imaš ti konstanto usposobljene, ogromno lahko bereš o temu, nikoli ne smeš delati sam.

7. **Kako v praksi, če se srečate z otrokom z izkušnjo zlorabe in zanemarjanja, potem sodelujete s CSD in drugimi organizacijami, ki so vključene v pomoč in podporo otroku in družini (policija, otroška psihiatrija, varne hiše za otroke – Palčica, sodišča) in kako sodelujete s staršem otroka?**

/Načeloma v temu vrtcu ne. Ne sodelujemo/ (D45) jaz poznam Palčico, vendar te punce tukaj je ne poznajo, poznajo kaj slišijo po poročilih. /CSD -ja se otepajo, imajo velik »rešpekt« niti ne bojo klicale, niti ne kličejo./(D46) /Jaz pa sem rekla, ker sem prej delala toliko let na CSD-ju, da se mi zdi to edino pravilno. Ti ne rabiš dati uradno, ti lahko zaprosiš, vzemi telefon v roke in pokliči in vprašaj za mnenje, predvsem pri razvezah. S CSD-jem se mi zdi nujno sodelovati./(D47) /S sodiščem pa imamo stik samo takrat, kadar nam starši prinesejo, recimo da je bila razveza, pa prinesejo odločbo sodišča o prepovedi približevanja očeta ali pa mame./ (D48) To je to. To je edino kar imamo mi stika, nič več. /Jaz staršev nikoli ne obsojam in sem zelo prijazna do njihovega ravnanja. Sam pristop do staršev, da si razumevajoč in da ne obtožuješ, a ne./ (D49) Pomembnost besed, drugo pa je še sama drža, kakršno jo imaš. Kolegice moje že s samo držo sporočajo, da so negativno nastrojene in ne odobravajo, ker

se tudi same v privatnem življenju ne strnjajo in vidim tudi, da vedno iščejo nekega krivca. Včasih krivca ni, moreš sprejemat, pa moraš podpirat in pomagat, tako je. Drža sama kakšno imaš. Če greš ti v jezo in napad, na drugi strani, boš zagotovo dobil neko obrambo kot jezo in napad. Ne bodo sprejeli, se da. Počasi pa postopoma. Mislim, da se, definitivno se da. /Če bi jaz s sodelavko, da bi imele midve več izobraževanj za vzgojiteljice in bi tudi midve opremile njih, kako ravnati z otroci,/ (D50) včasih tudi kakšno delavnico z otroci. To vse se da in prostor za to je in to so kar odprte roke, da bi se dalo. Samo to pomeni, da moreš delati doma, kaj boš vse pripravil za sodelavke. Razna izobraževanja za starše to se tudi da.

Št. izjave in intervjuja	**IZJAVA**	**POJEM**	**KATEGORIJA**	**TEMA**
D1	*Nimamo nobene posebne metode, s katero bi tukaj upravljali.*	Brez posebne metode	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D2	*Stvar je v temu, da jaz na mojem delovnem mestu imam predvsem malo stika dejansko z otroci*	Svetovalna delavka ima malo stika z otroci	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D3	*in samo v kolikor nam vzgojiteljice sporoči, da opaža neko zanemarjanje ali pa karkoli takšnega.*	Strokovna delavka seznani svetovalno delavko o spremembah pri otroku	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju s strokovno delavko	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D4	*V takšnem primeru, prideva midve s kolegico v skupino in otroka opazujeva*	Opazovanje	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D5	*ampak pred tem moramo pa vedno pridobiti soglasje staršev*	Pridobiti soglasje staršev, za opazovanje otroka	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D6	*kar zna biti pa precej zoprno in kočljivo v takih situacijah, ker mi potem na tak način probamo, če bi prišlo do tega*	V primeru ZZ oteženo sodelovanje s starši	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D7	*Potem se napiše poročilo in se ga, da naprej na CSD*	Center za socialno delo	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D8	*ali pa na policijo.*	Policija	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D9	*ker sem jaz prej delala na centru, sem jaz precej stroga in želim da se poda poročilo takoj naprej.*	Podati poročilo o ZZ drugim strokam	Ukrepanje v primeru ZZ	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D10	*Nagovarjam vzgojiteljice,*	Nagovoriti strokovne delavke, da poroča o ZZ	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe

D11	*One so navajene, da se te stvari ne dajejo naprej,*	Strokovna delavka ima zadržke pri prijavi ZZ	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D12	*imajo slabe izkušnje s centrom in zaradi tega enostavno ne verjamejo, da bi center kakorkoli pomagal ali karkoli spremenil.*	Strokovna delavka ima slabe izkušnje s centrom za socialno delo	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D13	*In mislijo , da si bodo s tem nakopale slabo voljo staršev, ostalih staršev in pa tudi posledično celotne okolice in da bomo imeli samo težave. In to je še ta miselnost pri njih še vedno prisotna,*	Strokovna delavka ima zadržke pri prijavi ZZ	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D14	*,tako pri vodilnem kadru ni neke podpore in nam kot strokovnim delavcem ne daje te možnosti,*	Ni podpore pri vodilnem kadru	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D15	*sploh pa nimamo prostih rok. Mene je ravnateljica pol leta po mojem prihodu, ko sem želela neko malenkost, se pravi poklicat na CSD, preverit, ko je CSD želel poročilo o določenemu otroku, zaradi razveze staršev, se pravi ni bilo nič kočljivega, nič. Samo treba se je bilo z njimi povezat. Sem rekla jaz, da sem takoj za medinstucionalne time, da se je treba povezovat, več informacij. Ona je rekla ne, brez mojega dovoljenja ne smeš, nobenega klica na CSD opravit.*	Svetovalna delavka nima prostih rok	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D16	*Meni osebno, čisto vsaka literatura nanizana.*	Branje literature	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D17	*Jaz velikokrat pogledam brošure, kjer so nanizane točno in Lunina nekaj takega.*	Branje literature	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D18	*in tudi vzgojiteljicam dam in rečem bodite na to pozorne*	Nudenje opore vzgojiteljicam	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D19	*ampak še vseeno pa je fino da nas obvestijo, če bi kaj koli*	Strokovna delavka seznani svetovalno delavko o spremembi pri otroku	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju s strokovno delavko	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D20	*Te prepoznave je zagotovo premalo,*	Premalo prepoznave	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D21	*Povežemo se s kliničnimi psihologi v takem primeru.*	Klinični psiholog	Prepoznavanje ZZ pri otroku v	Vloga vrtčevske svetovalne službe

			sodelovanju z drugimi strokami	
D22	*Konkretno imamo otroka, ki se je v zadnjih treh mesecih drastično spremenil.*	Otrok ima vidne znake ZZ	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D23	*kateri je to razlog, zakaj nama nisi povedala. Vsi uporabljamo e-asistenta se pokliče, se napiše, ampak noben ne želi biti nikjer podpisan*	Strokovna delavka ima zadržke pri prijavi ZZ	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D24	*Starši imajo potem možnost vpogleda v spis, kdo je to napisal in kdo je to rekel, potrebno je na vsaki stavek pazit, kako je napisan in zakaj. Vsi se potem ustrašijo kaj pa kako*	Strah pred starši, ker imajo možnost vpogleda v spis	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D25	*Zelo nekompetentno se počutim*	Počutim se nekompetentno	Kompetentnost	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D26	*zaradi tega ker ta izobraževanja tudi če si jih že bil udeležen, bi morala biti na vsake dve leti obvezna*	Izobraževanja	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D27	*Takrat nastane splošna panika in takrat kar naenkrat, jaz se rečem ne samo da cel vrtec zašumi, cela uprava zašumi in pride večkrat do kratkega stika.*	V primeru ZZ nastane v vrtcu splošna panika	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D28	*če mi kot socialni delavci nimamo sploh odprtih rok*	Svetovalna delavka nima prostih rok	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D29	*tudi če bi jaz želela dati prijavo naprej, mi je ravnateljica ne bo pustila podati*	Svetovalna delavka nima prostih rok	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D30	*Jaz mislim, da nihče ne dela nič na temu, da bi se to prepoznalo*	Nič, se ne dela na temu, da bi se prepoznalo	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D31	*Sam študij kot celota, zato ker je tako široko usmerjen,*	Celosten študij socialnega dela	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
D32	*Da pridobiš in ti osebnostno tako zgradiš, da si bolj senzibilen, za zaznavo takih stvari. Tudi če prej nisi bil, če si dober socialni delavec si senzibilen za to vrstno problematiko in jo za to prej zaznavaš*	Pridobiš senzibilnost za prepoznavanje ZZ pri otroku	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo

D33	*Pomembna je teorija navezanosti.*	Teorija navezanosti	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno izven študija	Socialno delo
D34	*Mogoče kako delati z odraslimi osebami, enake stroke, torej ta znanja za ravnanja kako se uveljavljat*	Znanje o tem kako delati z odraslimi enake stroke	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
D35	*in imeti dobro samopodobo. Ker svetovalni delavec, sploh socialni delavec ne bo enako cenjen kot ostali, oni imajo večjo pravico, večjo možnost, bolj se jih vidi, bolj se jih sliši in to je tudi kader, ki ima veliko boljšo samopodobo, oni že imajo sam pristop tak, tako da mislim, da bi mi morali biti veliko bolj samozavestni.*	Dobra samopodoba	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno izven študija	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D36	*Res vidim, kako je zelo pomembna statistka … kar se tega tiče so bolj opremljeni in mi rabimo tega veliko več*	Statistika	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
D37	*premalo je razvojne psihologije*	Razvojna psihologija	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
D38	*pa še metode dela z otroci in mladostniki, tega je premalo*	Metode dela z otroci in mladostniki	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
D39	*Tudi pri nas kako se pogovarjat z mladostniki in otroci, s čustveno vedenjskimi motnjami,*	Metode dela z otroci in mladostniki	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
D40	*kaj ve socialni delavec o Aspergerjevem sindromu, ADHD-ju ali je opremljen za to, ne ni. Literature na to temo je ogromno. S področja tega moraš biti opremljen, ker veliko se da*	Znanje o otrocih s posebnimi potrebami	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
D41	*Poznam ta pristop*	Poznam pristop	Poznavanje pristopa, ki temelji na razumevanju travme	Travma
D42	*Je pa nujno pridobit ta znanja, zagotovo, kako ravnati s tem.*	Nujno pridobit znanje in kako ravnati z njim	Znanje o travmi	Travma
D43	*Jaz se še vedno držim tega pravila, da ne posegaš tja, če ti s tistimi čustvi ne boš*	Ne posegaj v travmo, če je ne znaš razreševati	Znanje o travmi	Travma

	mogel v danem trenutku, ne moreš ti vrtat in dovolit, da neka oseba se tebi preda, kaj se mu dogaja, potem pa ti ne boš znal z njegovimi čustvi pa z vsem ravnat			
D44	*Ti moraš biti opremljen za to, kaj boš naredil, ne moreš te osebe spustiti domov ne opremljenega, znati mirit, odgovorit, znat sprejet, znat odreagirat, tega je premalo.*	Moraš biti opremljen kako boš deloval	Znanje o travmi	Travma
D45	*Načeloma v temu vrtcu ne. Ne sodelujemo*	Ne sodelujemo z drugimi strokami	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D46	*CSD -ja se otepajo, imajo velik »rešpekt« niti ne bojo klicale, niti ne kličejo.*	Strokovna delavka ima slabe izkušnje s centrom za socialno delo	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D47	*Jaz pa sem rekla, ker sem prej delala toliko let na CSD-ju, da se mi zdi to edino pravilno. Ti ne rabiš dati uradno, ti lahko zaprosiš, vzemi telefon v roke in pokliči in vprašaj za mnenje, predvsem pri razvezah. S CSD-jem se mi zdi nujno sodelovati*	Center za socialno delo	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D48	*S sodiščem pa imamo stik samo takrat, kadar nam starši prinesejo, recimo da je bila razveza, pa prinesejo odločbo sodišča o prepovedi približevanja očeta ali pa mame*	Sodišče	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D49	*Jaz staršev nikoli ne obsojam in sem zelo prijazna do njihovega ravnanja. Sam pristop do staršev, da si razumevajoč in da ne obtožuješ, a ne.*	Prijazen pristop do staršev	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
D50	*Mislim da se, definitivno se da. Če bi jaz s sodelavko, da bi imele midve več izobraževanj za vzgojiteljice in bi tudi midve opremile njih, kako ravnati z otroci*	Izobraževanja	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe

E

1. **Katera splošna znanja (teorije, metode, opazovanja, presejalne postopke) uporabljate za prepoznavanje otroka z izkušnjo zlorabe in ali zanemarjanja?**

/Pri nas redna opazovanja opravljajo vzgojiteljice, vsakodnevno opazujejo otroke/ (E1) /si recimo pomagajo s check listami in z vsakodnevnimi zapiski./ (E2) /Potem zbirajo kakšne izdelke otrok predvsem risbe, risbe zelo veliko odkrijejo, kakšne spolne zlorabe, kakšne barve uporabljajo otroci./ (E3) /Zelo veliko se poslužujem tudi metodičnih zapisov kot svetovalna delavka./ (E4) /Pa tudi po navadi preden grem na opazovanje kakšnega otroka si tudi pripravim področja na katera se osredotočim,/ (E5) še posebej če me vzgojiteljica že vnaprej seznani z otrokovim funkcioniranjem, da odstopa na kakšnih področjih ali kaj podobnega, ali če imajo vzgojiteljice kakšen sum, da bi šlo za zanemarjanje. Takrat sem bolj pozorna na kakšna vedenjska odstopanja, kako se otrok vključuje je bolj zadržan so to kakšni simptomi na primer. /Drugače pa mi prav posebnega sistema za odkrivanje zanemarjen ali kakšnih drugih nasilnih izpostavljanj nimamo./ (E6) /Sem se pa sama letos udeležila izobraževanja Kiko in roka/ (E7) /in sem to prenesla na vzgojiteljice./ (E8) Kako lahko /same naučijo otroke naučijo proaktivnega vedenja, da na primer prepoznajo kateri dotiki niso ustrezni, kdaj niso primerni ali pa so namerni, da tudi naučijo otroke povedat,/ (E9) če se počutijo nelagodno, da otroci vejo, kako se obnašat v kakšnih takšnih situacijah /in da tudi lahko povedo vzgojiteljici, če bi se kakšno nasilje dogajalo. / (E10)

2. **Katera od teh znanj se vam zdi najbolj relevantna?**

/Meni se zdi najbolj pomembna strokovna delavka, ki ima otroka v skupini in otroka dobro spozna./ (E11) /Za vsakega otroka si more vzeti čas, ga opazuje, opazi, kdaj je slabe volje, kako se obnaša in kaj podobnega./ (E12) Predvsem, da opazi, da se z otrokom nekaj dogaja. /Zelo se mi zdi pomembno tudi to, kako jaz sodelujem z vzgojiteljicami, kako si prenašamo informacije/ (E13) /in da jim jaz nudim potem strokovno oporo./ (E14). /Pogosto se sama obrnem na psihologa/ (E15) ali pediatra v zdravstvenem domu, / (E16) /lahko tudi na center za zgodnjo obravnavo./ (E17) /Zelo je pomembno, da je ta mreža razvita, da čim prej pride do teh ustreznih interakcij, da lahko otroku čim prej pomagam oz. tudi družini/ (E18) odvisno od primera.

3. **Kako kompetentno se počutite za prepoznavanje morebitne zlorab in/ali zanemarjenosti pri predšolskemu otroku, še posebej pri tistih otrocih, ki zaradi razvojnih razlogov(prvo starostno obdobje) še ne znajo ubesediti stisk?**

Tukaj se zelo veliko sprašujem med raznimi izobraževanji, včasih sem celo zgrožena nad podatki, koliko je teh zlorab v naši državi. /Ko hodim po skupinah/razredih sedaj že prav povezujem in se sprašujem, kaj če gre za zlorabe, nasilje. Vseeno moramo biti previdni,/ (E19) /se čutim dovolj kompetentna, da spoznam otrokove travme,/ (E20)/ ampak se potem vedno zatečem prvi korak v kakšno strokovno literaturo, da lahko obnovim svoja znanja./ (E21) Recimo ravno smo imeli v starosti 2. – 3. let pogosto samozadovoljevanje otroka. To je lahko velik pokazatelj, da se lahko kaj dogaja. Vem, da je to razvojno značilno za to starost, da otroci raziskujejo. Ker jim ne gre niti za toliko spolno raziskovanje, ampak gre za simptomatiko, ko jim je dolgčas, ali raziskuje svoje telo. Kot da bi sesal palec. Prvo je treba opravit vse te elemente, če oni enako opažajo. /Ne gre sedaj za vsa ta odstopanja že za znak zlorabe./ (E22) /Je pa vsekakor treba na to reagirat preverit in potem tudi, če ni bilo nič. Pomembno, da ne prezremo takšnih stvari./ (E23) /Potem na primer pri učencih, ki jim uhaja blato in urin, ko so že ven iz plenic. To moramo gledat kot nek alarm./ (E24) / Ali otrok, ki se kar naenkrat zapre. Kar naenkrat se oddaljuje od vrstnikov se igra v kotu./ (E25) /Moramo raziskati skupaj z vzgojiteljicami,/ (E26) /starši, kje bi lahko bili

morebitni vzroki./ (E27) /Vključimo lahko tudi pediatra/ (E28) ali drugega strokovnjaka, da se potem te stvari odkrijejo.

4. **Katera socialnodelovna znanja vam najbolj pomagajo pri prepoznavanju zlorabe in zanemarjanja pri otroku?**

/Gledaš celostno, vsako situacijo gledaš iz različnih zornih kotov. / (E29) /Socialno delo je nam socialnim delavkam dalo to širino, da znamo pogledat in se znamo vživet tudi v druge./ (E30) Da so ti potem situacije jasne in jih lahko razumeš. /Zlasti pri zlorabah, je prednost socialnega delo to, da znamo hitro preplesti mreže in najti vire pomoči v našem okolju. / (E31)

5. **Kje ste ta znanja pridobili (v okviru študija FSD ali kje drugje)?**

Znanje sem pridobila na svoji študijski poti, sicer je od tega že 25 let. /Najbolj pomembno se mi zdi, da se nenehno izobražuješ. /Hodim vsako leto na različne seminarje, ki jih organizirajo fakulteta, pedagoški inštitut. Ogromno je izobraževanj na področjih zlorab, tudi medkulturnosti. Ta znanja je potrebno vsako leto na novo pridobivat ali obnavljat./ (E32) /Na računalniku imam shranjene veliko literature in ko pride do kakšnih situacij grem tja vedno pregledat, če lahko kaj najdem na to tematiko./ (E33) /Tudi delim literaturo s sodelavkami, če karkoli potrebujejo./ (E34)

6. **Za katera pomembna znanja, ki jih niste pridobili na FSD, menite, da bi jih bilo primerno vključiti v študij socialnega dela**

/Sama pedagoška znanja sem nekoliko pogrešala pri izobraževanju na FSD./ (E35) Seveda pa lahko ta znanja nadoknadiš z delom v vrtcu. /Še malo več razvojne psihologije,/ (E36) /pedagogike./ (E37) Od kar sem v predšolskem obdobju je to obdobje nekoliko prezrto v izobraževanju.

7. **Kako dobro (če sploh) poznate pristop, ki temelji na razumevanju otroške travme?**

/Otroške travme poznam,/ (E38) sicer odkar delam v vrtcu imamo šele zdaj primer travme pri enem učencu. /Na tem mestu se raje povežemo s centrom za duševno zdravje v našem zdravstvenem domu, če so že kakšni primeri, da se potem psihologi s tem ukvarjajo./ (E39) /Sama svetujem, če že, da se z otroki za katere vemo, da so bili travmatizirani, da jih ne obravnavamo kot žrtve, ampak da se jih normalno vključuje. Recimo niso izpostavljeni, na primer ti si bogi te moramo zdaj v varno hišo dat. Ni dobro, da ga tretiramo posebej on rabi socialno sredino, da jo obravnava tako kot vsi ostali otroci, da nima potem kakega posebnega statusa, da bi bil označen ali kaj podobnega. / (E40)

8. **Kako v praksi, če se srečate z otrokom z izkušnjo zlorabe in zanemarjanja, potem sodelujete s CSD in drugimi organizacijami, ki so vključene v pomoč in podporo otroku in družini (policija, otroška psihiatrija, varne hiše za otroke – Palčica, sodišča) in kako sodelujete s staršem otroka?**

/Ravno pred kratkim smo odkrili eno spolno zlorabo v domačem ožjem okolju. Tukaj v tem primeru smo z ravnateljico takoj kontaktirale policijo/ (E41) /in pa CSD, kjer sem šla z njim opravit razgovor. / (E42) /jaz zberem tudi poročila vzgojiteljice. In potem na novo sedaj jaz spremljam tudi otroka, kako recimo. /Začele so se pojavljati drugačne risbe./ (E43) /On je vedenjske vzorce spremenil./ (E44) Tako da res kaže, da je šlo za spolno zlorabo./ Mi veliko sodelujemo s policijo,/ (E45) /CSD-jem,/ (E46) jim pokažemo poročila (zelo podrobna poročila, kaj mi opažamo v vrtcu). /S sodišči tudi sodelujemo, kadar grejo stvari naprej in nas sodišče zaprosi./ (E47) /Za vsa ta poročila jaz potem sodelujem kot koordinator. Vse zbiram pošiljam naprej./ (E48) Vse kar je potrebno pri zbiranju podatkov. Da bi pa mi posebej tretirali pa ne, saj ne želimo izpostavljat otrok. /Pogovor s starši, z mano in vzgojiteljico./ (E49) Vzgojiteljica se je v tem dotičnem primeru sama lotila pogovorov, saj se je počutila dovolj

kompetentne. /Vedno pa starši seveda niso pripravljeni sodelovati in se pogovarjati./ (E50) /V tem primeru sem dobila občutek, da želijo starši to pomesti pod preprogo, da ne želijo o tem govoriti. Mi smo jih pač soočili, da je to naša uradna dolžnost./ (E51) Prijavo smo dali naprej in to je potem obravnavala policija./ (E52) Postopke potem ustrezne institucije izpeljejo naprej.

9. **Imate možnosti izvajati preventivno svetovalno delo ali v večini le kurativno, torej ko se sam problem že pojavi?**

/Definitivno je za to premalo časa,/ (B54) ampak jaz si ga vzamem predvsem za tele novince imam sestanek na primer že drug teden, da staršem naložim, kako je potrebno pripravit otroka. Veliko začnemo pripravljat na mehki prehod na šolo, starše otrok, ki so zadnje leto v vrtcu. /Potem na razne teme ponudim delavnice našim strokovnim delavcem. Na temo spolne zlorabe, agresija ipd./ (E55) Delavnice izvajam enkrat mesečno. /Sestanki pridejo starši trikrat na leto./ (E56)

Št. izjave in intervjuja	**IZJAVA**	**POJEM**	**KATEGORIJA**	**TEMA**
E1	*Pri nas redna opazovanja opravljajo vzgojiteljice, vsakodnevno opazujejo otroke*	Strokovna delavka opazuje otroka v vrtcu	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju s strokovno delavko	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E2	*si recimo pomagajo s check listami in z vsakodnevnimi zapiski*	Strokovna delavka dela vsakodnevne zapiske	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju s strokovno delavko	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E3	*Potem zbirajo kakšne izdelke otrok predvsem risbe, risbe zelo veliko odkrijejo, kakšne spolne zlorabe, kakšne barve uporabljajo otroci*	Risba, gradivo za prepoznavanje ZZ pri otroku	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E4	*Zelo veliko se poslužujem tudi metodičnih zapisov kot svetovalna delavka*	Zapisovanje opazovanega	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E5	*Pa tudi po navadi preden grem na opazovanje kakšnega otroka si tudi pripravim področja na katera se osredotočim.*	Opazovanje	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E6	*Drugače pa mi prav posebnega sistema za odkrivanje zanemarjen ali kakšnih drugih nasilnih izpostavljanj nimamo.*	Brez posebne metode	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E7	*Sem se pa sama letos udeležila izobraževanja Kiko in roka*	Izobraževanje Kiko in roka	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno izven študija	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E8	*in sem to prenesla na vzgojiteljice.*	Izobraževanje	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E9	*same naučijo otroke naučijo proaktivnega vedenja, da na primer prepoznajo kateri*	Strokovna delavka pouči otroke o	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe

	dotiki niso ustrezni, kdaj niso primerni ali pa so namerni, da tudi naučijo otroke povedat,	proaktivnem delovanju		
E10	*in da tudi lahko povedo vzgojiteljici, če bi se kakšno nasilje dogajalo*	Otrok sam pove o ZZ	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E11	*Meni se zdi najbolj pomembna strokovna delavka, ki ima otroka v skupini in otroka dobro spozna.*	Strokovna delavka je ključen člen pri prepoznavanju ZZ, saj preživi z otrokom največ časa	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju s strokovno delavko	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E12	*Za vsakega otroka si more vzeti čas, ga opazuje, opazi, kdaj je slabe volje, kako se obnaša in kaj podobnega*	Strokovna delavka opazuje otroka v vrtcu	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju s strokovno delavko	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E13	*Zelo se mi zdi pomembno tudi to, kako jaz sodelujem z vzgojiteljicami, kako si prenašamo informacije*	Pomembno kako sodelujeta strokovna in svetovalna delavka	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E14	*in da jim jaz nudim potem strokovno oporo.*	Nudenje opore strokovnim delavkam	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E15	*Pogosto se sama obrnem na psihologa*	Psiholog	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E16	*ali pediatra v zdravstvenem domu*	Pediater	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E17	*lahko tudi na center za zgodnjo obravnavo*	Center za zgodnjo obravnavo	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E18	*Zelo je pomembno, da je ta mreža razvita, da čim prej pride do teh ustreznih interakcij, da lahko otroku čim prej pomagam oz. tudi družini*	Pomembnost razvite mreže različnih strok, za čim hitrejšo pomoč otroku ali družini	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E19	*Ko hodim po skupinah/razredih sedaj že prav povezujem in se sprašujem, kaj če gre za zlorabe, nasilje. Vseeno moramo biti previdni*	Previdnost pri poročanju o nasilju	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E20	*se čutim dovolj kompetentna, da spoznam otrokove stiske*	Dovolj kompetentna za prepoznavo ZZ	Kompetentnost	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E21	*ampak se potem vedno zatečem prvi korak v kakšno*	Branje literature	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe

	strokovno literaturo, da lahko obnovim svoja znanja			
E22	*Ne gre sedaj za vsa ta odstopanja že za znak zlorabe*	Ni vsako odstopanje znak zlorabe	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E23	*Je pa vsekakor treba na to reagirat preverit in potem tudi, če ni bilo nič. Pomembno, da ne prezremo takšnih stvari.*	Preverjanje	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E24	*Potem na primer pri učencih, ki jim uhaja blato in urin, ko so že ven iz plenic. To moramo gledat kot nek alarm*	Otrok ima vidne znake ZZ	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E25	*Ali otrok, ki se kar naenkrat zapre. Kar naenkrat se oddaljuje od vrstnikov se igra v kotu.*	Otrok ima vidne znake ZZ	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E26	*Moramo raziskati skupaj z vzgojiteljicami*	Raziskovanje	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju s strokovno delavko	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E27	*starši, kje bi lahko bili morebitni vzroki*	Staršem skozi pogovor predstavi opaženo	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E28	*Vključimo lahko tudi pediatra*	Pediater	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E29	*Gledaš celostno, vsako situacijo gledaš iz različnih zornih kotov*	Celosten pogled na situacijo	Socialno delovni pristop	Socialno delo
E30	*Socialno delo je nam socialnim delavkam dalo to širino, da znamo pogledat in se znamo vživet tudi v druge*	Empatija	Socialno delovni pristop	Socialno delo
E31	*Zlasti pri zlorabah, je prednost socialnega delo to, da znamo hitro preplesti mreže in najti vire pomoči v našem okolju*	Izvirni delovni projekt pomoči	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
E32	*Najbolj pomembno se mi zdi, da se nenehno izobražuješ. Hodim vsako leto na različne seminarje, ki jih organizirajo fakulteta, pedagoški inštitut Ogromno je izobraževanj na področjih zlorab, tudi medkulturnosti. Ta znanja je potrebno vsako leto na novo pridobivat ali obnavljat*	Izobraževanje	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E33	*Na računalniku imam shranjene veliko literature in*	Branje literature	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe

	ko pride do kakšnih situacij grem tja vedno pregledat, če lahko kaj najdem na to tematiko			
E34	*Tudi delim literaturo s sodelavkami, če karkoli potrebujejo*	Nudenje opore strokovnim delavkam	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E35	*Sama pedagoška znanja sem nekoliko pogrešala pri izobraževanju na FSD*	Pedagogika	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
E36	*Še malo več razvojne psihologije*	Razvojna psihologija	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
E37	*pedagogike.*	Pedagogika	Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij	Socialno delo
E38	*Otroške travme poznam*	Poznam pristop	Pristop, ki temelji na razumevanju travme	Travma
E39	*Na tem mestu se raje povežemo s centrom za duševno zdravje v našem zdravstvenem domu, če so že kakšni primeri, da se potem psihologi s tem ukvarjajo*	Travmo prepusti strokovnjakom	Znanje o travmi	Travma
E40	*Sama svetujem, če že, da se z otroki za katere vemo, da so bili travmatizirani, da jih ne obravnavamo kot žrtve, ampak da se jih normalno vključuje. Recimo niso izpostavljeni, na primer ti si bogi te moramo zdaj v varno hišo dat. Ni dobro, da ga tretiramo posebej on rabi socialno sredino, da jo obravnava tako kot vsi ostali otroci, da nima potem kakega posebnega statusa, da bi bil označen ali kaj podobneg*	Otroke z izkušnjo travme ne etiketiramo	Znanje o travmi	Travma
E41	*Ravno pred kratkim smo odkrili eno spolno zlorabo v domačem ožjem okolju. Tukaj v tem primeru smo z ravnateljico takoj kontaktirale policijo*	Policija	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E42	*in pa CSD, kjer sem šla z njim opravit razgovor*	Center za socialno delo	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe

E43	*Začele so se pojavljati drugačne risbe*	Risba, gradivo za prepoznavanje ZZ pri otroku	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E44	*On je vedenjske vzorce spremenil*	Otrok ima vidne znake ZZ	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E45	*Mi veliko sodelujemo s policijo*	Policija	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E46	*CSD-jem*	Center za socialno delo	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E47	*S sodišči tudi sodelujemo, kadar grejo stvari naprej in nas sodišče zaprosi.*	Sodišče	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E48	*Za vsa ta poročila jaz potem sodelujem kot koordinator. Vse zbiram pošiljam naprej.*	Koordiniranje poročil o ZZ pri otroku	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E49	*Pogovor s starši, z mano in vzgojiteljico.*	Staršem skozi pogovor predstavi opaženo	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E50	*Vedno pa starši seveda niso pripravljeni sodelovati in se pogovarjati.*	Ob ZZ oteženo sodelovanje s starši	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E51	*V tem primeru sem dobila občutek, da želijo starši to pomesti pod preprogo, da ne želijo o tem govoriti. Mi smo jih pač soočili, da je to naša uradna dolžnost.*	Seznaniti starše o protokolu procesa	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E52	*Prijavo smo dali naprej in to je potem obravnavala policija.*	Policija	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E53	*Definitivno je za to premalo časa*	Ni časa za preventivno delo	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E54	*Potem na razne teme ponudim delavnice našim strokovnim delavcem. Na temo spolne zlorabe, agresija ipd*	Nudenje opore strokovnim delavkam	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
E55	*Sestanki pridejo starši trikrat na leto*	Sestanek s starši	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe

F

1. **Katera splošna znanja (npr. razvojne teorije, metode opazovanja, presejalne postopke ipd.) uporabljate za prepoznavanje otroka z izkušnjo zlorabe in/ali zanemarjanja?**

Na splošno kot družba se mi zdi, čeprav se trenutno kar veliko o tem govori, se je tudi prav veliko naredilo, vsi protokoli so narejeni, kako se ukrepa, kdo kaj naredi, vse to je, ne, ampak psihično nasilje se mi zdi, da je še vedno ena taka stvar, ki je težko prepoznavna, fizično pa mislim da ni problem.

2. **Katere od teh znanj se vam zdijo najbolj relevantna?**

Ammm, od katerih zdaj, če mi jih našteješ?

na primer razvojna teorija, metode opazovanja, presejalni postopki…

Prve dve sigurno, /razvojna teorija/(F1) /pa metode opazovanja./ (F2) Seveda vsekakor pa /potem še pride opazovanje v skupini zraven,/ (F3) ne. Zdaj treba je vedet, da verjetno psihologi še kake druge stvari uporabljajo, zdaj na področju socialnega dela.

3. **Kako kompetentno se počutite za prepoznavanje morebitne zlorab in/ali zanemarjenosti pri predšolskemu otroku, še posebej pri tistih otrocih, ki zaradi razvojnih razlogov(prvo starostno obdobje) še ne znajo ubesediti stisk?**

/Zdaj mislim, da vsaka stiska se pri otroku pokaže, ne glede na to če jo zna ali jo ne zna ubesedit, pokaže se v nekem vedenju./ (F4) /Jaz mislim da smo dokaj kompetentni na tem področju, da prepoznavamo te stvari,/ (F5) ne. Je pa res potem vprašanje, ali je zdaj to neko nasilje, ker vas zdaj prav to področje zanima, če prav razumem?

Zanimajo me vse oblike zlorab, psihično, fizično, spolno in tudi zanemarjanje, na kak način se opazi?

Jaz mislim da zanemarjanje se najprej opazi, to sploh ni vprašljivo. Vsa ostala nasilja pa se, ne se, ampak tako kot sem že prej rekla bolj fizično kot psihično. /Takoj ko vzgojiteljice kaj opazijo pridem./ (F6)

4. **Katera socialnodelovna znanja vam najbolj pomagajo pri prepoznavanju zlorabe in zanemarjanju otroka?**

/Veste kaj, jaz sem študirala v času, pred 40 leti, zdaj o uporabi tistih znanj težko kaj govorim,/ (F7) /za tisti čas pa so bila zelo, družinska psihologija od Gabi Čačinovič je bila zelo. To je bilo zelo v redu./ (F8) Potem pa smo imeli, no sej se več tak ne spomnim. Stritih je imel, ne vem kak se je točno predmet imenoval. Mislim, da je bilo za tisti čas, ko je še bila to višja šola. /Se mi zdi, da sem na tej ustanovi dobila ogromno znanja, ki sem ga lahko celo življenje uporabljala,/ (F9) /tudi razne metode socialnega dela./ (F10) /Seveda, zdaj ne uporabljam več istih kot pred štiridesetimi leti ampak je bil neki temelj na katerem sem lahko pol gradila,/ (F11) /s permanentnim izobraževanjem, nova znanja in dodajala./ (F12) Tako, da mislim da so bila znanja kvalitetna in da smo jih kar dobili.

5. **Kje ste ta znanja pridobili (v okviru študija FSD, ali kje drugje)?**

/V glavnem permanentno izobraževanje vsekakor,/ (F13) /tukaj je vedno treba iti nekak s časom naprej, celih štirideset let, ker si potem dograjuješ znanja./ (F14) /Recimo mene je zelo potegnilo NLP, se pravi Nevrolingvistično programiranje in pravzaprav moje metode in načini dela ali s sodelavci ali z učenci, veliko bazirajo na tem./ (F15) To je bilo tisto, kar je meni osebnostno zelo odgovarjalo. /Drugače pa jaz imam, če zdaj rečem tako debelo mapo permanentnega izobraževanja, ki jo berem/ (F16) /vsako leto sem izkoristila, pravzaprav še več ko tistih pet dni in sem se izobraževala/ (F17) in šla ne vem, tako ko je zdaj /tista gozdna pedagogika,/ (F18)

kup nekih stvari ki so sem bila zraven. /Ja komplet izobraževanje sem se udeležila tudi o zanemarjanju in zlorabi/ (F19) tega je sicer 10 ali pa 15 let nazaj, pa je bilo kr po posameznih regijah, tako da jaja. Ne vem kolikrat smo imeli štirikrat …

6. **Za katera pomembna znanja, ki jih niste pridobili na FSD, menite, da bi jih bilo primerno vključiti v študij socialnega dela?**

Am mislim, da težko rečem, ker ne vem kako trenutno fakulteta funkcionira, a če pa prenesem na izobraževanja pedagoški delavcev kar pa nekako spremljam z novinci, ki prihajajo pa lahko rečem, da je premalo novitet vključenih, novih znanj vključenih v sam študij. Za socialno delo pa tega ne morem reči, ker potem bi morala zdaj tukaj imeti kolegico, ki bi prišla s to fakulteto, da bi lahko rekla. Kolegico s katero delava je pravzaprav pedagoginja.

Se mogoče spomnite takrat, če vam je kaj zmanjkalo ko ste začeli?

Zelo težko je na to odgovorit, ker takrat smo mi, pravzaprav bili prvi, ki smo svetovalno delo nekako postavljali v Sloveniji, tako da pravzaprav je bila neka naša vloga, oz. smo z nekim našim delom, temelje smo naredili na katerih se je potem socialno delo naprej razvijalo, ko sem jaz prišla in se zaposlila v vrtcih še ni bilo svetovalnih delavcev, niti ne. Potem pa ko so bili pa je bilo zelo odvisno, ravno tak je bilo potrebno postavit, jaz sem nekak tisti šolski vzorec prestavila v vrtec. Vem za kolegice, ki so psihologinje ali pedagoginje odvisno v kaj, ki so zelo, s svojo osebnostjo in znanjem ki so ga prenesle veliko , doprinesle, k razvoju svetovalnega dela. Težko pa rečem, kaj bi manjkalo. /Jaz sem imela temelje za sam začetek dela./ (F20)

7. **Kako dobro (če sploh) poznate pristop, ki temelji na razumevanju otroške travme?**

/Ne tak poglobljeno v te stvari zdaj,/ (F21) am ….pristopi so to, kar pravzaprav vidimo, mamo točno to kar je zapisano, /imam pripravljena vprašanja na katere mi vzgojiteljice odgovorijo, ko se kaj zgodi in ne potem iz tistega ven izhajamo/ (F22) in iščemo, kako ravnat s posameznikom. Zdaj če se je nek dogodek zgodil, zdaj ne vem če vas to sploh zanima, am kaj jaz vem. Kaj se je dogajalo pred tem, a kaj se je zgodilo, kako je odreagirala vzgojiteljica in kako je odreagiral otrok. Taka štiri vprašanja, na katera dobimo odgovor in /potem to skupaj predebatiramo in potem vidimo kje bi bilo treba kaj boljše naredit ali kje bi bilo potrebno kaj drugače naredit, glede na situacijo./ (F23) /Res gledamo, da imamo, da smo posebej pozorni na te otroke, da jih ne izpostavljamo kakim večjim travmam/ (F24) … /v glavnem da se dela po smernicah./ (F25)

8. **Kako v praksi če se srečate z otrokom z izkušnjo zlorabe in zanemarjanja, potem sodelujete s CSD in drugimi organizacijami, ki so vključene v pomoč in podporo otroku in družini (policija, otroška psihiatrija, varne hiše za otroke – Palčica, sodišča) in kako sodelujete s staršem otroka?**

/Mi mamo tukaj zelo dobro urejeno, dobro sodelujemo./ (F26) /Vsako leto imamo tukaj tak razširjen tim, kjer je CSD, šole, vrtci, policija, kriminalisti/ (F27) in pravzaprav se tam pomenimo, kaj je njim pomembno, kaj je nam pomembno. /Navežemo osebne kontakte, da veš s kom sodeluješ/ (F28)…imeli pa smo že različne primere, /ali direktno s CSD/ (F29) /ali a direktno s kriminalisti,/ (F30) je bilo kdaj … /ali pa so bile prijave od zunaj in smo sodelovali./ (F31) /Izkušnje so čisto v redu s centrom/ (F32) … /Razen to, da je enkrat en ata prišel v šolo pred 30 leti pa mi je rekel, da me bo kar ustrelil pa je celo šolo preiskal, ker je mislil, da sem ga kao jaz osebno prijavila za trpinčenje otroka. Zna biti to kar problem s prijavo,/ (F33) /za to pa pravijo da znajo biti ti anonimni telefoni zelo primerni. / (F34) /Pri zanemarjanju, gre tak največkrat za starše, ki nekako tega niti ne vidijo/ (F35) … /v glavnem preko razgovor, večkratnih razgovor./ (F36) /Jaz sem velikokrat tudi prakticirala s CSD-jem so šli na hišni obisk pa sem šla zraven,/ (F37) to smo delali leta in leta to mi je bilo zelo v redu. /Vsako zanemarjanje ni

zaradi alkohola, mogoče ni niti to zanemarjanje, ko se starši trudijo pa nekak ne znajo, tu pa je še potrebno največ pomoči nudit. /(F38) Ne največkrat, če opazimo neke stvari ukrepamo preventivno. /Vedno pa se dogovorimo, kako bomo postopek izpeljali, kdo bo izvedel pobudo in kdo bo prvi vodil postopek ali ga bomo skupaj naredili, skratka si te vloge, že prej dogovorimo in si razporedimo,/ /F39) da vemo si postavimo cilj in potem za dosego tega cilja, ker starše poznamo /pač izberemo pot, ki se nam zdi da se bomo po njej najbolj približali staršem./ (F40)

Št. izjave in intervjuja	**IZJAVA**	**POJEM**	**KATEGORIJA**	**TEMA**
F1	*razvojna teorija*	Razvojna teorija	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F2	*pa metode opazovanja*	Opazovanje	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F3	*potem še pride opazovanje v skupini zraven*	Opazovanje	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F4	*Zdaj mislim, da vsaka stiska se pri otroku pokaže, ne glede na to če jo zna ali jo ne zna ubesedit, pokaže se v nekem vedenju*	Otrok ima vidne znake ZZ	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F5	*Jaz mislim da smo dokaj kompetentni na tem področju, da prepoznavamo te stvari*	Dovolj kompetentna za prepoznavo ZZ	Kompetentnost	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F6	*Takoj ko vzgojiteljice kaj opazijo pridem.*	Strokovna delavka opazi spremembo vedenja pri otroku	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju s strokovno delavko	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F7	*Veste kaj, jaz sem študirala v času, pred 40 leti, zdaj o uporabi tistih znanj težko kaj govorim.*	Študirala sem pred 40 leti, težko govorim o teh znanjih	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
F8	*za tisti čas pa so bila zelo, družinska psihologija od Gabi Čačinovič je bila zelo. To je bilo zelo v redu.*	Družinska psihologija	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
F9	*Se mi zdi, da sem na tej ustanovi dobila ogromno znanja, ki sem ga lahko celo življenje uporabljala.*	Celosten študij socialnega dela	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
F10	*tudi razne metode socialnega dela.*	Metode socialnega dela	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
F11	*Seveda, zdaj ne uporabljam več istih kot pred štiridesetimi leti ampak je bil neki temelj na katerem sem lahko pol gradila.*	Temelj za nadgradnjo	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo

F12	*s permanentnim izobraževanjem, nova znanja in dodajala.*	Orodja z izobraževanj	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F13	*V glavnem permanentno izobraževanje vsekakor*	Orodja z izobraževanj	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F14	*tukaj je vedno treba iti nekak s časom naprej, celih štirideset let, ker si potem dograjuješ znanja*	Delovanje v sosledju časa	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F15	*Recimo mene je zelo potegnilo NLP, se pravi Nevrolingvistično programiranje in pravzaprav moje metode in načini dela ali s sodelavci ali z učenci, veliko bazirajo na tem.*	Nevrolingvistično programiranje	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno izven študija	Socialno delo
F16	*Drugače pa jaz imam, če zdaj rečem tako debelo mapo permanentnega izobraževanja, ki jo berem*	Branje literature	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F17	*vsako leto sem izkoristila, pravzaprav še več ko tistih pet dni in sem se izobraževala*	Orodja iz izobraževanj	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F18	*tista gozdna pedagogika*	Gozdna pedagogika	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno izven študija	Socialno delo
F19	*Ja komplet izobraževanje sem se udeležila tudi o zanemarjanju in zlorabi*	Izobraževanje o zanemarjanju in zlorabi	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno izven študija	Socialno delo
F20	*Jaz sem imela temelje za sam začetek dela.*	Temelj za nadgradnjo	Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju	Socialno delo
F21	*Ne tak poglobljeno v te stvari zdaj*	Ne poznam pristopa	Poznavanje pristopa, ki temelji na razumevanju travme	Travma
F22	*imam pripravljena vprašanja na katere mi vzgojiteljice odgovorijo, ko se kaj zgodi in ne potem iz tistega ven izhajamo*	Vprašalnik za strokovne delavke v primeru ZZ pri otroku	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F23	*potem to skupaj predebatiramo in potem vidimo kje bi bilo treba kaj boljše naredit ali kje bi bilo potrebno kaj drugače naredit, glede na situacijo.*	Nudenje opore strokovnim delavkam	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe

F24	*Res gledamo, da imamo, da smo posebej pozorni na te otroke, da jih ne izpostavljamo kakim večjim travmam*	Posebna pozornost za otroke z izkušnjo ZZ	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F25	*v glavnem da se dela po smernicah.*	Smernice za ukrepanje proti nasilju	Prepoznavanje ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F26	*Mi mamo tukaj zelo dobro urejeno, dobro sodelujemo.*	Pomembnost razvite mreže različnih strok, za čim hitrejšo pomoč otroku ali družini	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F27	*Vsako leto imamo tukaj tak razširjen tim, kjer je CSD, šole, vrtci, policija, kriminalisti*	Multidisciplinarni tim	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F28	*Navežemo osebne kontakte, da veš s kom sodeluješ*	Pomembnost razvite mreže različnih strok, za čim hitrejšo pomoč otroku ali družini	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F29	*ali direktno s CSD*	Center za socialno delo	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F30	*ali a direktno s kriminalisti*	Kriminalisti	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F31	*ali pa so bile prijave od zunaj in smo sodelovali*	Pomembnost razvite mreže različnih strok, za čim hitrejšo pomoč otroku ali družini	Preventivno delo	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F32	*Izkušnje so čisto v redu s centrom*	Center za socialno delo	Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi ustanovami	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F33	*Razen to, da je enkrat en ata prišel v šolo pred 30 leti pa mi je rekel, da me bo kar ustrelil pa je celo šolo preiskal, ker je mislil, da sem ga kao jaz osebno prijavila za trpinčenje otroka. Zna biti to kar problem s prijavo.*	Grožnja starša zaradi domnevne prijave	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F34	*za to pa pravijo da znajo biti ti anonimni telefoni zelo primerni.*	Anonimnost za prijavo ZZ	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F35	*Pri zanemarjanju, gre tak največkrat za starše, ki nekako tega niti ne vidijo*	Starš ne opazi, da zanemarja		Vloga vrtčevske svetovalne službe

F36	*v glavnem preko razgovor, večkratnih razgovor*	Večkratni razgovori	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F37	*Jaz sem velikokrat tudi prakticirala s CSD-jem so šli na hišni obisk pa sem šla zraven*	Hišni obisk v sodelovanju s Centrom za socialno delo	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F38	*Vsako zanemarjanje ni zaradi alkohola, mogoče ni niti to zanemarjanje, ko se starši trudijo pa nekak ne znajo, tu pa je še potrebno največ pomoči nudit.*	Ponuditi pomoč staršem, ki se trudijo vendar ne znajo drugače	Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F39	*Vedno pa se dogovorimo, kako bomo postopek izpeljali kdo bo izvedel pobudo in kdo bo prvi vodil postopek ali ga bomo skupaj naredili, skratka si te vloge, že prej dogovorimo in si razporedimo*		Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe
F40	*pač izberemo pot, ki se nam zdi da se bomo po njej najbolj približali staršem.*		Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku	Vloga vrtčevske svetovalne službe

12.2. Primer osnega kodiranja

Vloga vrtčevske svetovalne službe

Prepoznavanje ZZ pri otroku

- Otrok sam pove o ZZ (A2, E10)
- Telesni znaki (A14, C5)
- Sprememba v vedenju otroka (B14, B22, D22, E25, E44, F4)
- Uhajanje blata in urina (E24)
- Starš ima telesne znake nasilja (B13)

- Opazovanje (A4, B7, B20, C3, D4, E5, F2, F3)
- Anekdotni zapis pogovora z otrokom (B5)
- Zapisovanje opazovanega (B6, B21, E4)
- Raziskovanje (B12, B18, D26)
- Poslušanje (B19)
- Brez posebne metode (D1, E6)
- Preverjanje (E23)

- Verjeti otroku na besedo (A7)

- Smernice za ukrepanje proti nasilju (B2, F25)
- Izobraževanje (B10, F12, F13, F17)
- Branje literature (B32, D16, D17, D21, F16)
- Razvojna teorija (C2, F1)
- Ustvariti strokovno skupino za nadaljnje postopanje (A16)
- Posvet z drugimi svetovalnimi delavkami (B11)
- Risba, gradivo za prepoznavanje ZZ pri otroku (E3, E42)
- Ni vsako odstopanje znak zlorabe (E22)
- Delovanje v sosledju časa (F14)

Svetovalna delavka ima malo stika z otroci (D2)

Pridobiti soglasje staršev, za opazovanje otroka (D5)

Premalo prepoznave (D20)

Nič, se ne dela na temu, da bi se prepoznalo (D30)

Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju s strokovno delavko (vzgojiteljico)

Pozorna pri previjanju na ZZ pri otroku (A1)

Opazi spremembo vedenja pri otroku (A3, A12, B4, F6)

Opazuje otroka v vrtcu (A10, E1, E12)

Ključen člen pri prepoznavanju ZZ, saj preživi z otrokom največ časa (A11, A21, E11)

Vzgojiteljica seznani svetovalno delavko o spremembi pri otroku (A13, A15, A20, A22, A25, B3, D3, D19)

Vsakodnevno zapisovanje (E2)

Pomembnost sodelovanja (E13)

Prepoznavanje ZZ pri otroku v sodelovanju z drugimi strokami

- Kriminalisti (A5, F30)
- Policija (A55, D8, E41, E45, E52)
- Klinični psiholog (D21)
- Psiholog (E15)
- Pediater (E16, E28,
- Multidisciplinarni tim (A9, A58, C15, F27)

- Center za socialno delo (A19, A54, A56, A62, D7, D47, E42, E46, F29, F32)
- Razvojna ambulanta (A57)
- Varna hiša (B39)
- Materinski dom (B40)
- Sodišče (D48, E47)
- Center za zgodnjo obravnavo (E17)

Svetovalna delavka ima slabe izkušnje s centrom za socialno delo (B41)

Strokovna delavka ima slabe izkušnje s centrom za socialno delo (D12, D46)

Ne sodelujemo z drugimi strokami (D45)

Ukrepanje v primeru ZZ pri otroku

- Seznaniti starše o protokolu procesa (A6, E51)
- Staršem skozi pogovor predstavi opaženo (A17, A18, A23, B8, D27, E49, F35)
- Ob ZZ oteženo sodelovanje s starši (A60, D6, E50)
- Strah pred starši, ker imajo možnost vpogleda v spis (D24)
- Prijazen pristop do staršev (D49)
- Grožnja starša zaradi domnevne prijave (F33)
- Ponuditi pomoč staršem, ki se trudijo vendar ne znajo drugače (F37)
- Previdnost pri poročanju o nasilju (B9, E19)

- Delovati v korist otroka (A8, A59)
- Posebna pozornost na otroke z izkušnjo ZZ (F24)

- Strokovna delavka ima zadržke pri prijavi ZZ (B15, D11, D13, D23)
- Anonimnost za prijavo ZZ (B16, F34)
- Podati poročilo o ZZ drugim strokam (D9)
- Ni podpore pri vodilnem kadru (D14)
- Svetovalna delavka nima prostih rok (D15, D27, D28)
- V primeru ZZ nastane v vrtcu splošna panika (D26)
- Koordiniranje poročil o ZZ pri otroku (E48)
- Vprašalnik za strokovne delavke v primeru ZZ pri otroku (F22)
- Hišni obisk v sodelovanju s centrom za socialno delo (F36)

Preventivno delo

- Projekt podprimo družine (A24, A63, A65)
- Enodneven izlet za družine s številnimi izzivi (A64)
- Delavnice za starše (A66)
- Sestanek s starši (E54)

- Nudenje opore vzgojiteljicam (C6, C16, D18, E14, E54, F23)
- Vzgojiteljica seznani otroka o proaktivnem delovanju (C7, E9)
- Nagovoriti vzgojiteljico, da poroča o ZZ (D10)

Izobraževanja (D26, D50, E8)

Pomembnost razvite mreže različnih strok, za čim hitrejšo pomoč otroku ali družini (E18, F26, F28, F31)

Kompetentnost

Ne znam oceniti svoje kompetence (C4)

Počutim se nekompetentno (D25)

Dovolj kompetentna za prepoznavo ZZ (E20, F5)

Socialno delo

Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno na študiju

Socialno delo z družino (A27)

Kibernetika (A28)

Koncept delovnega odnosa (A29, B30)

Pravo (A30)

Psihologija (A31, B25,

Celosten študij socialnega dela (B1, D31, F9)

Refleksija (B24)

Primeri dobre prakse (B26)

Metodologija (B27)

Opazovanje brez udeležbe (B28)

Zasvojenost (B29)

Socialnodelovna znanja ne pomagajo (C8)

Pridobiš senzibilnost za prepoznavanje ZZ pri otroku (D32)

Študirala sem pred 40 leti, težko govorim o teh znanjih (F7)

Metode socialnega dela (F10)

Družinska psihologija (F8)

Temelj za nadgradnjo (F11, F20)

Znanje, ki pomaga pri prepoznavanju ZZ, pridobljeno izven študija

Senzorna integracija (A32)

Psihoterapija otrok in mladostnikov (A33)

Teorija navezanosti (A47, D33)

Izkušnje (B23, B31, B33)

Izobraževanje Kiko in roka (C1, E7)

Študij predšolske vzgoje (C9)

Dobra samopodoba (D35)

Nevrolingvistično programiranje (F15)

Gozdna pedagogika (F18)

Izobraževanje o zanemarjanju in zlorabi (F19)

Znanje, ki bi ga bilo potrebno vključiti v sam študij

Psihoterapevtsko znanje (A26)

Razvojna psihologija (A42, A43, A45, C12, D37)

Znanje iz področja zdravstva (A44)
Razvoj otroških možganov z vidika nevroznanosti (A46)
Znanja o odklonilnih vedenjih (A51)
Psihologija (C11)
Znanje o otrocih s posebnimi potrebami (C13, D40)
Znanje o tem kako delati z odraslimi enake stroke (D34)
Statistika (D36)
Metode dela z otroci in mladostniki (D38, D39)

Socialnodelovni pristop pri prepoznavanju ZZ pri otroku
Sogovorniki v procesu pomoči (A34)
Usmerjenost v sedanjost (A35)
Odstopanje od vloge eksperta (A36)
Perspektiva moči (A37)
Uglašenost z uporabnikom (A38)
Opredelitev minimalnega cilja (A39)
Iskanje izjem (A40)
Perspektiva moči (A41)
Iskanje minimalnih rešitev (A61)
Celosten pogled na situacijo (E29)
Empatija (E30)

Travma
Znanje o travmi
Travma bila omenjena na študiju (A48, A53)
Lahko bi imela več znanja (A49)
Ozavestiti travmo (A50)
Dovolj znanja za potrebe vrtca (A52)
Ne poglabljam se o tej temi, ker to ni naša naloga (B35)
Ne posegaj v travmo, če je ne znaš razreševati (B36, D43)
Travmo prepusti strokovnjakom (B37, E39)
Nujno pridobit znanje in kako ravnati z njim (D42)
Moraš biti opremljen kako boš deloval (D44)
Otroke z izkušnjo travme ne etiketiramo (E40)

Pristop, ki temelji na razumevanju travme
Ne poznam pristopa (B34, C14, F21)
Poznam pristop (D41)